

ДИМИТЪР ЗЛАТИНОВ

МАКРОИКОНОМИЧЕСКА ТЕОРИЯ И ПОЛИТИКА

УЧЕБНО ПОМАГАЛО

Университетско издателство „Св. Климент Охридски“

МАКРОИКОНОМИЧЕСКА ТЕОРИЯ И ПОЛИТИКА

УЧЕБНО ПОМАГАЛО

ДИМИТЪР ЗЛАТИНОВ

**МАКРОИКОНОМИЧЕСКА
ТЕОРИЯ И ПОЛИТИКА**

УЧЕБНО ПОМАГАЛО

София • 2022

Университетско издателство „Св. Климент Охридски“

Целта на учебното помагало „Макроикономическа теория и политика“ е проверка на знанията и запознаване с основните теоретични постулати в областта на макроикономическия анализ. Първите четири теми са свързани с терминологично въвеждане на понятия от областта на макроикономиката, обуславяне на връзките и зависимостите между тях и очертаване на ролята на макроикономическата политика, а в последната тема се представят кейнсианският и неокласическият подход за моделиране и изследване на макроикономическите процеси.

Разработените задания за практическа работа на студентите позволяват тяхното запознаване с водещи макроикономически концепции и теории, изследване на ефектите от тях в краткосрочен и дългосрочен план, развиване на умения за анализиране на динамиката на основни макроикономически показатели и последиците от провеждането на определена макроикономическа политика. Съдържанието е базирано на утвърдени в световната практика учебни материали по макроикономика, които са посочени в началото на всяка тема.

Помагалото е предназначено за студентите от Стопанския факултет на Софийския университет „Св. Климент Охридски“ в бакалавърската и магистърската степен, които изучават макроикономика на уводно равнище.

© 2022 Димитър Златинов

© 2022 Владимир Матов, дизайн на корицата

© 2022 Университетско издателство „Св. Климент Охридски“

ISBN 978-954-07-5311-9

Съдържание

Използвани съкращения	6
Макроикономически агрегати и означения	7
Опис на фигурите	11
Предговор	13
Тема 1. Увод в макроикономиката. Секторен модел на националната икономика....	17
Тема 2. Динамика на икономическата активност: БВП, безработица и инфлация ...	43
Тема 3. Макроикономическо равновесие и икономически колебания	80
Тема 4. Фискална и парична политика	110
Тема 5. Кейнсиански и неокласически модел за обяснение на функционирането на икономиката.....	130
Примерен изпитен тест по макроикономика.....	177
Речник на основните икономически термини	185
Литература.....	202

Използвани съкращения

БВП	Брутен вътрешен продукт
БНБ	Българска народна банка
БДС	Брутна добавена стойност
ДЦК	Държавни ценни книжа
ЕС	Европейски съюз
ЕЦБ	Европейска централна банка
МФ	Министерство на финансите
НРС	Наблюдение на работната сила
НСИ	Национален статистически институт
НТООД	Нетърговски организации, обслужващи домакинствата
ПФИ	Парично-финансови институции
п.п.	Процентни пункта
СНС	Система на националните сметки
ХИПЦ	Хармонизиран индекс на потребителските цени

Макроикономически агрегати и означения

A	Обща факторна производителност
a	Коефициент на значимост на отклонението на инфлацията от заложена от централната банка целева стойност
AC	Автономни разходи
AD	Съвкупно търсене
AS	Съвкупно предлагане
APC	Средна склонност към потребление
APS	Средна склонност към спестяване
B	Средства за покупката на ДЦК
B^f	Заеми от чужбина
b	Коефициент на чувствителност на лихвения процент от производствения разрив
BS	Бюджетно салдо
BS*	Структурно бюджетно салдо
C	Потребителски разходи за стоки и услуги
C₀	Автономно потребление на домакинствата
c	Пределна склонност към потребление (MPC)
CR	Кредити
cu	Съотношение между парите в обращение и безсрочните депозити
CAB	Салдо по текущата сметка на платежния баланс
CY	Пари в обращение
DD	Безсрочни (овърнайт) депозити
DM	Депозитен (прост) мултипликатор
E	Номинален валутен курс
FI	Търгуеми инструменти на търговските банки
G	Правителствени покупки
GNDI	Брутен национален разполагаем доход
GNDI^G	Брутен национален разполагаем доход на правителствения сектор
GNDI^P	Брутен национален разполагаем доход на частния сектор
GNI	Брутен национален доход
h	Коефициент на чувствителност на търсенето на пари от лихвения процент
I	Инвестиции
I₀	Автономни инвестиции
I_g	Капиталови разходи на правителството
i	Номинален лихвен процент
i	Естествен лихвен процент
i^c	Лихвен процент по кредитите
i^s	Лихвен процент по депозитите
i₁	Коефициент на чувствителност на частните инвестиции от лихвения процент по кредитите
K	Капитал

K^*	Общ физически капитал в икономиката
k	Акселератор
L	Равнище на заетост (труд)
L^D	Търсене на труд
L^S	Предлагане на труд
L^*	Равновесна заетост
MEC	Пределна ефективност на капитала
M	Внос на стоки и услуги
MB	Парична база
M^D	Търсене на пари
$\frac{M^D}{P}$	Реално търсене на пари
Mon	Монетизиране на дълга
M_0	Автономен внос на стоки и услуги
M^S	Предлагане на пари
$M0$	Налични пари
$M1$	Тесни пари
$M2$	Парично предлагане
$M3$	Широки пари
m	Пределна склонност към внос (MPM)
m_1	Коефициент на чувствителност на вноса на стоки и услуги от реалния валутен курс
m_2	Коефициент на чувствителност на вноса на стоки и услуги от пазарния лихвен процент
NX	Нетен износ
P	Равнище на цените
P^*	Равнище на цените на чуждестранните стоки и услуги
PY	Номинален БВП
QM	Парична маса
$\frac{QM}{P}$	Реална парична маса
q	Коефициент на Тобин
R	Реален лихвен процент
R_B	Възвръщаемост от ценни книжа и дивиденди
rd	Норма на задължителни минимални резерви
RER	Реален валутен курс
re	Съотношение между резервите на търговските банки и безсрочните депозити
RR	Резерви на търговските банки
S	Брутни национални спестявания
s	Пределна склонност към спестяване (MPS)
S_g	Спестявания на правителствения сектор
S_p	Лични спестявания

S_r	Остатък от външни спестявания
Sub	Субсидии
ta	Ставка по преките данъци
TA	Преки данъци
TD	Обща сума на привлечените депозити в банковата система
TR	Трансферни плащания
U	Фактическа безработица
U^*	Естествена безработица
u	Фактическа норма на безработица
u^*	Естествена норма на безработица
V	Скорост на парично обращение
W	Номинална работна заплата
$\frac{w}{p}$	Реална работна заплата
W^f	Работна заплата от чужбина
X	Износ на стоки и услуги
x_1	Коефициент на чувствителност на износа на стоки и услуги от чуждестранния доход
x_2	Коефициент на чувствителност на износа на стоки и услуги от реалния валутен курс
x_3	Коефициент на чувствителност на износа на стоки и услуги от реалния лихвен процент
Y	Реален БВП (доход)
$\frac{Y}{L}$	Производителност на труда
Y₀	Равновесно равнище на дохода
Y^*	Потенциален БВП (доход)
$\frac{Y - Y^*}{Y^*}$	Производствен разрив
YD	Национален разполагаем доход
Y^F	Нетен първичен доход
Y^{TR}	Нетен вторичен доход
z	Коефициент на еластичност на търсенето на пари от дохода
α	Дял на разходите за капитал в общите производствени разходи
β	Дял на разходите за труд в общите производствени разходи
γ	Разходен мултипликатор
ϵ	Коефициент на зависимост между нормата на инфлация и отклонението на фактическата от естествената норма на безработица
θ	Коефициент на чувствителност на инфлацията от производствения разрив
μ	Паричен мултипликатор
v	Кеймбриджки множител
П	Фирмена печалба
π	Коефициент на инфлация

$\bar{\pi}$	Целева инфлация от централната банка
π^e	Очаквана инфлация
π^*	Норма на инфлация в чужбина
ρ	Ценови шок
ω	Коефициент на чувствителност на фактичката инфлация от очакваната инфлация

Опис на фигурите

- Фиг. 1.1.** Кръгова диаграма на доходите и разходите в отворена икономика / 26
- Фиг. 2.1.** Образно представяне на статистическата концепция за запаси и потоци в икономиката / 47
- Фиг. 2.2.** Потоци от хора на пазара на труда / 54
- Фиг. 2.3.** Инфлация на търсенето (а) и инфлация на разходите (б) / 58
- Фиг. 2.4.** Ефект върху лихвения процент от промените в търсенето на пари (а) и промените в предлагането на пари (б) / 59
- Фиг. 2.5.** Краткосрочна крива на Филипс (а) и дългосрочна крива на Филипс (б) / 64
- Фиг. 3.1.** Крива на съвкупното търсене / 82
- Фиг. 3.2.** Зависимост на спестяванията и кредитирането от жизнения цикъл / 84
- Фиг. 3.3.** Определяне на равновесното количество заетост / 86
- Фиг. 3.4.** Инфлационен и рецесионен производствен разрыв / 87
- Фиг. 3.5.** Крива на съвкупното предлагане / 89
- Фиг. 3.6.** Макроикономическо равновесие на различните участъци на кривата на съвкупното търсене / 91
- Фиг. 3.7.** Промяна в макроикономическото равновесие в дългосрочен план при временен благоприятен шок от страна на съвкупното търсене / 92
- Фиг. 3.8.** Промяна в макроикономическото равновесие в дългосрочен план при постоянен благоприятен шок от страна на съвкупното предлагане / 93
- Фиг. 3.9.** Четирифазова структура на икономическия цикъл / 94
- Фиг. 3.10.** Състояние на стагфлация в икономиката / 97
- Фиг. 4.1.** Краткосрочна крива на Филипс / 112
- Фиг. 4.2.** Динамика на фактическия и потенциалния БВП / 113
- Фиг. 4.3.** Равновесие на паричния пазар при ендегенно парично предлагане / 116
- Фиг. 5.1.** Краткосрочно макроикономическо равновесие / 132
- Фиг. 5.2.** Крива на личните потребителски разходи / 134
- Фиг. 5.3.** Крива на личните спестявания / 135
- Фиг. 5.4.** Крива на брутните вътрешни инвестиции / 136
- Фиг. 5.5.** Крива на правителствените покупки / 137
- Фиг. 5.6.** Крива на нетния износ / 138
- Фиг. 5.7.** Краткосрочно макроикономическо равновесие в затворена икономика без правителствена намеса / 140
- Фиг. 5.8.** Краткосрочно макроикономическо равновесие в отворена икономика / 141
- Фиг. 5.9.** Промени в краткосрочното макроикономическо равновесие в отворена икономика при неблагоприятен шок от страна на съвкупното търсене / 142
- Фиг. 5.10.** Формиране на принудителна безработица на пазара на труда / 144
- Фиг. 5.11.** Ефекти върху макроикономическото равновесие в краткосрочен план при фискална експанзия / 145
- Фиг. 5.12.** Ефекти върху макроикономическото равновесие в средносрочен план при фискална експанзия / 146
- Фиг. 5.13.** Ефекти върху макроикономическото равновесие в дългосрочен план при фискална експанзия / 147
- Фиг. 5.14.** Крива *IS* / 148
- Фиг. 5.15.** Крива *LM* / 149

Фиг. 5.16. Провеждане на акомодираща макроикономическа политика в модела *IS-LM* / 151

Фиг. 5.17. Промени в равновесието на стоковия и паричния пазар при експанзионистична фискална политика / 152

Фиг. 5.18. Промени в равновесието на стоковия и паричния пазар при експанзионистична парична политика / 153

Фиг. 5.19. Определяне на равновесния доход (а) и равновесната заетост (б) в неокласическия модел / 156

Фиг. 5.20. Наличие на безработица в неокласическия модел / 157

Фиг. 5.21. Уравновесяване на спестяванията и инвестициите чрез промените в лихвения процент / 158

Фиг. 5.22. Класическа дихотомия на парите / 160

Фиг. 5.23. Крива на Лафер / 161

Предговор

Учебното помагало „Макроикономическа теория и политика“ е предназначено за студентите от Стопанския факултет на Софийския университет „Св. Климент Охридски“ в бакалавърската и магистърската степен, които изучават макроикономика на уводно равнище. Целта на включените задания е проверка на знанията и запознаване с основните теоретични постулати в областта на макроикономическата теория и политика. Съдържанието е базирано на утвърдени в световната практика учебни материали по макроикономика, които са посочени в началото на всяка тема. Най-често използваните от тях в учебното помагало са заимствани от Брайън Сноудън и Хауърд Вейн (*Modern Macroeconomics (Its Origins, Development and Current State)*, 2005); Рюдигер Дорнбуш, Стенли Фишер и Ричард Старц (*Macroeconomics*, 2018); Робърт Бароу (*Macroeconomics: A Modern Approach*, 2008); Уилям Баумол, Алън Блайндър и Джон Солоу (*Economics (Principles and Policy)*, 2019) и Оливие Бланшар (*Macroeconomics*, 2017).

В тематичен аспект учебното помагало се разделя условно на две части. Първите четири теми са свързани с терминологично въвеждане на понятия от областта на макроикономиката, обуславяне на връзките и зависимостите между тях и очертаване на ролята на макроикономическата политика, а в последната тема се представят кейнсианският и неокласическият подход за моделиране и изследване на макроикономическите процеси. Започва се с изясняване на същността, предмета и обекта на изследване на макроикономиката и се разглеждат основните макроикономически школи, видовете макроикономическа политика и наличните им инструменти. На базата на секторен модел за функциониране на националната икономика се въвеждат основните икономически сектори и макроикономическите агрегати, които ги описват. Разглеждат се спецификите на брутният вътрешен продукт и показателите за измерване на съвкупния доход, видовете безработица, причините и видовете инфлация при изясняване на връзките и зависимостите между макроикономическите индикатори, включително и по отношение на лихвените проценти и валутните курсове. Макроикономическото равновесие се разглежда в краткосрочен и дългосрочен план с акцент върху шоковете от страна на съвкупното търсене и съвкупното предлагане, които оказват ефект върху него. Обръща се внимание на цикличността на икономическото развитие и динамиката на макроикономическите показатели през различните фази на икономическия цикъл. Спецификите на фискалната и паричната политика се представят в съпоставителен план и в контекста на кейнсианския и неокласическия подход за макроикономически анализ. Приоритетно, предвид уводния характер на учебното помагало, ударението се поставя

върху кейнсианския модел и моделът *IS-LM* в краткосрочен план, чиито приложения, включително и в областта на макроикономическата политика, се сравняват с неокласическите възгледи за икономическата активност.

В учебното помагало, което е неразделна част от учебника „Макроикономическа теория и политика“ с автор доц. Димитър Златинов, са обхванати пет теми. Те по систематизиран начин са насочени към практическо осмисляне и интерпретиране на ключови теоретични постановки, изводи и зависимости от макроикономиката. Всяка тема започва с кратко представяне на известен икономист, работил по съответната тематика. Избирането на правилната алтернатива в теоретични текстове и дефинирането на основни понятия от макроикономическата теория и политика осигуряват не само тестване на знанията, но и предоставят насоки за тяхното усъвършенстване и надграждане. Тестовите въпроси и практическите задачи също позволяват затвърждаване на получените знания и изводи за макроикономиката като теория и практика с конкретни примери. В края на учебното помагало е включен примерен изпитен вариант, както и речник на основните икономически термини на български, английски, френски и немски език. За изготвянето на терминологичния речник е използван първият преведен от английски език за целите на обучението в Стопанския факултет учебник по макроикономика с автор Дейвид Коландър. Така се осигурява приемственост в преподаването на макроикономика на различни езици, което отговаря на съвременния етап на развитие на икономическата наука.

Авторът изказва своята дълбока благодарност за ценните съвети и препоръки при подготвянето и оформянето на учебното помагало на рецензентите – доц. д-р Стела Ралева и доц. д-р Калоян Ганев, както и на колегите от катедра „Икономика“ на Стопанския факултет на СУ „Св. Климент Охридски“. Преводът на основните икономически термини е подготвен от ас. Лидия Кабатлийска-Андонова и Михаил Ангелов, а неговата редакция – от доц. д-р Гергана Фъркова-Ангелова и гл. ас. д-р Магдалена Маркова от Факултета по класически и нови филологии на СУ „Св. Климент Охридски“, за което авторът е изключително признателен. Прецизната работа по оформлението на учебното помагало на Елеонора Николова също заслужава адмирации.

Настоящото учебно помагало се издава с финансовата подкрепа на Стопанския факултет на СУ „Св. Климент Охридски“.

Всички грешки и пропуски в учебното помагало са изцяло отговорност на автора, който би се радвал наблюдателните читатели да ги споделят на електронен адрес: dzlatinov@feb.uni-sofia.bg.

декември 2022 г.

Авторът

„Добрият икономист ... трябва да разбира символи и да говори с думи. Той трябва да осмисля спецификите от гледна точка на общите тенденции и да разглежда абстрактното и конкретното по един и същи начин. Трябва да изучава настоящето в светлината на миналото и миналото за целите на бъдещето. Никоя част от човешката природа или институции не трябва да остава изцяло извън неговия обсег. Трябва да бъде целеустремен и едновременно с това безкористен; авантюрист и непокварен като артист, но и прагматичен като политик.“

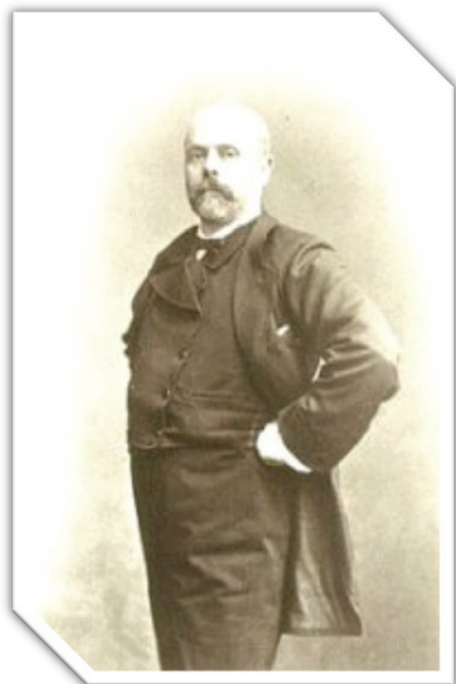
John Maynard Keynes, 1926
Essays in Biography, New York, Norton, 1951, pp. 140 – 141

Тема 1

Увод в макроикономиката. Секторен модел на националната икономика

Леон Валрас

Marie-Esprit-Léon Walras

1834 – 1910

Швейцарски минен инженер, който се счита за основател на математическата икономика и пионер в разработването на модели на общо равновесие в икономиката. Моделът на Валрас се основава на хипотезата, че пазарът се ръководи от един аукционер (продавач на търг), който нито консумира, нито произвежда стоки и услуги. Неговата задача е да определя цените според предварително зададени правила и да информира потребителите и фирмите за тях. Според известния закон на Валрас сумарно свръхтърсенето на всички стоки и услуги в икономиката

се нулира, при което всички пазари се уравновесяват при дадени вектори от цени и количества. Със своите пионерски изследвания на общото равновесие и условията за неговото постигане, Валрас се утвърждава като основоположник на съвременната макроикономика, в която микроикономическите основи са широко застъпени.

Негови трудове са „Основи на чистата политическа икономия“ (1874 – 1878), „Етюди по социална икономика“ (1896), „Етюди по приложна политическа икономия“ (1898).

➤ **Препоръчителна литература**

Основна:

- Barro, R. (2008). Macroeconomics: A Modern Approach. Thomson South-Western, Chapter 6: Markets, Prices, Supply, and Demand.
- Baumol, W., A. Blinder, J. Solow (2019). Economics (Principles and Policy). South-Western College Pub., 14 Edition, Part 1: Getting Acquainted with Economics.
- Sachs, J., F. Larrain (1993). Macroeconomics in the Global Economy. Harvester Wheatsheaf, Chapter 1: Introduction; Chapter 21: Tradable and Nontradable Goods.
- Snowdon, B., H. Vane (2005). Modern Macroeconomics (Its Origins, Development and Current State). Edward Elgar Publishing Limited, Chapter 1: Understanding modern macroeconomics; Chapter 12: Conclusions and reflections.

Допълнителна:

- Blanchard, O. (2017). Macroeconomics. Pearson Prentice Hall, 7 Edition, Chapter 24: Epilogue: The Story of Macroeconomics.
- Chobanov, G. (2009). Walras Law and Flow of Funds Analysis in an Open Economic System. Sofia Conferences on Social and Economic Development in Europe (pp. 25 – 37), Volume 2, Peter Lang Verlag, Frankfurt am Main.
- Samuelson, P., W. Nordhaus (2010). Economics, McGraw-Hill/Irwin, 19 Edition, Chapter 16: Government Taxation and Expenditures.

➤ **Подчертайте правилния отговор.**

Общата икономическа теория или общата теория на пазара традиционно се разделя на три части: микроикономика, макроикономика и международна икономика. (1)(**Макроикономиката/Микроикономиката**) се занимава с икономическото поведение на индивидуалните пазарни субекти – потребители и фирми, и се оформя като част на икономическата наука под влияние на фундаменталния труд на Алфред Маршал „Принципи на икономиката“ от 1890 г. Микроикономиката е пряко свързана с разпределението на оскъдните ресурси по (2)(**алтернативни/оптимални**) начини, при което икономическите агенти правят индивидуален избор, който се осъществява чрез пазара. Предмет на микроикономиката е изследването на индивидуалното и пазарното търсене и предлагане, условията за постигане на равновесие на потребителя, производителя и фирмата, механизмите за разпределение на доходите и общото пазарно равновесие. Основни понятия в микроикономическия анализ са благо, полезност, приходи, разходи, печалба, конкуренция, монопол, олигопол.

Макроикономиката изучава структурата, състоянието и поведението на икономиката като цяло, т.е. резултатите от взаимодействието между икономическите субекти, проявяващи се на национално равнище, както и целите, механизмите и инструментариума на макроикономическата политика в национален план. Тя обобщава основните характеристики на отделните стокови и факторни пазари (трудови и капиталови (финансови) пазари) в национален аспект, като ги свързва в своите показатели – (3)(**агрегати/променливи**). Пример за агрегати са съвкупното производство – сумарната стойност на (4)(**крайното/секторното**) производство в икономиката; ценовото равнище – средното равнище на цените на (5)(**крайните/отделните**) стоки и услуги, произведени в икономиката; безработицата.

Според Нобеловите лауреати по икономика за 2011 г. Томас Сърджънт и Кристофър Симс¹ една от основните **задачи на макроикономистите** е да обясняват как макроикономическите агрегати, като брутен вътрешен продукт (БВП), инвестиции, безработица и инфлация, се променят във времето. Макроикономиката измерва икономическите агрегати, анализира причините за тяхното изменение във времето и се опитва да прогнозира тенденциите, свързани с бъдещото им развитие. Подобна представа за макроикономиката я определя много повече като методология за икономически анализ на (6)(**секторно/съвкупно**) ниво, отколкото като отделна икономическа наука, ангажирана предимно с проблемите на националния пазар, включващ стоковите, трудовите и капиталовите (финансовите) пазари. Именно като теория за националния пазар макроикономиката се консолидира като наука от Джон Мейнард Кейнс, който през (7)(**1776 г./1936 г.**) публикува своя труд „Обща теория на заетостта, лихвата и парите“. В съвременен аспект обаче икономическата глобализация и свързаността на икономиките прави невъзможно изолирането на националния от световния пазар и налага понятия като международна макроикономика и глобална икономика. Така (8)(**обектът/субектът**) на макроикономиката се разширява не само до националния, но и до регионалния или световния пазар, които могат да бъдат съставени от отделни сектори или пазари. Съответно предметът на макроикономиката обхваща не просто изследване на въпроси като равнището и структурата на националното производство, заетостта и безработица, инфлацията и инвестиционната активност, но също световните макроикономически дисбаланси и ефективността на макроикономическата политика спрямо режима на валутния курс.

---

¹ Томас Сърджънт (Thomas Sargent, 1943) е съвременен американски икономист, който работи в областта на моделирането на макроикономическите процеси при допускането за рационални очаквания. Кристофър Симс (Christopher Sims, 1942) е един от пионерите на векторния авторегресионен анализ в макроикономическите изследвания. Двамата печелят Нобелова награда по икономика за своите емпирични изследвания върху връзките и зависимостите между макроикономическите показатели и инструментите на макроикономическата политика.

Терминът „макроикономика“² е въведен от (9)(*Леон Валрас/Рагнар Фриш*³), а за първи път е използван през 1946 г. в статията „Макроикономика и теория на рационалното поведение“ от (10)(*Оливие Бланишар/Лорънс Клайн*⁴). В съвременен план разделението между отделните части на общата теория за пазара се преодолява чрез търсене на микроикономическите основи на наблюдаваните икономически процеси на съвкупно ниво. От една страна, макроикономическите агрегати се формират от поведението на отделните икономически субекти, което се проявява на (11)(*микроикономическо/национално*) ниво, а, от друга – макроикономическото състояние на една страна влияе и на индивидуалните решения на основните икономически субекти – потребители и фирми. Тези процеси могат да се обвържат и с международната конюнктура, която приоритетно се изследва от международната икономика. **Предмет на международната икономика** са икономическите отношения на микро- и макроикономическо равнище в световен план, свързани с международната търговия и международните финанси, но и с проблемите на международната макроикономика. Износът и вносът на стоки и услуги и последващият ефект от външната търговия върху съвкупното търсене и бюджетната позиция на страната, както и ефектът върху националната икономика от свободното движение на капитали и ефективността на макроикономическата политика спрямо режима на валутния курс са въпроси, които не позволяват строгото разграничение между (12)(*микроикономика/макроикономика*) и международна икономика. В исторически план като първо изследване върху въпросите на международната икономика се посочва есето на Дейвид Хюм „За търговския баланс“ от 1752 г., в което той проследява връзките между паричното предлагане, търговския баланс и цените в икономиката. Този факт отново подчертава силната обвързаност между отделните части на икономическата наука и дава основания макроикономиката да се разглежда (13)(*и в международен/само в национален*) аспект.

Предмет на изследване от макроикономиката са и зависимостите между икономическите агрегати, което налага използване на статистически данни и количествени методи за анализ. Често търсени връзки на нацио-

---

² През въвеждането на термина макроикономика съответната проблематика се обобщава под наименованията „теория за бизнес цикъла“ или „монетарна теория“.

³ Рагнар Фриш (Ragnar Frisch, 1895 – 1973) е норвежки икономист и първият носител на Нобелова награда по икономика през 1969 г. заедно с Ян Тинберген. Фриш се смята за един от основателите на икономиката като съвременна наука с принос в теорията на производството, изследването на цикличното развитие на икономиката и иконометрията.

⁴ Лорънс Клайн (Lawrence Klein, 1920 – 2013) е американски икономист, работил върху приложението на компютърното моделиране за прогнозиране на макроикономически процеси. През 1980 г. е награден с Нобелова награда по икономика за разработването на иконометрични модели и тяхното приложение за изследване на икономическите процеси.

нално равнище са между инфлацията и безработицата, заетостта и производството, бюджетния дефицит и дълговата тежест за бъдещите поколения, валутния курс и лихвените проценти. Други основни аспекти на макроикономическия анализ са свързани с обосновка на стабилизирането (или увеличаването) на икономическия (14)*(ръст/растеж)*, стабилизирането (или намаляването) на инфлацията, намаляването на безработицата. За тази цел макроикономическата теория не само развива методи и подходи за определяне и измерване на макроикономическите агрегати и описва факторите за тяхната динамика във времето, но впоследствие и оценява дали текущото им състояние или тенденции на развитие са желани или не. Икономическият анализ, базиран на емпирични наблюдения и статистически данни, е насочен към определяне (15)*(какво би трябвало да/какво всъщност)* се случва в икономиката, докато (16)*(позитивният/нормативният)* икономически анализ акцентира върху това какво е необходимо да се постигне в икономиката. Позитивният анализ се опитва да проследи причинно-следствените връзки, обект на практически наблюдения и обосновка, а за разлика от него, нормативният анализ зависи от (17)*(оценката/математическите способности)* на изследователя. Именно поради различните възгледи и оценки на икономистите за динамиката на икономическите процеси, се оформят различни школи и направления в макроикономическата теория, възникнали на различни етапи от развитието на икономическата наука.

Икономистът Оливие Бланшар разделя *развитието на макроикономическата теория* на три етапа в хронологичен ред:

- Първият етап включва периода преди 40-те години на XX век, през който икономистите отдават водещо значение на количествената теория на парите. Според тази теория е налице (18)*(правопропорционална/обратнопропорционална)* зависимост между съвкупното производство и парите в обращение, при множество обяснения за колебанията в икономическата активност в краткосрочен и дългосрочен план. Кейнс определя привържениците на тези идеи като икономисти класици, но по-коректното им класифициране от гледна точка на историята на икономическите учения е неокласици, сред които са Жан-Батист Сей, Артър Пигу, Франсис Еджуърт, Джон Ст. Мил, Уилям Джевънс и други, които постепенно правят прехода от маржиналния към количествения анализ в икономиката.
- Вторият етап обхваща годините между 1940 и 1980 г., които Бланшар нарича период на консолидация на икономическата мисъл, в рамките на който доминират изследванията, свързани с търсенето на контрапункти на теорията на Кейнс. През този етап се повишава наличността от икономически данни. Това позволява развиване на иконометрични

методи за анализ и конструиране на първите макроиконометрични модели, изградени върху кейнсианските допускания за (19)*(гъвкавост/негъвкавост)* на цените в (20)*(краткосрочен/дългосрочен)* план и положителните ефекти от правителствената намеса в икономиката. Посочените икономически идеи са присъщи за кейнсианците, като Джон Хикс, Франко Модилиани, Лорънс Клайн, Алвин Хансен и Джеймс Тобин, и привържениците на неокласическия синтез, използван за първи път като понятие от Пол Самуелсон. Предмет на моделиране са и поведенческите детерминанти, от които зависи потреблението, инвестициите и търсенето на пари. Изследват се ефектите от провеждането на макроикономическа политика и формирането на икономическите очаквания, чрез което се търсят основания за оспорване на кейнсианските тези за функциониране на икономиката от монетаристите около Милтън Фридман, Ана Шварц и Кларк Уорбъртън и т.нар. икономисти от Чикагската школа, и школата на рационалните очаквания, в която изпъкват имената на Робърт Лукас, Томас Сърджънт и Нийл Уолъс.

- През третия етап (след 1980 г.) се отправят все повече критики към кейнсианството, зараждат се спорове доколко ефективно е активното използване на възможностите на макроикономическата политика за въздействие върху процесите на национално равнище, търсят се обяснения за негъвкавостта на цените в краткосрочен план и се акцентира върху микроикономическите основи на макроикономическите процеси. Тези научни търсения са присъщи на школата на реалния бизнес цикъл (Едуард Прескът, Фин Кидланд и др.) и неокейнсианците (Стенли Фишер, Джон Тейлър, Грегъри Манкю, Дейвид Роумър и др.).

Основните линии на несъгласие между отделните икономически школи са свързани с икономическата роля на (21)*(правителството/частния сектор)*, както и по какъв начин времевият хоризонт влияе на икономическите процеси – какво определя краткосрочните колебания в икономиката и кои са факторите за дългосрочен икономически растеж. Изследванията в тази насока са наложили *известен консенсус сред икономистите по някои въпроси, които днес изглеждат еднозначно разрешени:*

- Налице са предпоставки цените и номиналните работни заплати да се разглеждат като фиксирани в краткосрочен план, докато в дългосрочен план те са гъвкави.
- В краткосрочен план икономическите колебания се дължат на шокове от страна на съвкупното търсене (каквито са промените в потреблението, инвестициите или намесата на правителството в икономиката), докато в дългосрочен план – от страна на съвкупното предлагане (на-

растване на производителността на труда, технологичния прогрес или повишаването на цените на производствените фактори)⁵.

- Докато в краткосрочен план е налице (22)(*обратнопропорционална/правопропорционална*) зависимост между инфлацията и безработицата, в дългосрочен план такава връзка не съществува.
- В (23)(*краткосрочен/дългосрочен*) план инфлацията се дължи на увеличаването на паричното предлагане.

Същевременно обаче не е постигнат консенсус по важни въпроси като каква е продължителността на отделните времеви планове в икономиката, за да разграничим краткосрочните и дългосрочните ефекти, както и относно стабилизиращата роля на макроикономическата политика. Според една от използваните класификации сред икономистите краткосрочният план продължава от 1 до 2 години, средносрочният план е от 2 до 5 години, а дългосрочният план е между 4 и 6 години (Burda&Wyplosz, 2017).

Свързаността на макроикономическата теория с политиката до голяма степен прави нейните предписания дискуссионни. Освен дебата за мястото на правителството в икономиката, макроикономическите въпроси често са в центъра на националната и световната политика, а провеждането на макроикономическа политика зависи от политиките и техните партийни предпочитания. Новата политическа макроикономика и институционализъмът изучават тези аспекти на макроикономическото управление, като обвързват политическия цикъл с колебанията в икономиката и съпътстващата ги инфлация, безработица, бюджетни дисбаланси, доходни неравенства и миграция. Други въпроси, които институционалисти като Джеймс Бюкяньн, Дъглас Норт и Алберто Алесина разглеждат, са зависимостта между правителството и парламента, степента на (24)(*зависимост/независимост*) на централната банка и изборните правила.

Макроикономическата теория служи непосредствено на икономическата политика, като разработва нейните цели и инструменти, оценява и прогнозира комплексното ѝ влияние върху икономическото състояние на страната. В национален аспект **макроикономическата политика** е съвкупност от мерки и инструменти за въздействие върху процесите на националния пазар с цел поддържане на неговото стабилно и устойчиво развитие. Основни (25)(*обекти/субекти*) на тази политика са правителството и централната банка. Най-общо представена целта на макроикономическата политика се свързва с подобряване на икономическото благосъстояние, което намира

---

⁵ В известна степен и това твърдение е обект на полемика между икономистите, като се има предвид, че според представителите на школата на реалния бизнес цикъл и краткосрочните икономически колебания се дължат на шокове от страна на предлагането, докато шоковете от страна на търсенето напълно се пренебрегват.

израз в постигане на пълна заетост и стабилност на цените, но в зависимост от режима на валутния курс (26)**(централната банка/правителството)** може да има и други цели освен инфлацията като поддържане на валутния курс например. По същество инструментите на икономическата политика също се свеждат до (27)**(индивидуални данни/агрегати)**. Традиционно разглежданите видове макроикономическа политика са фискалната политика, паричната политика, политиката на доходите и външноикономическата политика, които често се определят и като политики от страна на (28)**(търсене/предлагането)**.

(29)**(Паричната политика/Фискалната политика)** е държавна финансова политика, която използва възможностите на държавния бюджет за преразпределение на националния доход. В нейния обхват се включва данъчната политика, политиката на социално осигуряване, политиката на разпределение и управление на бюджетните разходи и политиката на управление на държавния дълг. Тя се провежда от (30)**(централната банка/правителството)**. Основните инструменти на фискалната политика са ставката по преките данъци, трансферните плащания (пенсии, стипендии, социални помощи) и правителствените покупки. **Паричната политика** се състои в използване на възможностите за контрол върху паричното предлагане и лихвените проценти основно с цел поддържане на вътрешната и външната ценова стабилност, т.е. (31)**(инфлацията и валутния курс/лихвените проценти и валутния режим)**. Тя се провежда от (32)**(централната банка/правителството)**. Нейните традиционни инструменти са сконтовият лихвен процент, операциите по покупка и продажба на държавни ценни книжа (т.нар. операции на открития пазар) и нормата на задължителните минимални резерви, които в съвременен аспект се допълват и от осигуряването на ликвидност на търговските банки и покупката на държавни ценни книжа от централната банка, които се държат в търговските банки. **Политиката на доходите** е свързана с определяне и регулиране на равнището и динамиката на доходите и социалните плащания, тяхната покупателна способност и социалната защита на неравнопоставените социални групи. Провежда се от правителството и като основни инструменти включва административното определяне на минималната работна заплата, индексването на социални плащания (например пенсии и обезщетения) и предоставянето на данъчни облекчения върху доходите от труд и капитал. **Външноикономическата политика** се състои в целенасоченото използване на тарифни (мита) и нетарифни (всички останали техни разновидности освен митата) ограничения върху свободната търговия, както и финансови инструменти (субсидии и финансиране на износа и вноса), които (33)**(централната банка/правителството)** използва за подобряване на националните условия на

търговия, повишаване на конкурентоспособността на местните износители и насърчаване на местното производство. Доколкото валутният курс влияе върху износа и вноса на стоки и услуги, централната банка също може да оказва ефект върху външноикономическата политика на страната.

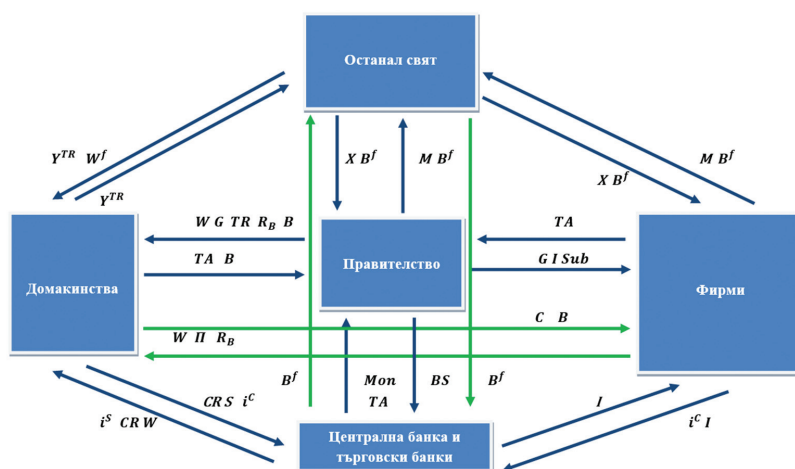
Като фундаментални макроикономически политики се разглеждат фискалната и паричната политика, докато политиката на доходите и външноикономическата политика, доколкото те също се осъществяват през държавния бюджет или зависят от действията на централната банка, играят по-скоро спомагателна роля. Същевременно изброените макроикономически политики са ефективни предимно в краткосрочен план, докато в дългосрочен план се прилага **структурна политика**, която цели подобряване функционирането на пазара и насърчаване на неговата ефективност чрез системи за образование и обучение, създаване на мрежи за социална сигурност и здравеопазване и провеждане на индустриална политика. Все по-силните връзки между реалния и финансовия сектор, както показва и световната финансова и икономическа криза от 2007 – 2008 г., известна като (34)**(Голямата депресия/Голямата рецесия)**, изведоха на преден план значимостта на **макропруденциалната политика**, насочена към запазване на финансовата стабилност и ограничаване на системния риск във финансовия сектор.

В макроикономиката се интегрират знания и от други науки, в резултат на което се прилага **интердисциплинарен подход**. В исторически план (35)**(политическата икономия/микроикономиката)**, също като макроикономиката, изследва националния пазар и разработва инструменти за икономическо управление, но поставя своя изследователски фокус върху неговата структура, източници на богатство и ролята на правителството при разпределение на ресурсите в обществото, а не върху количествените анализи. По този начин политическата икономия ориентира макроикономическите изследвания към извеждане на заключения за характера и същността на икономическите процеси на съвкупно ниво и пряко ги свързва с държавното управление, а в съвременен план – с институциите и политическия цикъл. В макроикономиката също така се използват методите на икономическата статистика за приложен анализ, математически инструментариум за анализ и структуриране на икономическите данни и в по-малка степен икономическа география и стопанска история, които приоритетно служат на политическата икономия.

Именно подобен интегративен подход налага използването в макроикономическия анализ на **кръговата диаграма на доходите и разходите** (фиг. 1.1), която е полезно средство за идентифициране на основните сектори в икономиката, както и взаимоотношенията между тях. Функциони-

рането на националната икономика се описва чрез моделите на затворена икономика със и без правителствена намеса и отворена икономика, в които икономически агенти са домакинствата, фирмите, правителството, централната банка и търговските банки. Всеки икономически субект извършва определени разходи на база на получените доходи от своята дейност, а балансирането между двата потока се описва от (36) (*бюджетните ограничения/икономическата печалба*).

В *модела на затворена икономика без правителствена намеса* на националния пазар има само двама икономически субекти – домакинства и фирми. Фирмите закупуват производствените фактори, притежавани от домакинствата – (37) (*труд и капитал/информация и предприемачество*), които се използват от предприятията за производството на стоки и услуги, предназначени за потребление на домакинствата. В резултат на покупката на производствени фактори от фирмите, домакинствата получават доход, който може да бъде под различни форми: работна заплата, ако домакинствата притежават само труд; (38) (*лихва/печалба*), ако домакинствата са собственици на фирми; (39) (*наем/лизинг*) при наличието на физически капитал (сгради, машини, транспортни средства), който домакинствата отдават на фирмите, или (40) (*лихва/доходност*), ако притежават финансов капитал под формата на ценни книжа, даващи право на собственост върху фирмата, каквито са акциите, или отразяващи наличието на определен корпоративен дълг – облигациите.

Фиг. 1.1. Кръгова диаграма на доходите и разходите в отворена икономика

Същевременно трябва да се отчита каква е покупателната способност на получавания доход от домакинствата, което кореспондира най-общо с измерването на реалната работна заплата и реалния лихвен процент. Номини-

налните икономически величини отразяват стойността на икономическите трансакции по текущи цени (номинални цени), които (41)*(включват/изключват)* ефекта на инфлацията. От своя страна реалните икономически променливи показват стойността на икономическите трансакции по постоянни цени (реални цени) и изключват инфлацията. Така например номиналната работна заплата отразява паричната сума, която се получава като възнаграждение от работодателя, докато чрез реалната работна заплата се измерва количеството стоки и услуги, което може да се закупи с определена номинална работна заплата, и отразява нейната (42)*(стойност/покупателна способност)*. От своя страна разходите на домакинствата за стоки и услуги се трансформират в (43)*(доходи/приходи)* на фирмите и по същество реализацията на продукцията се състои в превръщане на доходите на домакинствата в приходи на фирмите. Така (44)*(икономиката/пазарният механизъм)* работи като непрекъснато превръща разходите в доходи и доходите в разходи.

Когато във функционирането на икономиката се включат правителството и централната банка в качеството си на пазарни субекти, икономиката вече се определя като затворена икономика с правителствена намеса. *Икономическата роля на правителството и централната банка* се обуславя от необходимостта от законодателно регулиране на икономическата дейност, преразпределението на националния доход и богатство и макроикономическа стабилизация при икономически колебания. (45)*(Държавата/Правителството)* се превръща във фактор за формиране на общия поток на доходите и разходите в икономиката чрез правителствените покупки, трансферните плащания и преките данъци. Правителствените покупки се вливат в потока на (46)*(доходите/разходите)* на фирмите заедно с отпускните субсидии, а трансферните плащания са част от доходите на домакинствата. Плащането на преки данъци директно засяга разполагаемите доходи на домакинствата и печалбата на фирмите, включително търговските банки, и формира приходите на правителството. Косвените данъци не участват пряко в потока на доходите и разходите на икономическите субекти, защото техният ефект е опосредстван чрез потреблението на икономическите субекти. Същевременно наличието на банков сектор прави възможно използването на спестяванията на домакинствата и превръщането им в средства за кредитиране, срещу което се получава лихва. Печалбата на банковия сектор се формира от разликата между (47)*(лихвата по депозитите и лихвата по кредитите/лихвата по кредитите и лихвата по депозитите)*. Когато разходите на правителството надвишават неговите приходи, се формира (48)*(бюджетен дефицит/бюджетен излишък)*, който може да се покрие

чрез пряко заемане на средства от централната банка, емитиране на вътрешен дълг или увеличаване на данъчната тежест.

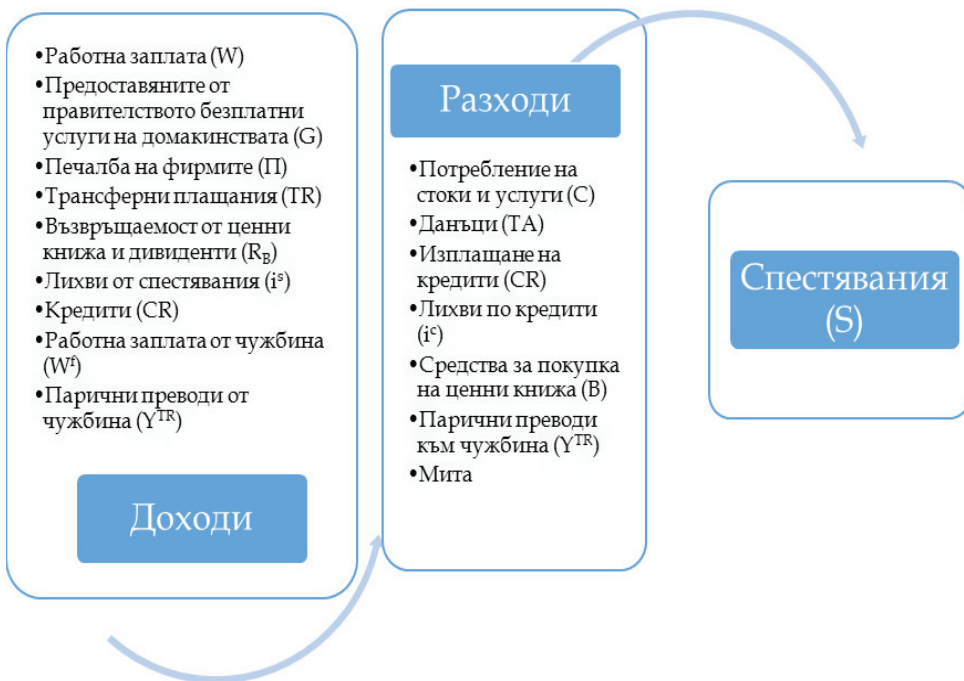
Отчитането на външнотърговските отношения с други страни под формата на износ и внос на стоки и услуги, доходи и парични преводи става възможно в рамките на **отворена икономика**, която включва и агрегата (49)(**търговско салдо/нетен износ**). В съвременен аспект критерий за отвореност на една икономика е не дали тя участва в международния обмен на стоки, услуги и производствени фактори, а дали това става в по-голяма или по-малка степен, тъй като затвореността в рамките само на националната икономика е почти невъзможна. Износът и вносът на стоки и услуги може да се осъществява от частни и държавни фирми, като стоките се разглеждат като търгуеми, докато услугите се приемат за нетъргуеми стоки. Разграничението между двете се основава на наличието на транспортни разходи (колкото са (50)(**по-ниски/по-високи**) транспортните разходи, толкова една стока в по-голяма степен е търгуема), протекционизъм и бариери пред свободната търговия, а също и от производствената структура на икономиката и налагането на административен контрол от страна на правителството. По същество това са предпоставки и за ограничаване на националния пазар в рамките на затворена икономика. Следва да се има пред вид обаче, че съвременните форми и средства за търговия значително променят това обстоятелство, в резултат на което секторът на трансгранично предоставяне на услуги е един от най-бързо развиващите се. Освен търговията със стоки и услуги, която се осъществява от фирмите, доходи от труд и капитал от чужбина и парични преводи могат да получават и да изпращат домакинствата, докато заемите и помощите от чужбина могат да бъдат насочени не само към правителството, но и към частните фирми и търговските банки.

Въз основа на доходите и разходите на пазарните субекти в отворена икономика се извеждат следните четири **икономически сектора**:

- реален (частен) – включва домакинствата и фирмите;
- публичен (държавен, фискален) – обхваща дейността на правителството;
- паричен (банков, финансов) – централната банка и търговските банки;
- външен (останал свят) – отразява трансакциите със стоки, услуги, доходи и парични преводи с чужбина.

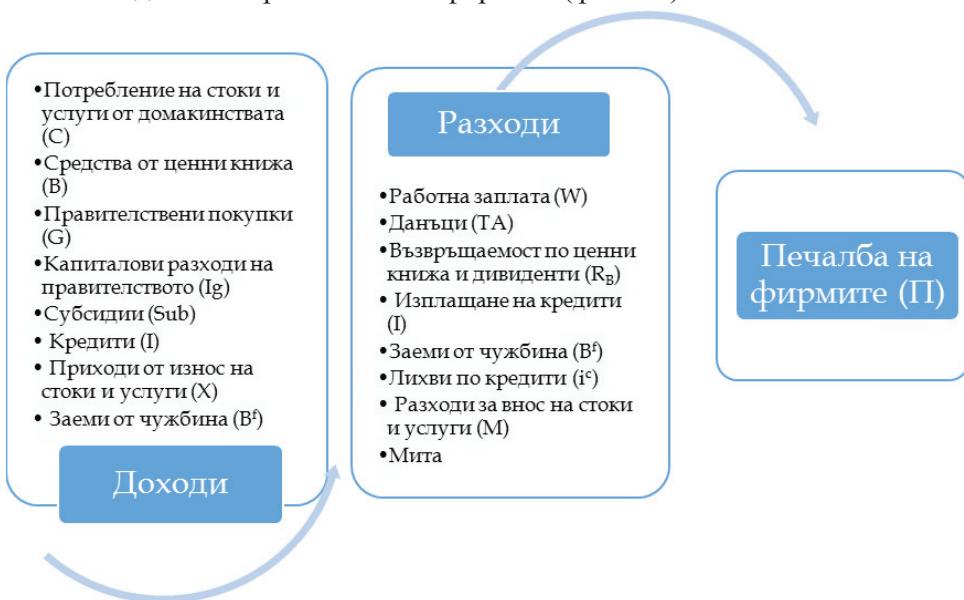
Въз основа на обособяването на икономическите субекти и икономическите сектори се извеждат техните **бюджетни ограничения** на база равенството между доходи и разходи, като разликата между доходите и разходите се определя като спестявания или печалба.

- Бюджетно ограничение на домакинствата (фиг. 1.2)

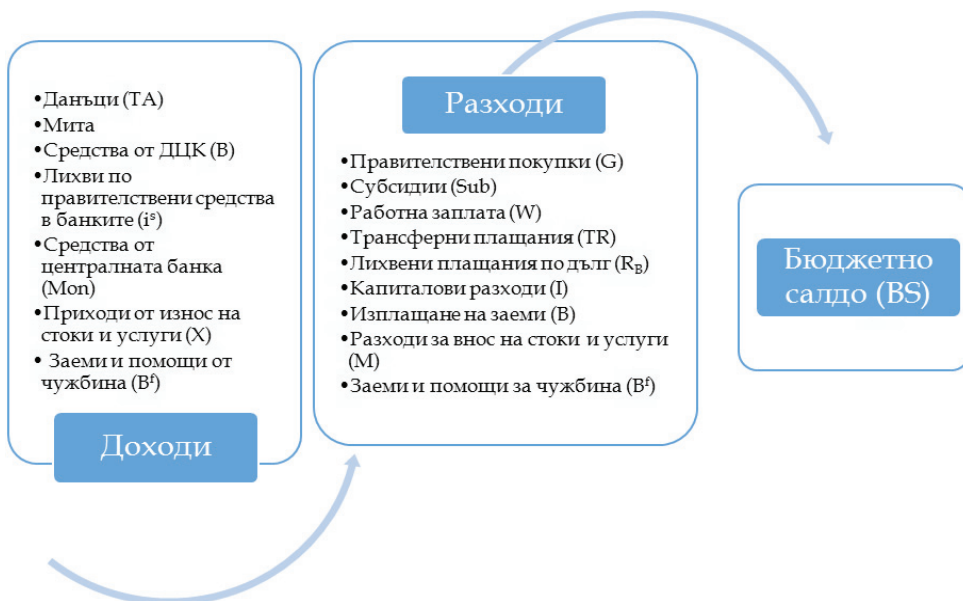
Фиг. 1.2

- Бюджетно ограничение на фирмите (фиг. 1.3):

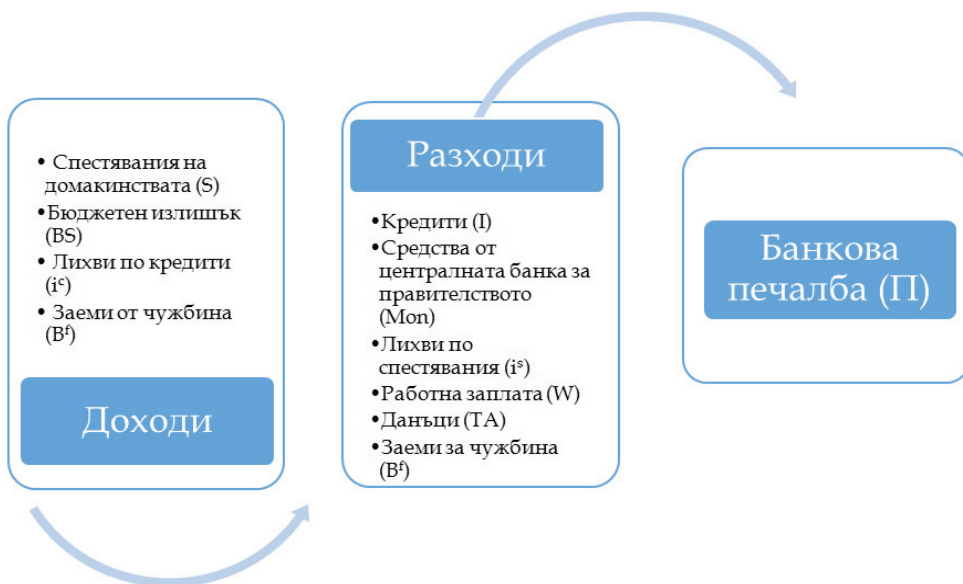
Фиг. 1.3

- Бюджетно ограничение на правителството (фиг. 1.4):

Фиг. 1.4

- Бюджетно ограничение на централната банка и търговските банки (фиг. 1.5):

Фиг. 1.5

➤ **Намерете най-точното определение за посочените понятия.**

<i>домакинство</i>	<i>неокласически синтез</i>
<i>монетаризъм</i>	<i>преки данъци</i>
<i>потребителски разходи</i>	<i>теория на реалния бизнес цикъл</i>
<i>косвени данъци</i>	<i>ценово равнище</i>
<i>амортизация</i>	<i>държавен бюджет</i>
<i>платежен баланс</i>	<i>пълна заетост</i>
<i>сконтов лихвен процент</i>	<i>рационални очаквания</i>
<i>мито</i>	<i>инвестиции</i>
<i>кейнсианство</i>	<i>правителствени покупки</i>
<i>субсидии</i>	<i>норма на задължителни минимални резерви</i>
<i>неокейнсианство</i>	<i>макроикономически дисбаланси</i>
<i>реална работна заплата</i>	<i>Държавни ценни книжа (ДЦК)</i>
<i>системен риск</i>	

1. _____: тенденция, пораждаща макроикономически промени, които оказват или могат потенциално да окажат неблагоприятно въздействие върху правилното функциониране на икономиката;

2. _____: ситуация, при която всеки желаещ може да си намери работа при пазарно формираната работна заплата;

3. _____: икономическа теория, според която съвкупното производство се определя от съвкупното търсене, цените и работните заплати са фиксирани в краткосрочен план, а правителствената намеса в икономиката може да подпомогне възстановяването на икономическото равновесие след криза;

4. _____: съчетание между кейнсианските допускания за негъвкавост на цените в краткосрочен план и микроикономически принципи за поведението на икономическите субекти;

5. _____: представи за бъдещето, формиращи на база текущо постъпила пълна информация за икономическите процеси;

6. _____: икономическа школа, според която промените в паричното предлагане оказват съществено краткосрочно влияние върху икономическата активност и крайният ефект от правителствената намеса в икономиката е увеличаването на инфлацията;

7. _____: теория, която обвързва икономическите колебания с технологични промени и изключва ефективността на икономически действия, които се основават на предварителни очаквания и нямат шоков ефект;

8. _____: изследва причините за негъвкавостта на цените в краткосрочен план и микроикономическите основи на потреблението и инвестициите;

9. _____: малка група от хора, които обитават едно и също жилище, обединяват своите доходи и имущество и потребяват колективно някои видове стоки и услуги, основно свързани с обитаването на жилището и покупката на храна;

10. _____: покупки на стоки и услуги от търговската мрежа, заведенията за обществено хранене, електро- и водоснабдяването, разходите за транспортни, здравни и образователни услуги, жилищните наеми;

11. _____: измерител на цените на всички стоки и услуги, които се произвеждат в една икономика за определен период;

12. _____: отразява покупателната способност на получения от домакинствата доход от труд;

13. _____: разходите на фирмите за придобиване на сгради, машини, оборудване и транспортни средства за производствени цели;

14. _____: отчита износването на наличния физически капитал през текущата година;

15. _____: финансов инструмент за реализиране на политиката на правителството, който се основава на прогноза за приходите през годината и разчети за държавните разходи, които имат задължителен характер;

16. _____: предоставените от правителството на домакинствата безплатни здравни, образователни и социални услуги, както и извършените правителствени разходи за поддържане на населените места, издръжката на държавната администрация, отбраната и сигурността и осъществяването на фундаментални научни изследвания.

17. _____: данъци върху доходите на домакинствата и печалбите на фирмите и социалните осигуровки;

18. _____: данък добавена стойност, мита и акцизи;

19. _____: процент върху стойността на една стока или определена сума, която се налага при преминаване на стоки през националните граници;

20. _____: средства, предоставяни безвъзмездно от правителството на фирмите, с оглед насърчаване на определени производствени дейности;

21. _____: ценна книга за дълг, която има определен процент възвръщаемост под формата на доходност, която се получава до на-

стъпване на последното плащане, и номинална стойност, изплащана в края на договорения период;

22. _____: лихвен процент, по който централната банка отпуска кредити на търговските банки;

23. _____: задължителна част от привлечените депозити в една банка според изискванията на централната банка;

24. _____: вероятност от сътресения в цялата или отделни значителни части на финансовата система, която може да предизвика отрицателни последици за реалната икономика;

25. _____: статистически документ, който по систематизиран начин представя извършените за определен период трансакции със стоки и услуги, доходи и нефинансови и финансови вземания и задължения на резидентите на една икономика с останалия свят.

➤ *Тестови въпроси*

1. Изследването на причините за промяната на цената на земята е характерно за:

- а) политическата икономия
- б) международната икономика
- в) микроикономиката
- г) макроикономиката

2. Показатели като съвкупния доход, безработицата и инфлацията се изследват от _____, докато определянето на цените и изследването на процесите на отделните пазари се изучава от _____:

- а) позитивния анализ/нормативния анализ
- б) нормативния анализ/позитивния анализ
- в) микроикономиката/макроикономиката
- г) макроикономиката/микроикономиката

3. Макроикономиката:

а) анализира причините за изменението във времето на икономическите агрегати на секторно ниво

б) изследва характеристиките на стоковите, трудовите и капиталовите (финансовите) пазари

в) изследва инструментите, с които разполага икономическата политика за въздействие върху националната икономика

г) поставя своя изследователски фокус върху структурата на националната икономика, а не върху нейното количествено измерване

4. Износът и вносът на стоки и услуги, както и режимът на валутния курс, разширяват обсега на въпросите, които изследва _____, а по линия на външнотърговските връзки я свързват с _____.

- а) микроикономиката/макроикономиката
- б) макроикономиката/микроикономиката
- в) макроикономиката/международната икономика
- г) макроикономиката/политическата икономия

5. Политическата икономия:

а) е ориентирана към систематизиране на изводи за характера и същността на икономическите процеси

б) е съвкупност от мерки и инструменти за въздействие върху процесите на националния пазар с цел поддържане на стабилното му и устойчиво развитие

в) борави предимно с методите на пределния (маржинален) анализ, допусканията за рационалност и максимизиране на полезността на отделните пазарни субекти

г) използва методите на икономическата статистика за приложен анализ, математически способи за анализ и структуриране на икономическите данни

6. Посочете вярното твърдение.

а) Неокласическият подход за изследване на икономическите процеси е близък до макроикономическия анализ на Джон Мейнард Кейнс.

б) Дейвид Хюм и Алфред Маршал поставят основите на макроикономическия подход за изследване на националната икономика.

в) Гъвкавостта на цените и работните заплати в краткосрочен план е основно допускане в кейнсианския модел, което се споделя и от неокласиците.

г) Няма верен отговор.

7. Кое от следните твърдения е позитивно икономическо твърдение?

а) Обществените очаквания са минималната работна заплата да бъде увеличена с повече от 50% за текущата година, което ще бъде достатъчно за покриване на повишаването на цените.

б) Повишаването на цените на петрола води до по-слабо използване на лични автомобили.

в) Данъците не трябва да се увеличават в отговор на кризата.

г) Цените на храните трябва да се задържат чрез правителствена намеса.

8. Кое от следните твърдения е грешно?

а) Фискалната политика е държавна финансова политика, която използва държавния бюджет за преразпределение на националния доход.

б) Традиционните инструменти на паричната политика са сконтовият лихвен процент, операциите с държавни ценни книжа и задължителните минимални резерви.

в) Политиката на доходите влияе върху равнището и динамиката на работните заплати само в публичния сектор.

г) Външноикономическата политика се използва за разширяване на икономическото влияние в регионален и световен план.

9. Инструмент на фискалната политика не е:

а) данъчната ставка

б) правителствените покупки

в) продажбата на държавни ценни книжа на вторичния пазар

г) трансферните плащания

10. Непрекъснатото превръщане на разходите в доходи и доходите в разходи се нарича:

а) ценова система

б) пазарен механизъм

в) макроикономически дисбаланс

г) разпределителна ефективност

11. Разходите за капиталови стоки и услуги, необходими за поддържане и разширяване на производството, представляват:

а) спестявания

б) инвестиции

в) субсидии

г) печалба

12. Отпускането на пенсии, стипендии и социални помощи за домакинствата се определя като:

а) трансферни плащания

б) операции на открития пазар

в) парична политика

г) фискална политика

13. Според кръговата диаграма на доходите и разходите косвените данъци, правителствените покупки и трансферните плащания участват при формирането на агрегата:

- а) бюджетен излишък
- б) бюджетен дефицит
- в) бюджетно салдо
- г) няма верен отговор

14. Коя от посочените променливи може да се определи едновременно като ендогенна и реална за една икономика?

- а) спестяванията на домакинствата
- б) правителствените разходи, направени през текущото тримесечие
- в) работната заплата на заетите лица
- г) нормата на задължителните минимални резерви в страната

15. Покупката на стоки и услуги от домакинствата е:

- а) разход за домакинствата и приход за бюджета
- б) разход за фирмите и приход за правителствения сектор
- в) разход за домакинствата и разход за фирмите
- г) разход за домакинствата и приход за фирмите

16. Според кръговата диаграма на доходите и разходите домакинствата представят страната на _____ на факторните пазари, докато фирмите определят пазарното _____ на производствени фактори.

- а) търсенето/търсене
- б) предлагането/предлагане
- в) търсенето/предлагане
- г) предлагането/търсене

17. Печалбата на предприятията след данъчно облагане е източник на доходи за:

- а) домакинствата
- б) публичния сектор
- в) банковия сектор
- г) външния сектор

18. Според кръговата диаграма на доходите и разходите спестяванията са:

- а) изтичания за домакинствата и вливания за реалния (частен) сектор
- б) вливания за паричния сектор и изтичания за реалния (частен) сектор

- в) остатък на паричния (банков) сектор
- г) остатък на реалния (частен) сектор

19. Спестяванията се правят от _____, а инвестициите от _____.

- а) фирмите/домакинствата
- б) домакинствата/фирмите
- в) банките/правителството
- г) правителството/фирмите

20. Преките данъци са:

- а) вливания за частния сектор и изтичания за публичния сектор
- б) вливания за публичния сектор и изтичания за частния сектор
- в) остатък за частния сектор и вливания за публичния сектор
- г) вливания за частния сектор и остатък за публичния сектор

21. Чрез правителствените покупки, данъците и трансферните плащания се свързват:

- а) правителственият и паричният сектор
- б) частният и паричният сектор
- в) частният и правителственият сектор
- г) външният и частният сектор

22. Правителствените покупки, трансферните плащания и субсидиите са част от:

- а) разходите на публичния сектор
- б) доходите на бюджетния сектор
- в) остатъка на фискалния сектор
- г) приходите на държавния сектор

23. От гледна точка на кръговата диаграма на доходите и разходите спестяванията на правителството са част от:

- а) потреблението на стоки и услуги от домакинствата
- б) инвестициите на предприятията
- в) доходите на банковия сектор
- г) всички посочени

24. Кое от следните твърдения е грешно?

а) Спестяванията на домакинствата, печалбата на фирмите, бюджетното салдо и банковата печалба са остатъци според кръговата диаграма на доходите и разходите в отворена икономика.

б) Спестяванията на домакинствата и бюджетният излишък са част от доходите на банковия сектор.

в) Отпуснатите кредити за инвестиции са разходи за паричния сектор и доходи за реалния сектор.

г) От гледна точка на националната икономика износът на стоки и услуги е разход, а вносът на стоки и услуги е доход.

25. Икономика, в която нетният износ също участва в потока на доходите и разходите, се определя като:

а) затворена икономика без правителствена намеса

б) затворена икономика с правителствена намеса

в) отворена икономика

г) нетният износ е компонент и на трите вида икономики

➤ **Задачи**

Задача 1

Разполагате с данни за доходите и разходите на едно домакинство в България през 2008 г. и 2018 г., в лв. (табл. 1.1):

Таблица 1.1

Доходи	2008	2018	Разходи	2008	2018
Общо	9297	14231	Общо	8734	13892
Работна заплата	4505	7461	Потребителски общ разход	6904	10493
Извън работната заплата	424	157	-Храна	2960	3834
От самостоятелна заетост	674	940	-Алкохолни напитки и тютюневи изделия	353	527
От собственост	77	68	-Облекло и обувки	281	438
Пенсии	2010	3678	-Жилища, вода, електроенергия и горива	1100	1760
Обезщетения за безработни	17	46	-Жилищно обзавеждане и поддържане на дома	302	514
Семейни добавки за деца	57	178	-Здравеопазване	385	701
Други обезщетения и помощи	269	127	-Транспорт	567	938
Регулярни трансфери от други домакинства	104	199	-Съобщения	360	554
Приходи от продажби	192	52	-Свободно време, културен отдих и образование	298	623
Други приходи	358	545	-Разнообразни стоки и услуги	298	604
Изтеглени спестявания	320	539	Данъци	253	712
Заеми и кредити	291	243	Социални осигуровки	299	939
			Регулярни трансфери към други домакинства	147	130
			Други разходи	494	635
			Влог	329	682
			Изплатен дълг и даден заем	308	300

Източник: НСИ.

а) Изчислете растежа на общите доходи и общите разходи на едно домакинство в страната между 2008 и 2018 г. Коментирайте кои са основните компоненти на домакинските доходи и разходи, определящи наблюдавания годишен растеж? Какви изводи правите на база изпреварващия растеж на разходите на домакинствата спрямо техните доходи? **Отг. 53.1% и 59.1%**

б) Намерете спестяванията на едно домакинство през двете години. Какъв е техният прираст? Как бихте обяснили намаляването им?

Отг. 563 лв. и 339 лв.; -39.8%

в) Кои са трите основни източници на доходи и разходи за домакинствата в страната през 2008 г. и 2018 г.? Определете техния дял от общите доходи и общите разходи на домакинствата през двете години. На какво се дължи преобладаващият дял на тези компоненти в общите доходи и разходи на домакинствата според Вас в началото и в края на разглеждания период? Какъв модел на потребление е характерен за страната?

Задача 2

Изчислете брутната и нетната печалба на предприятията в страната през 2008 и 2018 г. при следните данни от НСИ в млн. лв. (табл. 1.2):

Таблица 1.2

Показател	2008	2018
Обща стойност на реализираната продукция	61228	95119
Разходи за работна заплата и осигуровки	24431	48238
Данъци върху производството	371	1463
Субсидии върху производството	908	3746
Амортизация	8988	15209

На какво се дължи нарастването на брутната печалба на предприятията през посочения период според Вас? Защо нетната фирмена печалба в страната нараства в по-малка степен? Как бихте обяснили увеличаването на амортизацията?

Отг. 37.3 млрд. лв. и 49.16 млрд. лв.; 28.31 млрд. лв. и 33.95 млрд. лв.

Задача 3

Разполагате със следните данни за бюджетните приходи и разходи през 2008 г. и 2018 г. (табл. 1.3):

Таблица 1.3

Бюджетни приходи	Млн. лв.		Бюджетни разходи	Млн. лв.	
	2008	2018		2008	2018
Данъчни приходи			Текущи разходи		
Данъци върху печалбата	2 228,5	2 464,5	Заплати и осигурителни вноски	4 830,2	8 783,9
Данък върху доходите на физическите лица	1 971,5	3 668,0	Издръжка	4 952,1	4 416,4
Данък върху добавената стойност	7 485,3	10 064,0	Субсидии	1 113,8	2 990,1
Акцизи	4 051,6	5 203,2	Лихви	585,0	688,2
Мита и митнически такси	221,0	226,2	Социално осигуряване, подпомагане и грижи	8 850,7	16 174,4
Социално и здравно-осигурителни вноски	5 392,6	9 458,3	Вноска в общия бюджет на ЕС	720,1	1 083,4
Други данъци	816,4	1 151,3			
Неданъчни приходи	4 004,6	5 302,6			
Помощи	1 141,7	2 112,8			
Общо приходи			Общо разходи		

Източник: МФ.

Изчислете данъчните приходи и текущите разходи, както и общите бюджетни приходи и общите бюджетни разходи през 2008 и 2018 г. Какъв е делът на компонентите на данъчните приходи и текущите разходи? Коментирайте кои са компонентите с най-голям дял. Какви промени се наблюдават в структурата на данъчните приходи и текущите разходи през двете разглеждани години? Каква фискална политика се провежда в страната в началото и в края на разглеждания период? На колко възлиза бюджетното салдо през двете години? ?

Отг. 1.99 млрд. лв. и 135.4 млн. лв.

Задача 4

По данни на Българската народна банка (БНБ) средният лихвен процент по корпоративните кредити в страната в левове е 11.18% към декември 2008 г. и 3.48% към декември 2018 г., а по потребителските кредити съответно 12.41% в края на 2008 г. и 8.55% към 2018 г. Същевременно лихвеният процент по депозитите на нефинансовите предприятия в левове е 6.73%

към декември 2008 г. и 0.08% към края на 2018 г., а по депозитите на домакинства – 8.03% и 0.18%. Намерете средната норма на печалба на банковия сектор в страната през двете години. Коментирайте на какво се дължи относителното задържане на високите лихвени проценти по потребителските кредити при значително намаляване на лихвените проценти по депозитите на домакинствата. Как бихте обяснили повишаването на средната норма на печалба на банковия сектор в страната? **Отг. 4.42% и 5.89%**

Задача 5

Намерете салдото по текущата сметка на платежния баланс за 2008 и 2018 г. при следните разполагаеми данни в млн. лв. (табл. 1.4):

Таблица 1.4

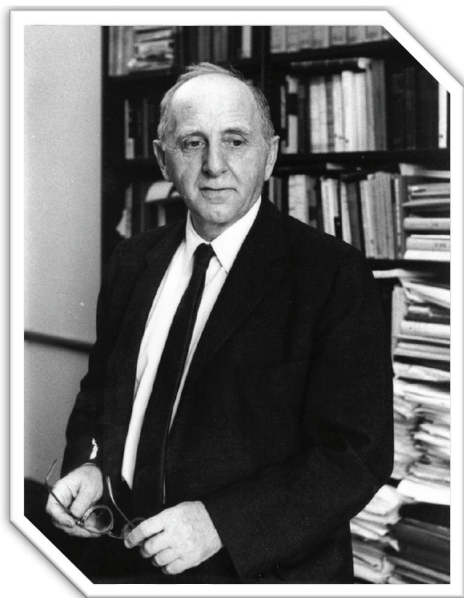
	2008	2018
Износ на стоки	27 410	54 263
Внос на стоки	45 703	57 897
Износ на услуги	12 932	17 862
Внос на услуги	8 925	10 899
Доход от труд и капитал, получен	1 938	2 649
Доход от труд и капитал, предоставен	5 404	3 925
Парични преводи, получени	3 148	5 293
Парични преводи, предоставени	1 431	1 475

Източник: БНБ.

Представете графично структурата на салдото по текущата сметка на платежния баланс по съставлящите го компоненти и коментирайте кои от тях са с преобладаващ дял и как бихте обяснили това. На какво се дължи съществената промяна в салдото по текущата сметка на платежния баланс през двете години? **Отг. -16 034 млн. лв. и 5 872 млн. лв.**

Тема 2

Динамика на икономическата активност: БВП, безработица и инфлация

Саймън Кузнец

Simon Kuznets

1901 – 1985

Беларуско-американски икономист и носител на Нобелова награда по икономика за 1971 г. за емпирично обоснованата интерпретация на икономическия растеж, даваща ново и по-задълбочено разбиране на икономическата структура и процеса на икономическо развитие. Кузнец има съществен принос за трансформирането на икономиката в приложна наука чрез изграждането и изследването на зависимостите в

системата на националните сметки. В теорията остава понятието „цикли на Кузнец“, чиято продължителност е между 15 и 25 г. и обвързва икономическите колебания с демографските процеси, инвестициите и инфраструктурата. Възприетият от него метод за анализ и статистическа идентификация на колебанията в производството поражда продължителни дебати при анализа на растежа на доходите и тяхното разпределение, намерили израз в кривата на Кузнец, която показва връзката между икономическия растеж и неравенството на доходите.

Негови трудове са „Националният доход и неговият състав (1919–1938)“ (1941), „Икономическият растеж на нациите“ (1971) и „Население, капитал и растеж“ (1979).

➤ **Предварителна подготовка**

Основна литература:

- Barro, R. (2008). Macroeconomics: A Modern Approach. Thomson South-Western, Chapter 2: National-Income Accounting: Gross Domestic Product and the Price Level.
- Baumol, W., A. Blinder, J. Solow (2019). Economics (Principles and Policy), South-Western College Pub., 14 Edition, Chapter 22: An Introduction to Macroeconomics; Chapter 26: Demand-Side Equilibrium: Unemployment or Inflation?; Chapter 27: Bringing in the Supply Side: Unemployment and Inflation?
- Dornbusch, R., S. Fischer, R. Startz (2018). Macroeconomics. McGraw-Hill International Edition, 13 Edition, Chapter 2: National Income Accounting; Chapter 7: The Anatomy of Inflation and Unemployment; Chapter 19: Big Events: The Economics of Depression, Hyperinflation, and Deficits.
- Regulation (EU) No 549/2013 of the European Parliament and of the Council of 21 May 2013 on the European system of national and regional accounts in the European Union.

Допълнителна литература:

- Mankiw, G. (2019). Macroeconomics. 10 Edition, Worth Publishers, Chapter 2: The Data of Macroeconomics.
- Mishkin, F. (2013). The Economics of Money, Banking, and Financial Markets, Tenth Edition, Pearson Addison Wesley, Chapter 5: The Behaviour of Interest Rates; Chapter 17: The currency market.
- Sachs, J., F. Larrain (1993). Macroeconomics in the Global Economy. Harvester Wheatsheaf, Chapter 4: Consumption and Saving; Chapter 16: Institutional Determinants of Wages and Unemployment.
- Snowdon, B., H. Vane (2005). Modern Macroeconomics (Its Origins, Development and Current State), Edward Elgar Publishing Limited, Chapter 7: The New Keynesian School.

➤ **Подчертайте правилния отговор.**

Изследването на икономическата активност, като мащаби, структура и динамика, се свързва с обхващане на отношенията между икономическите сектори в единен механизъм. **Системата на националните сметки (СНС)** се развива през 30-те години на ХХ в. на база икономическата теория като средство за идентифициране и систематизиране на макроикономическите агрегати. Тя представлява международно възприет стандарт от методи и препоръки за събиране на икономическа информация в съответствие със стриктни счетоводно-икономически принципи. Отношенията между

отделните икономически сектори се отчитат под формата на сметки, всяка от които показва наличните ресурси и тяхното използване като разликата между двете формира (1)(*макроикономическите агрегати/икономическата печалба*) – табл. 2.1. *Текущите сметки* отчитат производствения процес и създаването на продукцията, както и формирането, разпределението, преразпределението и използването на дохода. *Сметките с натрупване* са капиталовата сметка и финансовата сметка, които отразяват промените в активите и пасивите на отделните институционални единици. Текущите сметки и капиталовата сметка показват отношенията в реалната икономика – производството и потреблението на стоки и услуги и разпределението на доходите, докато финансовата сметка се свързва с използването на парични и финансови инструменти, което е присъщо на монетарната/паричната икономика. Сметките се представят в таблична форма, като в дясната страна на текущите сметки се записват икономическите ресурси, а в лявата страна се отчита тяхното използване. Дясната страна на сметките с натрупване (капиталовата и финансовата сметка) показва измененията в пасивите и нетната стойност, а лявата им страна отразява измененията в активите. Активността на икономическите субекти, които притежават стоки и активи, поемат задължения и участват в икономически дейности и операции с други единици от свое име, се агрегира в СНС в институционални единици, групирани в пет *институционални сектора*: нефинансови предприятия, финансови предприятия, държавно управление, домакинства и нетърговски организации, обслужващи домакинствата (НТООД), каквито са фондациите, религиозните общности и работодателските и работническите организации. Петте институционални сектора формират националната икономика, а отношенията с (2)(*резиденти/нерезиденти*) се включват в шестия институционален сектор — „Останал свят“.

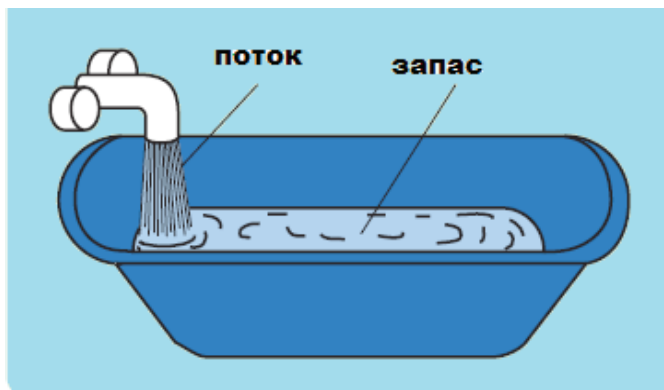
Таблица 2.1. Макроикономически агрегати в Системата на националните сметки

Сметка	Макроикономически агрегат
Сметка „Производство“ – отразява операциите, свързани с производствения процес	Брутен вътрешен продукт
Сметка „Формиране на дохода“ – показва доходите, формиращи в процеса на производство и разпределение на продукцията	Брутен опериращ излишък/брутен смесен доход (печалба или загуба на предприятията)
Сметка „Разпределение на първичния доход“ – показва как се разпределят доходите по производствени фактори	Брутен национален доход
Сметка „Вторично разпределение на дохода“ – показва преразпределението на дохода от производствени фактори при включване и на правителството	Брутен национален разполагаем доход
Сметка „Използване на разполагаемия доход“ – показва разходите за крайно потребление	Брутни национални спестявания
Капиталова сметка – показва използването на националните спестявания	Нето предоставени (+)/ нето получени заеми (-)
Финансова сметка – отчита измененията във финансовите активи и пасиви по вид на финансовия инструмент	Нето предоставени (+)/ нето получени заеми (-)

Забележка: Таблицата показва последователността на сметките в СНС, като всеки от агрегатите от преходната сметка се влива в ресурсите на следващата сметка.

За *остойносттаване на отношенията между икономическите сектори* се използва набор от цени. *Базисните цени* са цените, на които производителите продават своята продукция. Те включват получените производствени субсидии, но изключват косвените данъци (ДДС, мита, акцизи), дължими при производството или продажбата, както и транспортните разходи. *Пазарните цени* са цените, на които стоките и услугите се продават на пазара в даден момент. За отчитане на ролята на инфлацията се използват *текущи (номинални) цени* и *постоянни (съпоставими) цени*, които позволяват изчистване на влиянието на ценовата динамика. *Икономическата информация в СНС* се представя под формата на потоци (размер) и запаси (наличности) – фиг. 2.1. *Потоците* (наричани още интервални данни) отразяват (3)*(промените в/кумулятивно)* обема, състава и стойността на институционалните активи и пасиви, натрупани за определен период. Потоците отразяват изменението в *запасите* (още се наричат моментни данни), които задават стойността на икономическите показатели с натрупване за определен период. Примери за запаси са натрупаните спестявания в

банковата система, външният дълг на страната, международните валутни резерви, общото население на страната и броят на заетите лица, които отразяват кумулативната стойност на посочените показатели към определен период. От своя страна примери за потоци са стойността на съвкупното производство за едно тримесечие, годишното потребление на домакинствата, износът и вносът на стоки и услуги през текущата година, бюджетните приходи и разходи.

Фиг. 2.1. Образно представяне на статистическата концепция за запаси и потоци в икономиката

Източник: Mankiw (2019).

Освен като основен макроикономически агрегат от СНС, (4)**(брутният вътрешен продукт/брутният национален продукт)** е и най-широкообхватният измерител на икономическата активност. БВП отразява пазарната стойност на всички (5)**(крайни/междинни)** стоки и услуги, произведени в националната икономика за определен период, обикновено в рамките на една година. Някои осъществени трансакции през годината не оказват ефект върху производството и заетостта, поради което се **изключват от стойността на БВП** през текущата година. Примери за такива трансакции са продажбата на използвани стоки и непазарните стоки и услуги като домакинските услуги вкъщи. БВП също така изключва стоките и услугите, произведени нелегално или в сивата икономика, поради което структурата на икономиката и обхватът на дейностите в нея е от изключително значение при международните сравнения⁶. При нарастване на доходите в страните с по-висок жизнен стандарт свободното време бива ценено повече, което е признак за по-високо национално благосъстояние, а това също не се включ-

⁶ За теоретичните основи и практическото значение на използването на БВП в международните икономически сравнения вж. Рангелова (2003).

ва в БВП. Подобно несъвършенство обаче се преодолява частично чрез отчитане на услугите, свързани с развлечения. При природни бедствия или военни конфликти страните отделят повече разходи за строителство или за военната индустрия, които повишават БВП в (б)*(краткосрочен/дългосрочен)* план, но по този начин не могат да се отчетат негативните последици върху националното богатство като цяло. По подобен начин развиването на силно индустриализирани производства увеличава брутната добавена стойност, но замърсява околната среда, което не се приспада от стойността на БВП. Качеството на стоките също не се отчита при изчисляването на БВП, но при презумпцията, че по-високо качествените стоки се продават и на по-висока цена, косвено този ефект се включва в крайната стойност на националното производство. С оглед преодоляване на посочените несъвършенства при измерването на БВП, се търсят нови индикатори за отчитане на икономическото благосъстояние като *индекс на щастието* и *индекси за човешко развитие*⁷, включващи екологичните щети и здравния статус на населението. Но все още БВП остава най-комплексният индикатор за измерване на икономическата активност, което налага усилията за по-навременно представяне на статистическа информация чрез експресни, предварителни, окончателни и ревизирани оценки на БВП, представяни от националните статистически институти.

БВП може да бъде измерен по няколко метода. Според *производствения метод* БВП отразява общата *брутна добавена стойност* (БДС) по икономически сектори за определен период. Брутната добавена стойност е разликата между общото количество продукти, които са произведени към определен момент, и стоките и услугите, вложени като ресурси в производствения процес, т.е. междинното потребление. Именно чрез БДС се отразява концепцията за крайните стоки и услуги, които се отчитат от БВП. Изчисляването на БДС е на база трите икономически сектора, включващи различни икономически дейности: *първичен – добиващ* (това са икономическите дейности селско, горско и рибно стопанство; добив на въглища, нефт, природен газ; метални и неметални материали и суровини); *вторичен – преработващ* (тук попадат икономическите дейности, свързани с тежката и леката промишленост като енергетика, металургия, машиностроене, химическа промишленост, текстилна промишленост, хранително-вкусова промишленост и строителство) и *третичен – услуги* (търговия, транспорт, далекосъобщения, финансови и застрахователни услуги, държавно управление, образование, култура, здравеопазване). За изчисляването на БВП по производствения метод към брутната добавена стойност се прибавят

---

⁷ Сред тях са Human Development Index (HDI), Genuine Progress Indicator (GPI), Inclusive Wealth Index (IWI) и др.

и т.нар. **корективи**, които представляват (7)(сбора на/разликата между) косвените данъци върху продуктите (ДДС, мита и акцизи) и получените субсидии за тяхното производство. По производствения метод БВП се получава като агрегат по сметка „Производство“.

По **метода на доходите** БВП отразява стойността на доходите от производствени фактори, получени в националната икономика през даден период. Това са доходите от труд – **компенсация на наетите**, която включва работната заплата и осигурителните вноски, изплащани от работодателите, както и допълнителните плащания като премии, ваучери за храна, застраховки и др.; печалбата на предприятията, която се нарича **брутен оперирац излишък**, а при некорпорирани предприятия, които са собственост на едно домакинство и неговите членове работят в него, се нарича **смесен доход** и съдържа като елемент освен печалба, така и възнагражденията за труд, положен от членовете на семейството; (8)(**нетните/брутните**) **данъци върху производството**, които са разликата между данъците върху производството и вноса, включващи освен косвените данъци и данъците върху собствеността и използването на земя и дълготрайни активи, и отпуснатите субсидии за производствени цели.

БВП може да бъде измерен и като сума от съвкупните разходи в икономиката. По **метода на разходите за крайно потребление**, или още наричан метод на крайното използване, БВП се изчислява чрез сумиране на крайното потребление на домакинствата и правителството, (9)(**нетните/брутните**) вътрешни инвестиции и нетния износ. **Индивидуалното потребление на домакинствата** включва покупките на стоки от търговската мрежа на дребно и заведенията за обществено хранене; разходите за електроенергия, водоснабдяване, топлоенергия, транспортни и съобщителни услуги, жилищни наеми, образователни услуги, платени здравни услуги; стоките, произведени от домакинствата за собствено потребление, и условно изчислената рента на жилищата, заемани от собствениците им. Към агрегата **лично потребление (С)** се добавя и индивидуалното потребление на НТООД, което включва предоставяните стоки и услуги на домакинствата безплатно или по икономически незначими цени от синдикални, религиозни, благотворителни и други организации с идеална цел. Правителството също предоставя на домакинствата безплатни услуги в областта на здравеопазването, социалното осигуряване, образованието, спорта, културата и изкуството, които се определят като **индивидуално потребление на правителството**. Разходите за поддържане на населените места, издръжката на държавната администрация, отбраната и сигурността и осъществяването на фундаментални научни изследвания формират **колективното потребление** като част от общото държавно потребление. Всички посочени прави-

телствени разходи се обобщават от агрегата (10)(*правителствени покупки/ правителствено потребление*) – **G**. Брутните вътрешни инвестиции, или още *бруто образуването на основен капитал*, включват разходите за придобиване на дълготрайни материални активи, като сгради, машини, съоръжения и оборудване, транспортни средства, и дълготрайни нематериални активи (програмни продукти, геологопроучвателни и проучвателно-проектантски работи и други), както и новопостроените жилищни сгради и разходите за ремонт и поддръжка. Част от брутните вътрешни инвестиции са и инвестиционните правителствени разходи. Агрегатът *инвестиции (I)* включва и (11)(*стойността/изменението*) *на запасите*, които включват суровини и материали, незавършено производство и (12)(*готова/незавършена*) продукцията, нереализирана на пазара. Нетният износ (***NX***) е разликата между (13)(*износа (X) и вноса (M)*) *вноса (M) и износа (X)* на стоки и услуги и в условията на глобализация и глобални вериги на стойността е важен компонент на БВП по метода на разходите за крайно потребление. Същевременно износът и вносът на стоки са силно свързани и често активният износ на стоки е следствие от използването на вносни компоненти за тяхното производство, при което влиянието на нетния износ върху БВП не може да се определи еднозначно. По-високият износ увеличава БВП, но ако той се съчетава и със съществен внос на производствени компоненти или по същество (14)(*вливане/изтичане*) на национален доход, крайният ефект върху БВП остава неясен. До голяма степен такъв е моделът на икономическо развитие на развиващите се страни, които са експорториентиранни.

Отъждествяването на доход (***Y***) и богатство чрез стойността на БВП следва да отчита някои специфики. Богатството включва в себе си и всички финансови и физически активи, които домакинствата притежават, докато доходът се ограничава до текущо получените възнаграждения от използването на производствени фактори. От своя страна изчисляването на БВП по метода на доходите позволява пресмятането и на други показатели, които разширяват представата за *националния доход*:

- *нетен вътрешен продукт* – разликата между БВП и амортизацията;
- *национален доход* – разликата между нетния вътрешен продукт и (15)(*косвените/преките*) данъци, а когато към националния доход се прибавят субсидиите и нетният първичен доход при отворена икономика, се получава *вътрешният доход*;
- *личен доход* – към националния доход се прибавят осигурителните плащания от работодатели и се приспада(т) (16)(*неразпределената печалба/преките данъци*) и личните осигурителни вноски;

- **личен разполагем доход** – образува се като от личния доход се извадят (17)(*косвените/преките*) данъци (TA) и се прибавят трансферните плащания (TR).

В отворена икономика освен износ и внос на стоки и услуги, икономическите субекти могат да получават и изплащат доходи и парични трансфери. **Брутният национален доход** (GNI) измерва само произведените стоки и услуги от резиденти, които независимо дали в рамките на националната икономика или в чужбина, са граждани на националната икономика и осъществяват икономическа дейност или пребивават в нея в продължение на поне една година. Показателят, наричан още брутен национален продукт, дава по-точна оценка на националното благосъстояние от БВП в условията на отворена икономика. Той се получава като към БВП се прибави (18)(*нетният първичен доход/нетният вторичен доход*) – Y^F , който представлява разликата между получените доходи от труд и капитал от резиденти от чужбина и изплатените от резиденти доходи от труд и капитал на нерезиденти, работещи в националната икономика. **Брутният национален разполагем доход** ($GNDI$) позволява отчитане и на паричните преводи от чужбина, които в някои развиващи се икономики заемат съществен дял. Измерва се като към брутния национален доход се прибави нетният вторичен доход – Y^{TR} , т.е. разликата между получените парични преводи от резиденти от чужбина и предоставените парични преводи на нерезиденти.

Въз основа на националния разполагем доход се вземат решенията за потребление и спестяване на домакинствата, като **личните спестявания** (S_p) са разликата между брутния национален разполагем доход на частния сектор ($GNDI^P$) и индивидуалното потребление на домакинствата и НТООД (C). **Правителствените спестявания** (S_g) от своя страна съвпадат с (19)(*бюджетното салдо/правителствените покупки*). Салдото по текущата сметка на платежния баланс (CAB), което се формира от нетния износ (NX), нетния първичен доход (Y^F) и нетния вторичен доход (Y^{TR}), се нарича **остатък от външни спестявания** (S_r). Така общата сума на спестяванията в националната икономика, т.е. **националните спестявания** (S), е равна на брутния национален разполагем доход, намален с разходите за потребление на домакинствата и НТООД (C) и правителствените покупки (G). Брутните национални спестявания отразяват общия потенциал за инвестиране в икономиката.

На теоретично ниво независимо по кой от трите метода се изчислява БВП стойността му съвпада, но тъй като се използват различни източници на информация, на практика аналогичните стойности се получават чрез използване на т.нар. корективи. Теоретичното равенство между производ-

ство, доход и разход обаче позволява извеждането на **основни макроикономически тъждества**⁸, които ни показват определени зависимости между агрегатите от СНС. Като се използва, че брутните национални спестявания отразяват разликата между брутния национален разполагаем доход, който включва брутния национален разполагаем доход на частния сектор ($GNDI^P$) и брутния национален разполагаем доход на правителствения сектор ($GNDI^G$):

$$GNDI = GNDI^P + GNDI^G$$

и индивидуалното потребление на домакинствата и НТООД (C) и правителствените покупки (G), S може да се изрази по следния начин:

$$S = S_p + S_g = GNDI^P - C + GNDI^G - G = GNDI - C - G$$

$$S = GNDI - C - G = C + I + G + NX + Y^F + Y^{TR} - C - G = I + CAB$$

$$S - I = CAB$$

Така, ако спестяванията в икономиката надвишават инвестициите, салдото по текущата сметка представлява нетното кредитиране (излишък) на световната от местната икономика, или нетното задлъжняване (дефицит) на местната икономика към останалия свят, ако салдото по текущата сметка е отрицателно. При декомпозиране на националните спестявания на лични и правителствени се получават следните равенства:

$$S = S_p + S_g$$

$$S_p + S_g - I = CAB$$

Но правителствените спестявания съвпадат с бюджетното салдо, т.е. $S_g = BS$ и следователно:

$$S_p - I + BS = CAB.$$

Следователно, ако спестяванията са (20)**(по-големи/по-малки)** от инвестициите между бюджетното салдо и салдото по текущата сметка на платежния баланс е налице правопрпорционална зависимост, известна като **хипотеза за двойните дефицити**.

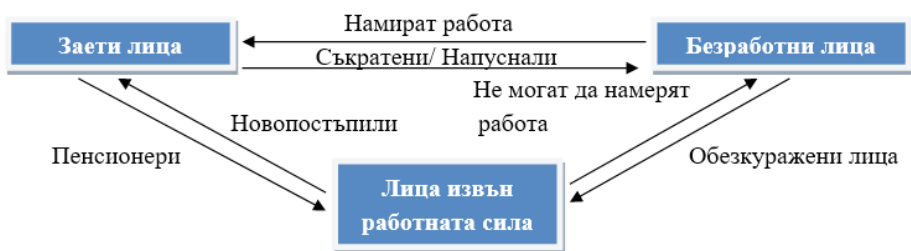
⁸ В по-големи детайли посочените макроикономически тъждества се коментират в International Monetary Fund (2016), Balance of Payments and International Investment Position Manual, Sixth Edition, Chapter 14: Selected Issues in Balance of Payments and International Position Analysis.

В зависимост от цените на стоките и услугите, които се използват за изчисляване на БВП, той може да бъде номинален и реален. **Номиналният БВП (PY)** отразява стойността на БВП по цени на същата година (текущи цени) и се използва като показател за общото икономическо развитие. **Реалният БВП (Y)** измерва промените във физическия обем на производството и позволява проследяване на икономическата динамика във времето чрез отчитане на стойността на произведените стоки и услуги в дадена година, измерена чрез цени от друга избрана за базисна година (постоянни или съпоставими цени). Обикновено за измерване на жизнения стандарт се използва показателят реален БВП на човек от населението. Съотношението между номиналния (PY) и реалния (Y) БВП за дадена година задава (21) (**дефлатора на БВП/икономическия растеж**), който представлява измерител на ценовото равнище (P). За целите на международните сравнения БВП се задава и изчислява и на база паритета на покупателната способност, който показва колко парични единици струва дадено количество стоки и услуги в различните страни, като се елиминира ефектът от ценовите различия и колебанията във валутните курсове. От своя страна стандартът на покупателна способност е единната условна валута, която позволява приравняване на БВП на отделните страни.

Процентният прираст на реалния БВП за определен период отразява **икономическия растеж**, който е ключов показател за отчитане на пазарната конюнктура и състоянието на икономическата активност. При изследване на икономическия растеж се отдава значение на факторите, които го определят, както и на начина, по който се развива икономиката. Факторите за икономически растеж могат да бъдат ендеогенни и свързани с функционирането на икономиката – количество и качество на трудовите ресурси, които зависят от демографската ситуация в страната, възрастовата структура на населението, равнището на образование и квалификация; наличният капитал и технологичната структура на производството, както и предприемаческите и организационни умения, икономическата интеграция в световната икономика, размера на националния пазар и качеството на институционалната среда и др. Основни екзогенни (неикономически) фактори на растежа са природните ресурси (климат, земя, полезни изкопаеми), географското положение на страната и културните особености. В зависимост от начина на използване на наличните ресурси икономическият растеж се определя като екстензивен, когато се постига чрез увеличаване на количеството използвани ресурси, и като интензивен икономически растеж, когато се основава на повишаване на (22) (**производителността/ефикасността**) на факторите за производство. **Производителността на труда** е показател за ефективността на производствения процес, който отразява производството на едно

заето лице при използване на определена технология. Ниската производителност на труда се свързва с ниски работни заплати и нисък жизнен стандарт, а понякога води и до емиграция към други страни. В световен план икономическият растеж е положително свързан с международната търговия, а негативен ефект върху него се наблюдава при нарастване на населението, неподкрепено с инвестиции за подобряване на производството.

Освен икономическият растеж, безработицата и инфлацията също са основни показатели, характеризиращи икономическата активност, и се използват за оценка на макроикономическото състояние на една страна. **Безработицата** се определя като относителния дял (процента) на лицата от икономически активното население (работната сила), които са безработни (лица, които не са заети, но търсят активно заетост). **Работната сила** включва всички заети и безработни лица на възраст над 15 години (фиг. 2.2). **Заети** са лицата на 15 и повече навършени години, които работят поне 1 час седмично срещу заплащане или отсъстват временно от работа поради отпуск, болест или майчинство. Заетите лица в Наблюдението на работната сила (НРС), информация за което се получава на база извадка от домакинства, се подразделят на няколко статусни групи: работодатели; наети по трудово правоотношение; самонаети, каквито са собствениците на некорпорирани предприятия, в които влагат личния си труд, надомните работници и представителите на свободни професии като адвокати, преводачи, артисти; неплатени семейни работници. В СНС заетите лица се подразделят на наети и самонаети и включват нерезиденти, работещи в националната икономика. Това е и една от основните разлики с НРС, което включва резиденти, работещи в чужбина, но изключва нерезидентите. Като безработно се определя лице, което е на възраст между 15 и 74 г., активно търси работа през последните 4 седмици, на разположение е да започне трудова дейност до 2 седмици и няма никакъв друг източник на доход като например от рентниерство.

Фиг. 2.2. Потоци от хора на пазара на труда

Източник: Burda&Wyplosz (2017).

Безработицата е възможно да не отразява точния брой безработни лица, тъй като (23)*(включва/изключва) обезкуражените лица*. Също така почва

совата заетост се класифицира като пълноценна работа, а не като частична заетост или частична безработица. *Лица извън работната сила* са учащите и студентите, а също и (24)*(незаетите лица/обезкуражените лица)*, т.е. тези лица, които желаят да работят, но не търсят активно работа, тъй като смятат, че няма да си намерят, както и такива, които не търсят работа. Голяма част от групата на обезкуражените лица се състои от хора с ниско образование.

Основните *видове безработица* според причините, които я предизвикват, са текуща (фрикционна), структурна и циклична безработица. (25)*(Структурната/Текущата)* безработица се определя от мобилността на работната сила поради демографски (навлизане на нови хора на пазара на труда и излизане на други) и социални фактори (търсене на по-високо платена работа, текучество на персонала, мобилност в рамките на друг град). Тя не представлява социален и макроикономически проблем, тъй като търсещите работа имат необходимата квалификация и умения за заемане на работни места, и по-скоро отразява времето, необходимо за търсене на работа, отколкото невъзможност за нейното намиране. (26)*(Структурната/Цикличната)* безработица е резултат от промени в структурата на производството, въвеждането на нови или износването на определени остарели технологии и промени в организацията на работа, които като съпътстващи икономическото развитие, са неизбежни, но и изискват преквалификация на работната сила или допълнителна квалификация, особено от младежите на пазара на труда. Най-общо структурната безработица възниква от несъответствието между изискванията за заемането на работните места и квалификацията на работната сила и тя може да е източник на социални проблеми. *Цикличната безработица* е резултат от спадове на икономическата активност поради намаляване на съвкупните разходи или кризисни процеси в местната или световната икономика. *Пълната заетост* е налице, когато безработицата е (27)*(по-ниска от/равна на)* структурната и текущата. Наричаната още естествена безработица зависи от демографския профил на икономиката, тенденциите за миграция, секторната структура на заетостта и обезщетенията при безработица. Монетаристите разглеждат пълната заетост като равнище на заетост при постигната естествена безработица (U^*) и на база на отклоненията от нея на фактическата безработица (U) може да се определи големината на цикличната безработица. Ситуации, при които поддържането на висока норма на безработица води до промяна и повишаване на естествената норма на безработица, са известни като *хистерезис ефект*⁹, който се дължи на трайна безработица, следствие от прекале-

⁹ Един от икономистите, които се основават на хистерезис ефекта при обясняване на трайно високата безработица в много развити страни през 90-те години на XX в., е Оливие

но щедра система на социални обезщетения. Този ефект се подхранва и от работодателите, които разглеждат продължително безработните лица като загубили своята квалификация и умения за работа, което ги мотивира да се въздържат от тяхното наемане.

Последиците от безработицата не се свързват само със загуба на доход, но и на квалификация и социален статус, като схемите за обезщетения при безработица и мерките за осигуряване на временна заетост и преквалификация са опит за преодоляване на тези негативни ефекти. В някои случаи обаче ако тези обезщетения са високи и за продължителен период, се създава опасност от загуба на стимули за търсене на работа и изпадане в трайна безработица, която намалява шансовете за започване на работа съществено. Тази ситуация е известна като **капан на безработицата**. Безработицата засяга и националното благосъстояние, тъй като води до ограничаване на потребителското търсене, спад на жизнения стандарт и загуба на приходи от преки данъци, когато работещите са по-малко. От друга страна, връзка между повишаването на минималната работна заплата и безработицата може да се търси по-скоро на секторно равнище сред младежите и нискоквалифицираните лица, при които заплащането на труда по принцип е по-ниско.

Инфлацията задава устойчивото повишение на ценовото равнище в икономиката. Ако ценовото равнище спада, процентното изменение на ценовия индекс се обозначава като (28)**(дезинфлация/дефлация)**. Забавянето на темпа на инфлацията след поддържана висока ценова динамика и установяването на ниско равнище на цените в рамките на 1 – 2% годишно се определя като (29)**(дезинфлация/инфлационна инерция)**. Инфлацията в границите до 10% годишно се приема за умерена инфлация, която позволява несъществено намаляване на покупателната способност и стимулира икономическия растеж. Ускорената инфлация е до 50% годишно и преразпределя съществено националния доход от кредитодатели към кредитополучатели и от производители към търговци, при което в голяма степен намалява покупателната способност на населението.

Ценовите индекси са макроикономически показатели, които разкриват динамиката на цените, служат за преобразуване на номиналните икономически величини в реални чрез процеса на дефлиране, а също и като средство за индексирание на заплати, пенсии и други доходи. (30)**(Индексът на цени на производител в промишлеността/Индексът на потребителските цени)** е основен измерител на инфлацията, отразяващ изменението на ограничен брой стоки и услуги, използвани от домакинствата за лично

Бланшар (Olivier Blanchard, 1948). Бил е главен икономист на Международния валутен фонд до 2015 г. Изследванията са му в духа на неокейнсианството с акцент върху пазарните структури, стабилизационната макроикономическата политика и проблемите на доходното неравенство.

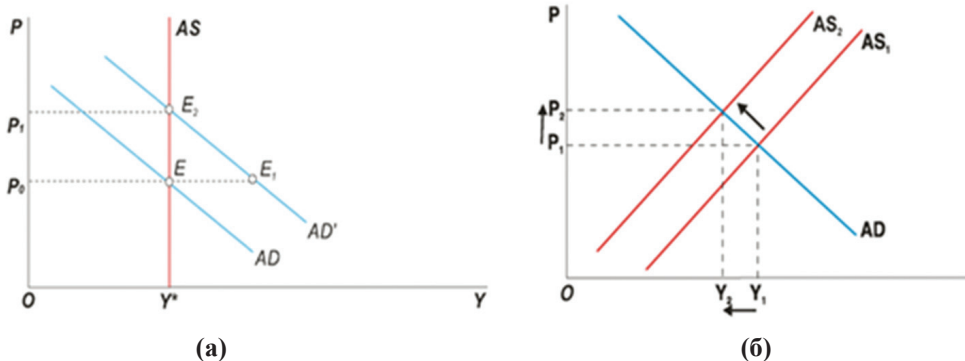
(непроизводствено) потребление. Изчисляването му се базира на извадка от стоки и услуги, предлагани на потребителския пазар (потребителска кошница), и извадка от населени места и търговски обекти, в които се наблюдават цените на стоките и услугите от потребителската кошница. За целите на измерване на инфлацията в рамките на Европейския съюз (ЕС) се изчислява *хармонизиран индекс на потребителските цени* (ХИПЦ) по обща методология за всички държави членки. За определяне на ценовото равнище е важно не само да се отчете изменението на цените на включените стоки и услуги в потребителската кошница, но и структурата на потреблението на домакинствата. Индексът на потребителските цени, респективно и ХИПЦ, е *индекс на Ласнер*, който отразява изменението на текущите цени на стоките и услугите спрямо фиксирано потребление от минал период.

Други ценови индекси са индексът на цени на производител в промишлеността, индексите на цени на износа и вноса и дефлаторът на БВП. (31)*Индексът на цени на производител в промишлеността/Дефлаторът на БВП* отразява изменението на цените на материалите, суровините и капиталовото оборудване, които са произведени от местни предприятия и са предназначени за продажба на вътрешния пазар. *Индексите на цени на износа и вноса* служат за измерване на измененията в търговските условия. Те се използват за получаване на реални стойности на износа и вноса и изчисляване на условията на търговия. *Дефлаторът на БВП* е индекс на Пааше, при който се съпоставят цените на стоките и услугите в текущия и предходния период на база текущо потребяваните количества от тях. Дефлаторът на БВП е по-обхватен измерител на инфлацията от индекса на потребителските цени, защото обхваща всички стоки и услуги, произведени на територията на страната, а не само потребителските. Но, от друга страна, той отчита само вътрешната инфлация и не показва ефектите от външните цени върху местната инфлация. Индексът на потребителските цени също търпи критики поради невъзможността чрез него да се идентифицира степента на заместване на едни стоки и услуги с други при повишаване на цените им, потреблението на нови стоки и услуги и промените в тяхното качество.

Инфлацията може да се поражда както от промени в търсенето, така и от страна на предлагането¹⁰ (фиг. 2.3). Повишаването на ценовото равнище вследствие на увеличаване на осъществените съвкупни разходи в икономиката се определя като *инфлация на търсенето*. По-високата инфлация като резултат от повишаване на цените на производствените фактори е *инфлация на* (32)*предлагането/разходите*.

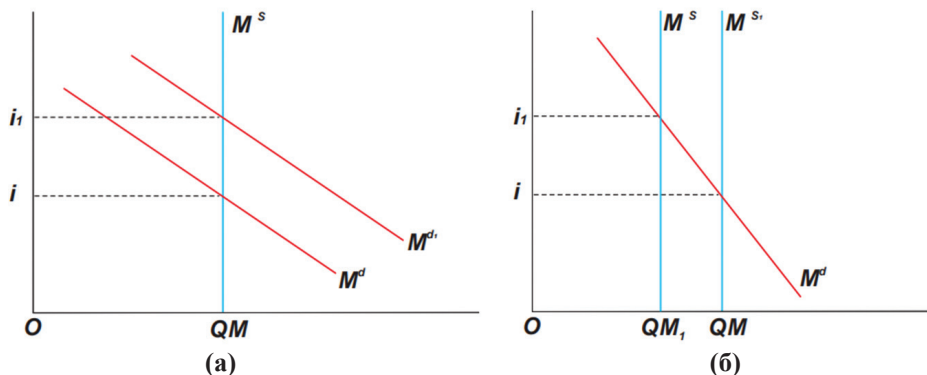
¹⁰ Характеристика на инфлационния процес и различните фактори, които влияят върху динамиката на инфлацията, включително и по линия на паричния съвет в България, е направена в Ралева (2013).

Фиг. 2.3. Инфлация на търсенето (а) и инфлация на разходите (б)

Независимо от *причините за възникване на инфлацията*, тя понижава покупателната сила на националната валута и стимулира икономическите субекти да не държат в себе си пари, а да ги влягат в други активи. Тя е причината за наличието на *парична илюзия* според неокейнсианците, при която се притежават повече пари, но на практика с тях могат да се закупят по-малко стоки и услуги, което налага честа промяна в цените и работните заплати. Инфлацията повишава несигурността в икономиката и реализира преразпределяне на дохода и богатството. Кредитополучателите (33)*(зубят/печелят)* при висока инфлация, защото бъдещата стойност на техните плащания по главницата и лихвата по изтеглени кредити е (34)*(по-ниска/по-висока)* от покупателната сила на националната валута в момента на получаване на заема. Това важи и за правителствените вземания като в периоди на висока инфлация реалната стойност на държавния дълг намалява, но се понижават и реалните бюджетни приходи.

Посочените ефекти от повишаването на инфлацията се основават на *връзката между инфлацията и лихвения процент*. *Номиналният лихвен процент* е цената за използването на паричните средства независимо дали под формата на кредит или спестявания, което позволява неговото изследване чрез стандартния пазарен механизъм. При нарастване на търсенето на пари, номиналният лихвен процент се увеличава, а в обратната ситуация – при излишък от заемни средства в икономиката, намалява (фиг. 2.4).

Фиг. 2.4. Ефект върху лихвения процент от промените в търсенето на пари (а) и промените в предлагането на пари (б)

Следователно при нарастване на инфлацията като следствие от повишеното предлагане на пари в икономиката, номиналният лихвен процент би следвало да (35)*(намалява/се повишава)*, което е известно като **ефект на ликвидността в краткосрочен план**. Трайното нарастване на ценовото равнище обаче би се отразило и върху инфлационните очаквания в икономиката, при което в съответствие с уравнението на Фишер¹¹ **реалният лихвен процент (R)** представлява разликата между номиналният лихвен процент (i) и очакваната инфлация (π^e). По същество реалният лихвен процент позволява инфлационна корекция на номиналният лихвен процент през различни периоди. В този смисъл той може да се определи като дългосрочен или естествен лихвен процент, чиято стойност се приема за относително постоянна във времето. Така според **ефекта на Фишер**, за да се запази реалният лихвен процент относително постоянен във времето, номиналният лихвен процент трябва да нараства в същата степен, както и очакваната инфлация. Следователно налице е (36)*(правопропорционална/обратнопропорционална)* връзка между инфлацията и номиналният лихвен процент, опосредствана чрез **очакваната инфлация**, която често се определя и като инерционна при адаптивни очаквания. Тя засяга текущите потребителски и инвестиционни решения. Ако очакваната инфлация е по-висока от номиналният лихвен процент, реалният лихвен процент (37)*(се повишава/се понижава)*, което засяга планираните инвестиции. По подобен начин очакваната

¹¹ Ървинг Фишер (Irving Fisher, 1867 – 1947) е американски икономист и статистик с основен принос в теорията на полезността и общото икономическо равновесие. На база на динамичния избор развива теория за капитала и лихвените проценти. Неговите изследвания върху количествената теория на парите са в основата на зараждането на школата на монетаристите в макроикономиката.

инфлация засяга и решенията на домакинствата да потребяват (38)(повече сега/повече в бъдеще), а оттам спестяванията се понижават при постоянно равнище на дохода. **Неочакваната инфлация** прави рисково сключването на дългосрочни договори и води до преразпределение на доходите между кредитори и длъжници, както и (39)(намаляващи/нарастващи) данъчни задължения. Тя се свързва и с увеличаване на алтернативните разходи от държане на пари, т.е. пропуснатите лихви от притежаването на налични пари вместо тяхното влягане в банковата система. Начинът на изчисляване на разгледаните макроикономически показатели е показан в табл. 2.2.

Таблица 2.2. Макроикономически показатели

Икономически растеж	$\frac{\text{БВП}_{\text{реален } t} - \text{БВП}_{\text{номинален } t-1}}{\text{БВП}_{\text{номинален } t-1}} * 100$
Дефлатор на БВП	$\frac{\text{БВП}_{\text{номинален } t}}{\text{БВП}_{\text{реален } t}} * 100 - 100$
Коефициент на икономическа активност	$\frac{\text{Работна сила}_t}{\text{Население в трудоспособна възраст}_t} * 100$
Коефициент на заетост	$\frac{\text{Заети лица}_t}{\text{Население в трудоспособна възраст}_t} * 100$
Коефициент на безработица	$\frac{\text{Безработни лица}_t}{\text{Работна сила}_t} * 100$
Производителност на труда	$\frac{\text{БВП}_{\text{реален } t}}{\text{Заети лица, общо за икономиката}_t}$
Инфлация	$\frac{\text{Ценово равнище}_t}{\text{Ценово равнище}_{t-1}} * 100 - 100$
Реален лихвен процент	Номинален лихвен процент - очаквана инфлация
Реален валутен курс	номинален валутен курс * $\left(\frac{100 + \text{инфлация}_{\text{търговски партньори}}}{100 + \text{инфлация}_{\text{национална икономика}}} \right)$

Забележка: 1. Показателите за пазара на труда се изчисляват при едни и същи възрастови граници. 2. Повишаването или намаляването на валутния курс се определя спрямо посочения начин на неговото изчисляване.

Валутните курсове също оказват влияние върху относителните цени на местните и чуждестранните стоки. **Номиналният валутен курс (E)** отразява цената на националната валута, измерена чрез дадена чуждестранна валута, и влияе на равнищата на получаваните доходи и търговския обмен. Повишаването на стойността на номиналния валутен курс, т.е. обезценка или девалвация, показва, че приходите от износ в националната икономика (40)(намаляват/нарастват), но също така и, че вносът поскъпва. По

линия на увеличените приходи от износа се реализира увеличаване на националния доход и последващо нарастване на паричното предлагане в страната, което влияе и върху инфлацията. Това позволява приспособяване на вътрешните към международните цени, което зависи от структурата на вноса на стоки и услуги. Обикновено в краткосрочен план негативният ефект от по-скъпите вносни стоки и услуги, докато икономиката се настрои към негови местни или заместители от други страни, доминира над нарасналите приходи от износ и повишаването на инфлацията се реализира в дългосрочен план. **Реалният валутен курс (RER)** отразява равнището на цените на чуждестранните стоки (P^*), измерено чрез цените на местните стоки (P) и номиналния валутен курс. Показателят се свързва с концепцията за покупателната сила на валутата, според която разменният курс на валутите на две страни, търгуващи помежду си, е равен на съотношението на ценовите равнища в тях и следователно пряко се влияе от инфлацията.

По-високият лихвен процент в страната задава и по-висока възвръщаемост на вложените средства в нея, което стимулира (41)*(отлива/притока)* на капитали в чуждестранна валута. Така местната валута става по-скъпа спрямо чуждестранната валута, чието предлагане нараства, както се увеличава и търсенето на местна валута. В тази ситуация поскъпването (ревалоризацията) на номиналния валутен курс води до намаляване на приходите от износ, а оттам и се отразява негативно на националния доход, което е фактор за намаляване на местната инфлация. Разгледано от страна на реалния валутен курс и при допускане, че номиналният валутен курс е фиксиран, ако местната инфлация нарасне, местната валута (42)*(поскъпва/се обезценява)*, а при по-ниска инфлация, валутата поскъпва. Така инфлацията също може да се използва и като макроикономически инструмент за въздействие върху стойността на валутата, което я обвързва с провеждането на макроикономическа политика.

Хиперинфлация е налице, когато месечната инфлация надхвърля 50%, което се дължи много повече на значително увеличаване на паричното предлагане поради експанзионистична макроикономическа политика, войни и граждански сблъсъци, отколкото пазарни процеси. При толкова висока инфлация правителството емитира ДЦК в опит да покрие нарастващия бюджетен дефицит поради обезценяването на правителствените приходи. Държавните облигации се изкупуват от централната банка чрез допълнително напечатани пари, което се нарича (43)*(инфлационен данък/монетизиране на дълга)*. Така още повече нараства хиперинфлацията и бюджетният дефицит, тъй като при висока инфлация реалната стойност на данъчните постъпления намалява, а плащанията по правителствения дълг номинално се увеличават. Когато правителството се финансира чрез монетизира-

не на дълга, то налага **инфлационен данък**, т.е. намалява се покупателната способност вследствие на инфлацията, който се различава от сенъоража, представляващ разликата между тяхната номинална стойност и разходите за печатане на пари. Стандартните методи за справяне с хиперинфлацията са въвеждане на нова валута, фиксиране към някоя голяма световна валута и реформиране на данъчната система и бюджетния сектор чрез ограничаване на правителствените разходи. Като цяло намаляването на инфлацията винаги е съпътствано от загуба на БВП, която може да се измери процентно като частта от БВП, загубена от обществото вследствие на понижаването на инфлацията.

Ниската инфлация също се свързва с икономически негативи като спад в производството и висока безработица поради по-ниския прираст на продажните цени на продукцията, (44)(**увеличаване/намаляване**) на реалния лихвен процент и повишаване на стойността на изтеглените кредити и правителствени дългове, но същевременно и с позитиви като увеличаване на покупателната способност на спестяванията. Ако в икономиката трайно се установи дефлация, това поражда очаквания за още по-голямо понижаване на цените и ограничаване на текущото потребление особено по отношение на луксозните стоки и стоките за дълготрайна употреба. При съчетание с икономическа несигурност, дефлацията води и до нарастване на спестяванията. Така може да се изпадне в ситуация на **парадокс на спестовността**, при който вследствие на увеличените спестявания се ограничава текущото потребление, а оттам и производството, и се стига до задълбочаване на икономическия спад. Същевременно ниската инфлация може да намали производствените разходи, което би могло да се отрази в увеличаване на техническия потенциал на фирмите и повишаване на производителността на труда при относително задържане на номиналните работни заплати, чиято покупателна способност в периоди на ниска инфлация е (45)(**по-ниска/по-висока**). Не на последно място, ниската инфлация води до повишаване на конкурентоспособността в международен план, тъй като създава предпоставки за повишаване на местния износ на стоки и услуги и ограничаване на вноса на чуждестранни стоки. Не трябва да се пренебрегна обаче и негативният ефект от ниската инфлация върху фирмените печалби, който може да подкопае сериозно изтъкнатите потенциални позитиви.

За **преодоляване на отрицателните последици от инфлацията**, се прилагат схеми за индексирание на работните заплати, пенсиите и други доходи с инфлацията, което се прилага и за някои дългови ценни книжа. Същевременно индексирането на доходите може да е в основата на инфлационна спирала, при която шокове от страна на (46)(**търсенето/предлагането**), като нарастване на цените на производствените ресурси, се компенсират

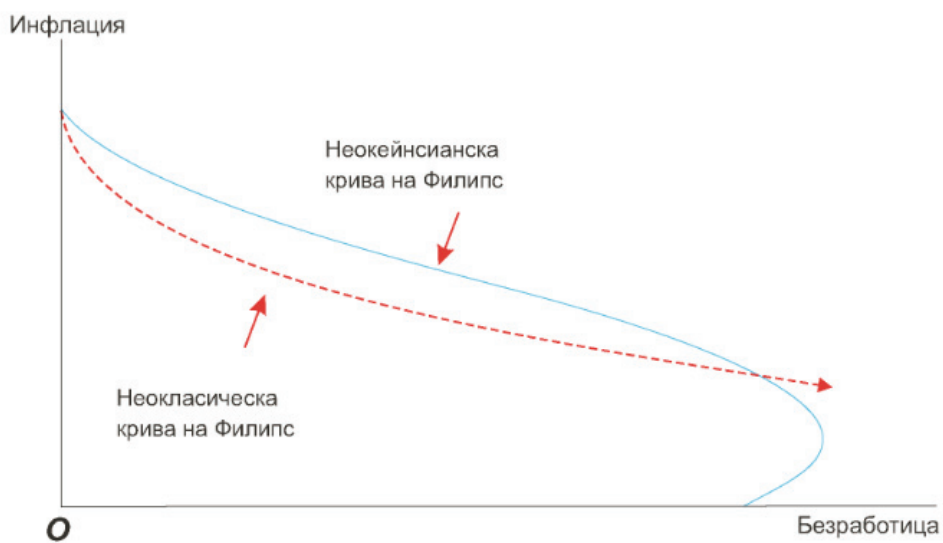
частично от повишаване на работните заплати, което създава допълнителен натиск за увеличаване на цените на продукцията и допълнително ускоряване на инфлацията. Но индексирането не позволява на правителството и централната банка да тушират инфлацията. Технологичният прогрес, свързан с използването на по-ефективни производствени методи, също може да се разглежда като източник за (47)(*увеличаване/понижаване*) на инфлацията, въпреки че разходите за неговото внедряване често са значителни и това възпира подобен процес на дезинфлация.

Освен като показатели за оценка на макроикономическата ситуация, между макроикономическите агрегати съществуват и определени зависимости. В краткосрочен план *кривата на Филипс*¹² задава (48)(*отрицателната/положителната*) зависимост между безработицата и (49)(*икономическия растеж/инфлацията*), докато в дългосрочен план при отчитане на равнището на реалните работни заплати и инфлационните очаквания кривата на Филипс е (50)(*хоризонтална/вертикална*) и показва, че не съществува връзка между безработицата и инфлацията (фиг. 2.5). При рационални очаквания заетостта зависи от инфлацията само в степенята, в която текущата инфлация не съвпада с очакваната инфлация, но тъй като икономическите субекти отчитат всички текущи фактори при формиране на своите очаквания, текущата и очакваната инфлация съвпадат и връзката с безработицата изчезва. Това допускане обаче изключва ефекта от шокове, които са непредвидими, както и, че икономическите очаквания невинаги могат да се променят толкова бързо, колкото са наблюдаваните промени в икономическата среда, за което съдейства например сключването на безсрочни трудови договори.

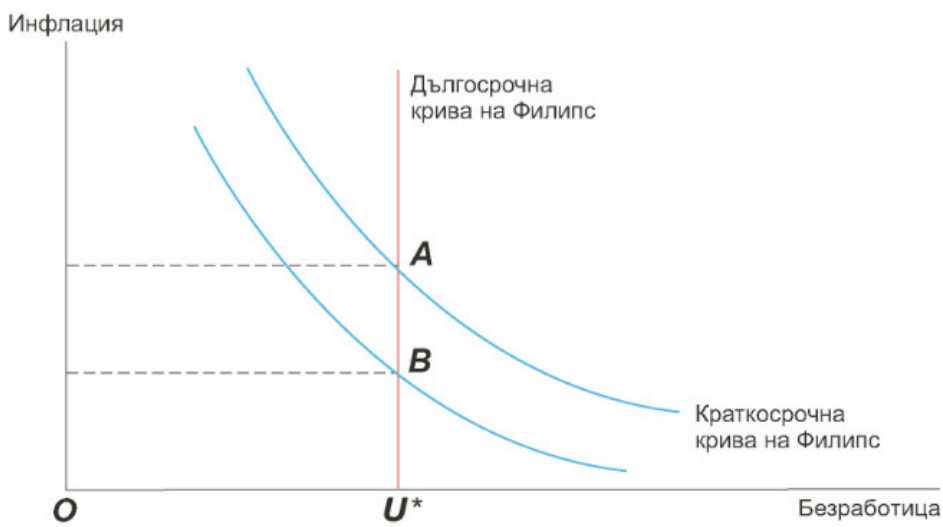
---

¹² Уилям Филипс (William Phillips, 1914 – 1975) е новозеландски икономист, направил изследване, в което установява, че е налице отрицателна зависимост между безработицата и темпа на изменение на номиналните работни заплати във Великобритания за периода 1861 – 1957 г.

(а)

(б)

Фиг. 2.5. Краткосрочна крива на Филипс (а) и дългосрочна крива на Филипс (б)

Неокейнсианецът Джеймс Тобин¹³ търси равнище на безработица, което не ускорява инфлацията (Non-Accelerating Inflation Rate of Unemployment – NAIRU), за което приема постигането на пълна заетост. Той се основава на зависимостта, че ако фактичката безработица е по-ниска от естествената, инфлацията има тенденция да нараства, а в обратната ситуация – да намалява. По този начин равновесната норма на безработица се постига чрез промени в цените.

➤ **Намерете най-точното определение за посочените понятия.**

<i>експортноориентиран икономически растеж</i>	<i>дефлатор</i>
<i>девалвация на реалния валутен курс</i>	<i>умерена инфлация</i>
<i>нетни вътрешни инвестиции</i>	<i>инфлация на търсенето</i>
<i>съвкупни разходи</i>	<i>устойчиво развитие</i>
<i>производителност на труда</i>	<i>сезонна безработица</i>
<i>макроикономически агрегат</i>	<i>инфлация на разходите</i>
<i>базисна инфлация</i>	<i>инфлационна премия</i>
<i>естествена норма на безработица</i>	<i>ускорена инфлация</i>
<i>хипотеза на двойните дефицити</i>	<i>реален доход</i>
<i>коэффициент на икономическа активност</i>	<i>лихвен диференциал</i>
<i>ревалоризация на реалния валутен курс</i>	<i>нетни данъци</i>
<i>парадокс на спестовността</i>	<i>скрита безработица</i>
<i>импортозаместващ икономически растеж</i>	

1. _____: балансираща стойност, отразяваща разликата между наличните ресурси и тяхното използване в Системата на националните сметки;

2. _____: сумарната стойност на личното потребление, инвестициите, правителствените покупки и нетния износ;

3. _____: брутните вътрешни инвестиции след приспадане на амортизацията, която отчита изхабяването на капитала през текущата година;

4. _____: покупателната способност на номиналния доход;

¹³ Джеймс Тобин (James Tobin, 1918 – 2002) е американски икономист, носител на Нобелова награда за икономика през 1981 г. за своя макрофинансов анализ. Неговите емпирични изследвания на потреблението и спестяванията, зависимостта на търсенето на пари от лихвения процент и опитите му да обедини паричните и бизнес циклите в теорията за икономическия растеж му отреждат водещо място и в областта на макроикономическите изследвания.

5. _____: разликата между преките данъци и трансферните плащания, която се използва за изчисляване на личния разполагаем доход;
6. _____: икономически показател, с който се преизчислява стойността на друг показател, с цел елиминиране на ефекта от инфлацията;
7. _____: емпирично установена зависимост, според която бюджетният дефицит се съчетава и с отрицателно салдо по текущата сметка на платежния баланс;
8. _____: стратегия на икономическо развитие, при която се стимулира износьт на стоки и услуги;
9. _____: икономически модел на развиване на местни производства, заместващи вносни стоки и услуги;
10. _____: модел, основан на изграждането на по-екологична и по-конкурентоспособна икономика чрез по-ефективно използване на ресурсите;
11. _____: делът на заетите и безработните лица от трудоспособното население над 15-годишна възраст;
12. _____: безработица, породена от цикъла на селското стопанство, строителството и туризма;
13. _____: безработица, която се появява при много нисък принос на работника или служителя в производствения процес, при което от икономическа гледна точка е по-целесъобразно той да бъде освободен или да се преориентира към други дейности, в които трудът му ще бъде по-производителен;
14. _____: норма на безработица, отговаряща на пълната заетост;
15. _____: показател, който отразява ефективността на заетите лица;
16. _____: инфлация, породена от шокове от страна на търсенето, като промени в съвкупните разходи;
17. _____: инфлация, породена от промяна в цените на производствените фактори;
18. _____: инфлация в границите до 10%, при която реалният лихвен процент е близък до 0%, покупателната способност намалява несъществено и не се предвижда инфлационна индексация на сключваните договори;
19. _____: инфлация до 50%, при която националният доход се преразпределя в съществена степен и намалява покупателната способност на домакинствата при отрицателни реални лихвени проценти;

20. _____: разликата между реалния и номиналния лихвен процент при адаптивни икономически очаквания, която се залага обикновено при сключване на договори;

21. _____: инфлация, която се изчислява при изключване на равнището на цените на стоковите групи, които показват най-големи ценови колебания, като хранителните продукти и енергийните ресурси;

22. _____: ситуация, при която реалният валутен курс е по-висок от номиналния валутен курс в условия на фиксиран валутен курс;

23. _____: ситуация, при която реалният валутен курс е по-нисък от номиналния валутен курс при фиксиран валутен курс;

24. _____: разликата между местния лихвен процент и лихвения процент в чужбина;

25. _____: ситуация, при която голямото увеличаване на спестяванията без тяхното влягане в инвестиции води до намаляване на съвкупните разходи и изпадане на икономиката в рецесия.

➤ *Тестови въпроси*

1. В кой от следните случаи би се повишила стойността на БВП в България?

а) Американските производители на санитария в Севлиево започват да произвеждат в САЩ и да продават санитария там.

б) Американските производители на санитария в Севлиево започват да произвеждат и продават санитарни материали в България

в) Български инвеститор купува 10% от акциите на американските производители на санитария в Севлиево.

г) Български инвеститор продава 10% от акциите на своето предприятие на американските производители на санитария в Севлиево.

2. Кое от посочените не се включва в разходите за потребление на домакинствата?

а) покупката на нов дом

б) стоките за дълготрайна употреба

в) услугите по поддържане на дома

г) образователни услуги

3. Промените в стоковите запаси ще бъдат положителна величина, когато:

а) производството надвишава реализираните продажби

б) производството е по-малко от реализираните продажби

в) нетният износ е положителен

г) нетният износ е отрицателен

4. Кое от следните твърдения най-добре описва разликите между брутният вътрешен продукт (БВП) и брутният национален продукт (БНП)?

а) БВП измерва производството в рамките на територията на страната, докато БНП измерва само стойността на стоките и услугите, произведени от резиденти.

б) БВП измерва стойността на произведените от резиденти стоки и услуги в рамките само на националната икономика, докато БНП измерва стойността на всички стоки и услуги, произведени в рамките на националната икономика.

в) БВП измерва стойността на стоките и услугите, произведени от резиденти, докато БНП измерва стойността на стоките и услугите, произведени в рамките на националната икономика.

г) БВП измерва стойността на цялото производство в рамките на националната икономика, докато БНП измерва стойността на произведените от резиденти в рамките на националната икономика стоки и услуги.

5. Ако номиналният БВП е по-нисък от реалния БВП през дадена година:

а) ценовото равнище през текущата година е по-високо от ценовото равнище през базовата година

б) ценовото равнище през текущата година е по-ниско от ценовото равнище през базовата година

в) ценовото равнище не определя съотношението между номиналния и реалния БВП

г) няма верен отговор

6. Нека допуснем, че номиналният БВП нараства с 8%, а реалният БВП се повиши с 5%. Кое от следните твърдения най-добре обяснява наблюдаваните процеси?

а) Доходите на населението нарастват с 8%.

б) Цените спадат с 3%.

в) Цените се повишават с приблизително 3%.

г) Реалният производствен капацитет на икономиката се свива по-бавно от номиналното производство.

7. Ако вносът на стоки и услуги надвишава износа на стоки и услуги, може със сигурност да се твърди, че:

а) БНП надвишава БВП.

б) БВП надвишава БНП.

в) Нетният износ е положителен.

г) Нетният износ е отрицателен.

8. Кой от посочените случаи отразява подобряване на жизнения стандарт в една страна?

- а) увеличаване на реалния БВП на човек от населението
- б) нарастване на номиналния БВП на едно заето лице
- в) по-голямо нарастване на brutния национален доход спрямо brutния национален разполагаем доход
- г) нулева промяна в дефлатора на БВП

9. Brutният национален разполагаем доход за разлика от brutния национален доход включва и:

- а) доходите от капитал, изплатени от страната
- б) паричните преводи от чужбина
- в) доходите от труд и капитал, получени от и изплатени на резиденти
- г) доходите от труд, получени от чужбина

10. Brutните национални спестявания показват:

- а) използването на разполагаемия доход
- б) разпределението на първичния доход
- в) вторичното разпределение на дохода
- г) формирането на дохода

11. Кое от посочените е основен фактор за ускоряване на интензивния икономически растеж?

- а) подобряване на производителността на труда
- б) повишаване на разполагаемото количество производствени фактори
- в) повишаване на парите в обращение
- г) намаляване на бюджетния дефицит

12. Нека допуснем, че в една икономика населението в трудоспособна възраст е 10 млн. души, от които 2 млн. души са безработни и 5 млн. души са заети. Кое от следните твърдения е вярно?

- а) Изчисленията са неправилни, защото 3 млн. души не са класифицирани нито като безработни, нито като заети.
- б) Коефициентът на икономическа активност е 70%.
- в) Коефициентът на безработица е 20%.
- г) Работната сила възлиза на 10 млн. души.

13. Нека в една икономика заетите лица са 200 млн. души, 20 млн. души в момента не работят, но търсят работа, а 40 млн. души са икономически неактивни. Официалната безработица възлиза приблизително на:

- а) 9%
- б) 10%
- в) 17%
- г) 23%

14. Официалната норма на безработица не е точен измерител на фактичката безработица, защото:

- а) при нарастване на работната заплата, структурната безработица е по-висока от цикличната безработица
- б) пълната заетост е по-висока от естествената норма на безработица
- в) фактичката норма на безработица е по-ниска от естествената норма на безработица
- г) официалната норма на безработица не отчита броя на обезкуражените лица

15. Според официалната статистика кое от следните лица ще бъде определено като безработно?

- а) Георги, който е записал магистратура след като 4 месеца не е успял да си намери работа след завършване на бакалавърската си степен
- б) Стефан, който е студент по икономика в 3 курс, редовно обучение
- в) Мартин, който работи на 4-часов работен ден в библиотеката на университета, но желае да бъде назначен на 8-часов работен ден
- г) Радослав, уволнен от фирмата, в която е работил заради реструктуриране на дейността

16. Ако броят на обезкуражените лица нараства, можем да очакваме, че:

- а) броят на заетите лица ще се повишава
- б) безработицата ще намалява
- в) процентът на безработните лица от работната сила ще се увеличава
- г) броят на безработните ще нараства

17. Г-н Георгиев наскоро се е пенсионирал. От гледна точка на пазара на труда той е преминал от:

- а) заетите в безработните лица
- б) работната сила в безработните лица
- в) заетите лица в лицата извън работната сила
- г) не може да се определи еднозначно

18. Изменението в цените на кои от посочените стоки и услуги се отчита от дефлатора на БВП, но не и от индекса на потребителските цени?

- а) хранителни продукти
- б) фирмени покупки на нови машини и оборудване
- в) водоснабдяване и електроенергия на населението
- г) облекло и обувки

19. Кой от посочените примери отразява наличие на инфлация на търсенето?

- а) повишаване на цената на селскостопанската продукция поради слаба реколта
- б) повишаване на цената на горивата заради занижен добив на суров петрол
- в) повишаване на цената на електроенергията поради промяна на начина на отопление през зимата
- г) всички посочени примери отразяват наличието на инфлация на търсенето

20. Дезинфлация е налице, когато:

- а) коефициентът на инфлация е отрицателен
- б) коефициентът на инфлация е постоянен
- в) темпът на инфлация съществено се забавя
- г) безработицата се повишава

21. Длъжниците извличат ползи в периоди на неочаквана инфлация, защото:

- а) стойността на кредита е по-висока при висока инфлация, отколкото в момента на отпускането му
- б) инфлацията понижава реалния растеж на заплатите
- в) лихвеният процент спада
- г) покупателната сила на националната валута в момента на заемане на дадена сума пари е по-висока от покупателната сила в момента на издължаване

22. Високата инфлация се оценява като нежелана заради:

- а) повишаването на реалния БВП
- б) понижаването на номиналния БВП
- в) по-високия прираст на работните заплати спрямо цените
- г) промяната в относителните цени

23. Ако коефициентът на инфлация за дадена година е 10%, а растежът на номиналния доход е 5%, бихме могли да очакваме, че реалният доход:

- а) се повишава
- б) се понижава
- в) остава същия
- г) не може да се определи

24. Увеличаването на потребителските разходи при равни други условия _____ ценовото равнище и _____ реалния БВП.

- а) намалява/увеличава
- б) увеличава/намалява
- в) намалява/намалява
- г) увеличава/увеличава

25. В дългосрочен план ниската инфлация се свързва с:

- а) висока безработица
- б) ниска безработица
- в) високи правителствени покупки
- г) няма верен отговор

➤ Задачи

Задача 1

Разполагате със следните данни от НСИ, МФ, БНБ и Евростат за българската икономика за 2017 г. (табл. 2.3):

Таблица 2.3

№	Показател в макроикономическата теория	Статистически показател	Текущи цени (млн. лв.)
1	Брутна добавена стойност на селско, горско и рибно стопанство		4 114
2	Брутна добавена стойност на добивна и преработваща промишленост, строителство		24 924
3	Брутна добавена стойност на търговия, транспорт и далекосъобщения		24 735
4	Брутна добавена стойност на финансови и застрахователни услуги, операции с недвижими имоти, изследователска и административна дейност		19 964
5	Брутна добавена стойност на държавно управление, образование, здравеопазване, социални и културни дейности		13 898
6	Работна заплата	Компенсация на наетите лица	43 664
7	Неразпределена фирмена печалба	Брутен опериращ излишък/смесен доход	45 474
8	Амортизация	Потребление на основен капитал	14 272
9	Лични осигурителни вноски	Осигурителни вноски на наетите лица	3 383
10	Данък обществено осигуряване от работодатели	Осигурителни вноски от работодатели	5 074
11	Данъци върху производството и вноса		15 146
12	Косвени данъци	Данъци върху продуктите	14 330
13	Преки данъци	Текущи данъци върху дохода, имуществото и други	5 808
14	Субсидии върху продуктите		922
15	Субсидии върху производството		3 241
16	Трансферни плащания	Социални помощи без социални трансфери в натура	11 373
17	Потребителски разходи за стоки и услуги	Крайно потребление на домакинствата и НТООД	61 277
18	Правителствени покупки	Индивидуално и колективно потребление на правителството	15 770
19	Общи правителствени приходи	Приходи и помощи	35 317
20	Общи правителствени разходи	Общо разходи	34 471
21	Правителствени инвестиции	Капиталови разходи на правителството	2 283
22	Брутни вътрешни инвестиции	Бруто капиталообразуване	20 295
23	Внос на стоки и услуги		64 371

№	Показател в макроикономическата теория	Статистически показател	Текущи цени (млн. лв.)
24	Износ на стоки и услуги		68 072
25	Получен доход от труд и капитал от чужбина	Първичен доход, кредит	2 567
26	Предоставен доход от труд и капитал от чужбина	Първичен доход, дебит	3 537
27	Получени парични трансфери от чужбина	Вторичен доход, кредит	4 795
28	Предоставени парични трансфери от чужбина	Вторичен доход, дебит	1 148

а) Намерете брутна добавена стойност в икономиката и БВП по производствения метод. **Отг. 87 635 млн. лв.; 101 043 млн. лв.**

б) Намерете нетните данъци върху производството и вноса и БВП по метода на доходите. **Отг. 11 905 млн. лв.; 101 043 млн. лв.**

в) Изчислете нетната печалба на предприятията в страната през 2017 г. **Отг. 31 202 млн. лв.**

г) Намерете БВП по метода на разходите за крайно потребление. **Отг. 101 043 млн. лв.**

д) Намерете нетния вътрешен продукт, националния доход и вътрешния доход. **Отг. 86 771 млн. лв.; 72 441 млн. лв.; 75 634 млн. лв.**

е) Намерете личния доход и личния разполагаем доход. **Отг. 28 658 млн. лв.; 34 223 млн. лв.**

ж) Намерете брутният национален доход, общия брутен национален разполагаем доход и брутният национален разполагаем доход на правителствения и на частния сектор. **Отг. 100 073 млн. лв.; 103 720 млн. лв.; 16 616 млн. лв.; 87 104 млн. лв.**

з) Намерете личните спестявания, правителствените спестявания, остатъка от външни спестявания и националните спестявания. **Отг. 25 827 млн. лв.; 846 млн. лв.; 6 379 млн. лв.; 26 673 млн. лв.**

и) Изразете брутните национални спестявания и чрез брутният национален разполагаем доход. Проверете дали се потвърждава основното макроикономическо твърдение за връзката между бюджетното салдо и салдото по текущата сметка на платежния баланс. Валидна ли е хипотезата за двойните дефицити през 2017 г.? **Отг. 26 673 млн. лв.**

Какви изводи правите от получените данни за състоянието на българската икономика през 2017 г.?

Задача 2

Разполагате със следните данни за компонентите на БВП по текущи (номинални) цени и съпоставими (реални) цени на предходната година в млн. лв. от НСИ за 2015 г. и 2016 г. (табл. 2.4).

Таблица 2.4

Показатели (млн. лв.)		2015	2016
БВП	Номинален	88571	94130
	Реален	86660	92062
Крайно потребление	Номинално	69672	72049
	Реално	69040	71955
- Лично потребление	Номинално	55386	57311
	Реално	54746	57353
- Правителствено потребление	Номинално	14286	14738
	Реално	14295	14602
Бруто капиталобразуване	Номинално	18768	18020
	Реално	18291	17900
Износ на стоки и услуги	Номинален	56781	60223
	Реален	57492	61384
Внос на стоки и услуги	Номинален	56650	56163
	Реален	58164	59177

б) Изчислете реалния растеж на БВП и неговите компоненти за 2016 г., като попълните табл. 2.5. Кои компоненти се отличават с изпреварващ и кои – с изоставащ растеж спрямо общия прираст на БВП? По какъв начин изпреварващият или изоставащият растеж на определени компоненти на съвкупните разходи повлиява на реалния растеж на БВП?

Таблица 2.5

Показатели (%)	2016
Икономически растеж	
Крайно потребление	
-Лично потребление	

-Правителствено потребление	
Бруто капиталообразуване	
Износ на стоки и услуги	
Внос на стоки и услуги	

в) Определете приноса на компонентите на съвкупните разходи в икономическия растеж, като попълните табл. 2.6. Кои са основните фактори за реалния растеж на БВП? Представете графично тяхната динамика. Какви изводи за структурата на българската икономика през 2016 г. правите?

Таблица 2.6

Икономически растеж (%)
Крайно потребление (пр. п.)
-Лично потребление (пр. п.)
-Правителствено потребление (пр. п.)
Бруто капиталообразуване (пр. п.)
Нетен износ (пр. п.)

Задача 3

Разполагате с данни от НСИ за Хармонизирания индекс на потребителските цени (ХИПЦ, 2015=100) за периода 2017 – 2018 г. (табл. 2.7). Изчислете общата и по стокови групи инфлация в края на периода (%), както и приносите в инфлацията по стокови групи (процентни пункта). Определете за кои стокови групи се наблюдава висока инфлация, дезинфлация или дефлация.

Таблица 2.7

Хармонизиран индекс на потребителските цени (%) 2015=100	2017 м. декември	2018 м. декември	Инфлация в края на 2018 г. (%)	Тегла по стокови групи за 2016 г. (‰)	Приноси в инфлацията (пр. п.)
Общ ХИПЦ/Стокови групи	100,88	103,21		1000	
Хранителни продукти и безалкохолни напитки	103,87	106,41		224,645	
Алкохолни напитки и тютюневи изделия	103,70	107,36		66,908	
Облекло и обувки	100,76	99,53		36,671	

Жилища (наеми, текущ ремонт и поддръжане), вода, електроенергия, газ и други горива	103,76	108,39		108,800	
Жилищно обзавеждане, домакински уреди и принадлежности и обичайно поддръжане на дома	99,14	99,96		58,842	
Здравеопазване	100,26	100,70		70,318	
Транспорт	95,93	95,64		163,375	
Съобщения	92,96	94,09		54,456	
Свободно време, развлечения и културен отдих	99,47	102,11		67,295	
Образование	108,71	111,34		12,769	
Ресторанти и хотели	105,32	111,21		81,213	
Разнообразни стоки и услуги	101,47	107,53		54,708	

Представете графично приносите на стоковите групи в общата инфлация. Кои са стоковите групи с най-висок и най-нисък принос в общата инфлация през 2018 г.? Как бихте обяснили наблюдаваното изменение на цените по стокови групи? По какъв начин приносите в инфлацията са повлияни от теглата на отделните стокови групи?

а) Ако знаете и, че стойността на ХИПЦ, 2015=100, към м. декември 2016 г. е била 99,10, изчислете инфлацията за 2017 г. Също така намерете дефлатора на БВП за 2017 г. при номинален БВП 101 043 млн. лв. и реален БВП от 97 718 млн. лв. На колко възлиза ценовото равнище? Как бихте обяснили несъответствието между ценовото равнище и инфлацията в страната, измерена с ХИПЦ?

Отг. 1.8%, 3.4%

Задача 4

Попълнете празните места в табл. 2.8.

Таблица 2.8

Показател	2013	2014	2015	2016
Реален БВП (млн. лв)		83 258	86 660	92 062
Население на 15 – 64 години, млн. души		4,7637	4,6938	4,6287
Заети лица (15 – 64 години), млн. души		2,9275	2,9736	2,9543
Безработни лица (15 – 64 години), хил. души		384,5	305,2	247,2
Лица извън работната сила (15 – 64 години), млн. души		1,4869	1,4507	1,4593
Коефициент на икономическа активност (15 – 64 години)				
Коефициент на заетост				
Коефициент на безработица				
Заети лица (общо за икономиката), млн. души		3,4342	3,4462	3,4633
Производителност на труда (лв.)				
ХИПЦ, 2015=100	102,5	100,50	99,60	99,10
Коефициент на инфлация (%)				

Източник: НСИ.

а) На колко възлиза цикличната безработица в страната през 2015 и 2016 г., ако естествената норма на безработица е 5%? Какви изводи правите за състоянието на пазара на труда в страната през разглеждания период?

Отг. 4.31% и 2.72%

б) Представете графично данните за безработицата и инфлацията. Откривате ли зависимост между двата показателя през разглежданите години? Как бихте я обяснили? Валидна ли е кривата на Филипс в краткосрочен план? Какви изводи правите за състоянието на пазара на труда в страната в разглеждания период?

Задача 5

В края на 2015 г. равнището на цените в България е 99.6, в края на 2016 г. е 99.1, а в края на 2017 г. е 103.21. Ако пазарните очаквания са били инфлацията в края на 2018 г. да бъде на средното равнище от предходните две години, а лихвеният процент по потребителските кредити в левове за домакинствата в края на 2018 г. е бил 8,55%, колко е реалният лихвен процент по потребителските кредити на домакинствата в левове през 2018 г.?

Отг. 6.72%

Задача 6

През м. декември 2017 г. хармонизираният индекс на потребителските цени в България възлиза на 100.88, а в края на 2018 г. се повишава до 103.21. Намерете реалния валутен курс за 2018 г. при инфлация в еврозоната 1.52% и номинален валутен курс 1.95583 лв./евро. Как може да определим изменението на реалния валутен курс лв./евро спрямо номиналния валутен курс? На какво се дължи този процес?

Отг. 1.94073 лв./евро

Тема 3

Макроикономическо равновесие и икономически колебания

Робърт Солоу

Robert Solow

1924

Американски икономист и носител на Нобелова награда по икономика за своя принос при разработването на теорията за икономическия растеж. Неокласическият модел на икономическия растеж на Солоу, в който икономиката се разглежда като стабилна система, позволява декомпозиране на факторите на икономическия растеж и определяне на приноса на труда, капитала и общата факторна производителност. Акцентът на Солоу върху спестяванията,

населението и технологичния прогрес се превръща в отправна точка на всички последващи изследвания на икономическия растеж. За своето време изводът от модела на Солоу, че нарастването на спестяванията не води до трайно по-висок икономически растеж, а това се дължи единствено на технологични нововъведения и подобрения, е изключително новаторски.

Негови трудове са „Принос към теорията на икономическия растеж“ (1956), „Техническата промяна и съвкупната производствена функция“ (1957), „Последните 50 години в теорията на икономическия растеж и следващите 10“ (2007).

➤ **Предварителна подготовка**

Основна литература:

- Burda, M., C. Wyplosz (2001). Macroeconomics (A European Text). 3 Edition, Chapter 14: Business Cycles.
- Dornbusch, R., S. Fischer, R. Startz (2018). Macroeconomics. McGraw-Hill International Edition, 13 Edition, Chapter 1: Introduction; Chapter 5: Aggregate Supply and Demand.
- Mishkin, F. (2013). The Economics of Money, Banking, and Financial Markets. Tenth Edition, Pearson Addison Wisley, Chapter 22: Aggregate Demand and Supply Analysis.
- Snowdon, B., H. Vane (2005). Modern Macroeconomics (Its Origins, Development and Current State). Edward Elgar Publishing Limited, Chapter 11: The renaissance of economic growth research.

Допълнителна литература:

- Barro, R. (2008). Macroeconomics: A Modern Approach. Thomson South-Western, Chapter 8: An Equilibrium Business-Cycle Model.
- Blanchard, O., S. Fischer (1989). Lectures on Macroeconomics. The MIT Press, Chapter 1: Introduction.
- Mankiw, G. (2019). Macroeconomics. 10 Edition, Worth Publishers, Chapter 9: Introduction to Economic Fluctuations.
- Sachs, J., F. Larrain (1993). Macroeconomics in the Global Economy. Harvester Wheatsheaf, Chapter 17: Explaining Business Cycles.
- Samuelson, P., W. Nordhaus (2010). Economics, McGraw-Hill/Irwin, 19 Edition, Chapter 22: Business Cycles and Aggregate Demand.

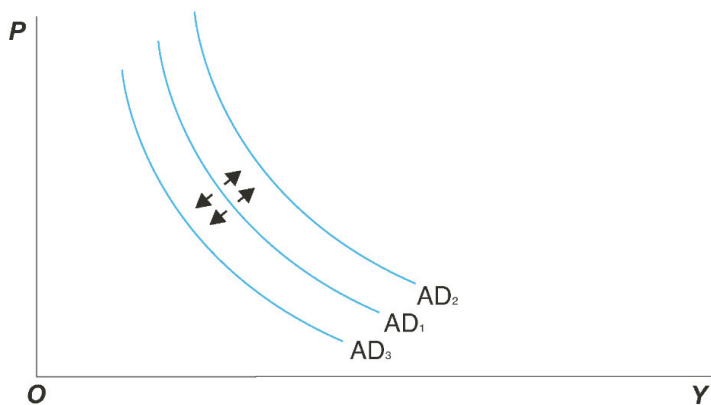
➤ **Подчертайте правилния отговор.**

На макроикономическо равнище търсенето и предлагането на стоки и услуги се обобщава от агрегатите съвкупно търсене и съвкупно предлагане. Съвкупното търсене (AD) се формира от разходите за потребление на домакинствата (C), правителствените покупки (G), инвестициите (I) и нетния износ (NX) и съдържа различните количества продукция, които икономическите субекти са готови да закупят при всяко равнище на цените.

$$AD = C + I + G + X - M$$

Графичен израз на съвкупното търсене е крива с отрицателен наклон, който се обяснява от няколко ефекта. **Ефектът на Кейнс** се основава на връзката между лихвения процент и цените. Когато цените се увеличат, лихвеният процент (1)**(нараства/намалява)** под натиска на увеличеното търсене на пари и действията на централната банка да предотврати прекомерното ускоряване на инфлацията. Това води до (2)**(повишаване/понижа-**

ване) на спестяванията, т.е (3)(свиване/ограничаване) на потреблението, а оттам и на търсенето на стоки и услуги. По-високият лихвен процент също така (4)(понижава/увеличава) търсенето на кредити, вследствие на което инвестициите (5)(нарастват/намаляват) и съвкупното търсене се свива. **Ефектът на Пигу**¹⁴ акцентира на (6)(нарастването/намаляването) на покупателната способност при увеличаване на цените, в резултат на което се съкращава търсенето на стоки и услуги при постоянни номинални работни заплати. Ефектът на **Мъндел–Флеминг** се отнася до повишаването на цените на местните стоки при увеличаване на ценовото равнище, което ги прави относително по-скъпи в чужбина и намалява местния износ. При допускане, че цените на вносните стоки остават непроменени, чуждестранните стоки стават по-предпочитани в страната, тъй като изразени в национална валута те са относително по-евтини, а така (7)(намалява/се повишава) агрегатът нетен износ. Съчетаването на ефекта на Кейнс и ефекта на Мъндел–Флеминг показва, че по-високият лихвен процент стимулира притока на капитали към страната, при което националната валута (8)(поевтинява/поскъбва) и нетният износ (9)(нараства/намалява). Така виждаме, че при нарастване на ценовото равнище чрез последващия ефект върху лихвения процент, покупателната способност и външната търговия съвкупното търсене намалява, с което се обяснява отрицателният наклон на кривата на съвкупното търсене (фиг. 3.1).

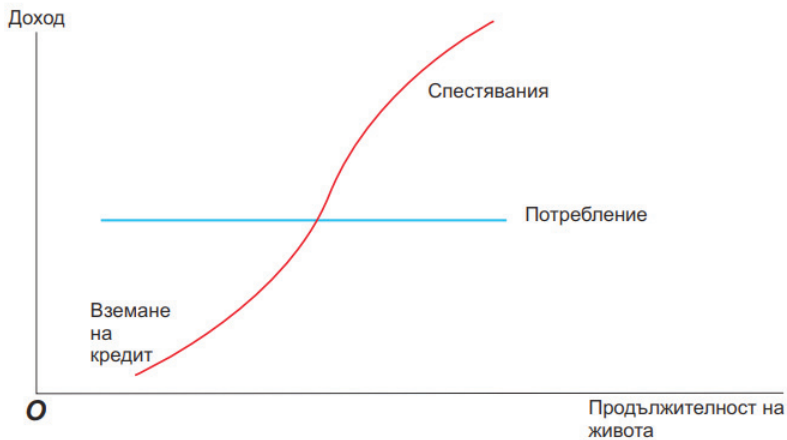
Фиг. 3.1. Крива на съвкупното търсене

¹⁴ Артур Пигу (Arthur Pigou, 1877 – 1959) е английски икономист, известен като продължител на идеите на Алфред Маршал. Основните му изследователски интереси са насочени към икономиката на благосъстоянието, но има принос и по отношение на цикличността на икономическото развитие и измерването на националния доход.

Промените в съвкупното търсене намират графичен израз в преместване на кривата на съвкупното търсене нагоре и надясно, ако съвкупното търсене расте, и надолу и наляво, ако то намалява. (10)*(Очаквана/Внезапна)* промяна в местоположението на кривата на съвкупното търсене може да се породят от *шокове от страна на търсенето*. Такива шокове могат да са в резултат от използването на инструментите на фискалната и паричната политика, които се свързват с изменение в лихвения процент, правителствените покупки, трансферните плащания и ставката по преките данъци, и водят до промени в компонентите на съвкупното търсене. Други шокове от страна на търсенето са промените в очакванията на домакинствата и фирмите, промените в бизнес средата, изменението на чуждестранния доход, демографските промени и здравния статус на населението. Независимо от своя характер, шоковете от страна на търсенето могат да бъдат благоприятни, когато повишават съвкупното търсене и изместват кривата на съвкупното търсене нагоре и надясно, и неблагоприятни – намаляват съвкупното търсене при изместване на кривата на съвкупното търсене надолу и наляво.

Изместването на кривата на съвкупното търсене зависи и от факторите, които оказват влияние върху компонентите на съвкупното търсене, т.е. съвкупните разходи (*AD*).

Разходите за индивидуално (лично) потребление на домакинствата (C) се определят от разполагаемия доход (*YD*), промените в личното благосъстояние, потребителските очаквания за промените в дохода и цените на потребяваните стоки и услуги, както и от задлъжнялостта на потребителите и промените в данъчното облагане. Жизненият цикъл също оказва влияние върху потреблението и спестяванията на домакинствата (фиг. 3.2), като се смята, че в млада възраст икономическите субекти са склонни да потребяват (11)*(повече/по-малко)*, отколкото да спестяват, тъй като очакванията им за бъдещия доход са по-високи. В средна възраст е възможно натрупването на спестявания, които да се използват в периода на старост, като по този начин в краткосрочен план потреблението се влияе много повече от дохода, а в дългосрочен план то изглежда (12)*(постоянно/силно променливо)*.

Фиг. 3.2. Зависимост на спестяванията и кредитирането от жизнения цикъл
 Източник: Burda&Wyplosz (2013).

Брутните вътрешни инвестиции (I) зависят основно от три детерминанти: приходи от фирмени продажби, разходи за инвестиране и бизнес очаквания. Други фактори са натрупването или оползотворяването на фирмени запаси от суровини и материали и/или нереализирана продукция на пазара, възвръщаемостта на инвестициите, натоварването на производствените мощности, технологичният прогрес, данъчното облагане върху доходите и инвестициите, както и лихвеният процент по кредитите. Когато инвестициите са под формата на жилищни сгради, те зависят и от цената на недвижимите имоти и тяхното търсене. Правителствените субсидии и натрупаните амортизационни отчисления, които се използват от фирмите за увеличаване на физическия капитал, също водят до промени в равнището и стимулите за инвестиране.

Правителствените покупки (G) се определят от правителството и техният размер зависи от целите и приоритетите на провежданата фискална политика. В този смисъл те са екзогенна променлива, чиято динамика се влияе пряко от равнището на БВП. Същевременно правителството може да окаже въздействие върху равнището на съвкупното търсене чрез правителствените разходи, ставката по преките данъци и трансферните плащания. Повишаването на ставката по преките данъци и намаляването на трансферните плащания (13)(*увеличаване/намаляване*) разполагаемия доход на домакинствата и личното потребление, а оттам и величината на БВП, която пряко зависи и от размера на правителствените покупки. Подобен ефект се

реализира и при увеличаване на корпоративните данъци, но от страна на частните инвестиции в икономиката.

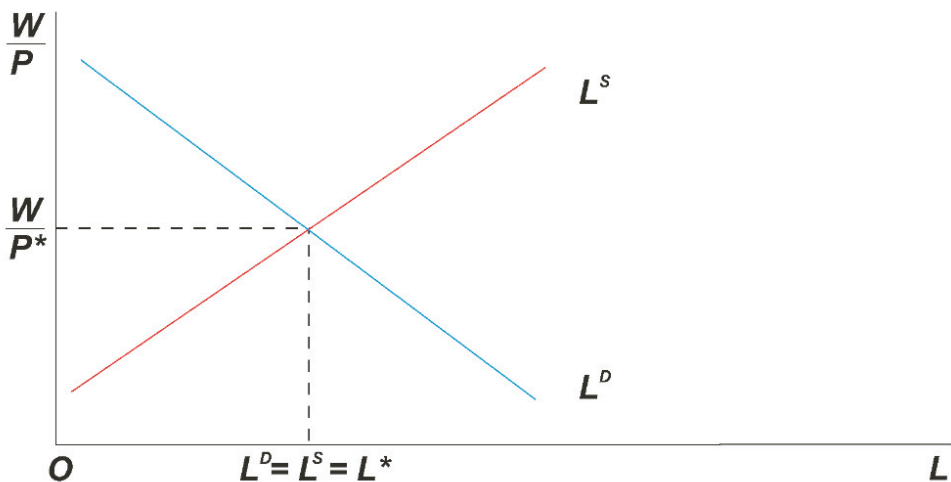
Нетният износ (NX) се определя от износа на стоки и услуги (X), който зависи от БВП в чужбина, и вноса на стоки и услуги (M), който се определя от равнището на БВП в страната. Увеличаването на световния БВП разширява възможностите за износ от страната, а нарастването на местния БВП повишава вноса на стоки и услуги от чужбина. Друг фактор е реалният валутен курс – ако стойността на местната валута на валутните пазари нарасне, местният износ става (14)*(по-високо/по-слабо)* конкурентен на международните пазари и нетният износ намалява.

Съвкупното предлагане (AS) отразява различните равнища на производство, възможни при всички равнища на цените. Докато и икономистите неокласици, и кейнсианците приемат, че наклонът на кривата на съвкупното търсене е отрицателен, кривата на съвкупното предлагане е сегментирана и има три участъка според кейнсианците. Различните наклони на кривата на съвкупното предлагане зависят от отклоненията на фактическия от потенциалния БВП. (15)*(Фактическият/Потенциалният)* БВП се определя при използване на производствената функция, която показва максималното количество производство, което дадена икономика може да произведе не само при определено количество производствени фактори – труд (L) и капитал (K), но и спрямо тяхната ефективност, обобщена с понятието обща факторна производителност (A)¹⁵. Потенциалният доход (Y^*) отразява нивото на производство, което икономиката достига при естествена норма на безработица и равновесна заетост (L^*), постигната при уравнивяване на пазара на труда под действието на търсенето и предлагането на труд при дадена равновесна работна заплата.

При равновесна заетост (фиг. 3.3) се приема, че е постигната пълна заетост, защото безработни са само тези лица, които доброволно не желаят да се трудят при дадената равновесна работна заплата. Количествено тя се измерва с (16)*(текущата и структурната/структурната и цикличната)* безработица в една икономика.

---

¹⁵ Към това понятие трябва да се подходи с известна условност. Вж. повече от Рангелова (2008).

Фиг. 3.3. Определяне на равновесното количество заетост

Ако допуснем, че производството се характеризира с постоянна възвръщаемост от мащаба, тогава тя може да се представи чрез Коб-Дъгласова производствена функция по следния начин:

$$Y^* = A * K^{*\alpha} * L^{*\beta},$$

където α е еластичността на производството спрямо капитала и отразява дела на разходите за капитал в общите производствени разходи, а β е еластичността на производството спрямо равновесното количество труд, т.е. делът на разходите за труд в общите производствени разходи. Еластичността на капитала и труда показват при нарастване на съответния производствен фактор с 1% с колко процента се повишава потенциалният БВП. При прилагане на линейна апроксимация, прирастът на потенциалния БВП се представя като:

$$\frac{\Delta Y^*}{Y^*} = \frac{\Delta A}{A} + \alpha \frac{\Delta K^*}{K^*} + \beta \frac{\Delta L^*}{L^*}$$

Като при постоянна възвръщаемост от мащаба:

$$\alpha + \beta = 1$$

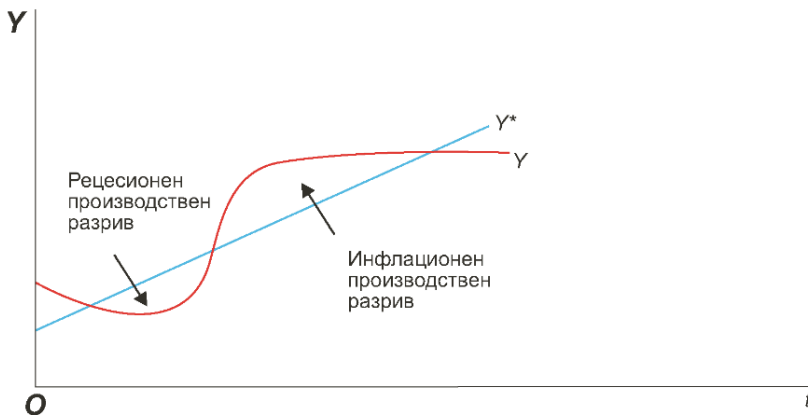
следва, че:

$$\alpha = 1 - \beta$$

и β е делът на разходите за труд в общите производствени разходи, който възлиза на:

$$\beta = \frac{WL^*}{PY} = \frac{\text{номинална работна заплата} * \text{равновесен брой заети в икономиката}}{\text{номинален БВП}}$$

Графично *потенциалният доход* обикновено се изобразява като права линия, която непрекъснато (17)(*нараства/намалява*) вследствие на устойчивия прираст на населението, по-високите инвестиции в производството и технологичния прогрес, както и натрупването на нови знания и умения. Пълното използване на производствените фактори обаче е много повече икономическа, отколкото физическа концепция. Физически трудът се използва напълно, ако всеки работник или служител работи по 8 часа на ден или максимум 12 часа според нормативно определената максимална продължителност на работния ден, докато в икономически смисъл пълна заетост се постига, когато всеки, който желае, си намира работа при дадена равновесна работна заплата на пазара. Капиталът също не може да се използва непрекъснато и независимо дали става въпрос за работни помещения или учебни зали, в тях се осъществява работен процес през определена част от денонощието.

Фиг. 3.4. Инфлационен и рецесионен производствен разрыв

Динамиката на потенциалния доход във времето формира тренда на БВП, около който фактическият БВП (реално отчетеният БВП за дадена година) показва тенденция да се колебае. Процентната разлика между (18) (*потенциалния и фактическия БВП/фактическия и потенциалния БВП*) се нарича производствен разрыв (фиг. 3.4):

$$\frac{Y - Y^*}{Y^*} .$$

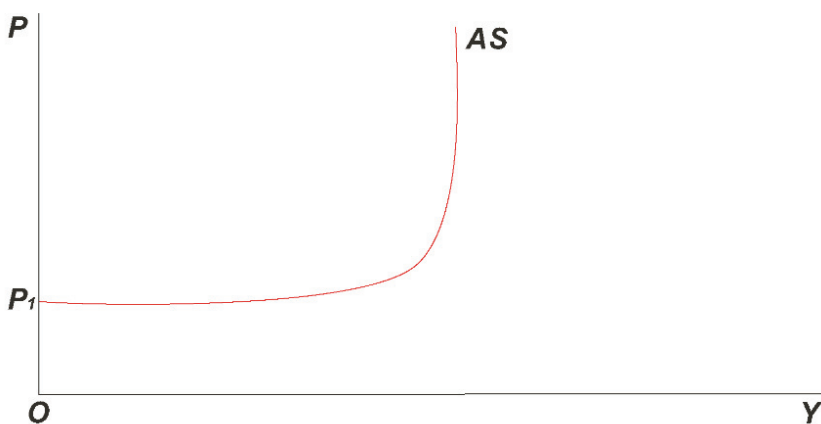
Производственият разрыв бива инфлационен, ако (19) (*фактическият надвишава потенциалния БВП/потенциалният надвишава фактическия БВП*). При инфлационен производствен разрыв търсенето на стоки и услуги е по-високо от тяхното производство и това се отразява в увеличаване на продажната цена и последващо разширяване на производството, водещо до намаляване на безработицата. При рецесионен производствен разрыв, породен от изменение в съвкупното търсене, потенциалният БВП надвишава фактическия БВП и ценовото равнище силно намалява поради по-голямото производство спрямо търсенето на стоки и услуги, а безработицата се увеличава. Процентното съотношение на фактическия от потенциалния БВП изразява степента на използване на производствените мощности (capacity utilization) и може да служи като индикатор за икономическото развитие:

$$\text{степен на използване на производствените мощности} = \frac{Y}{Y^*} * 100.$$

Кривата на съвкупното предлагане се измества под влиянието на *шокове от страна на предлагането*. Когато водят до ограничаване на предлагането и покачване на цените на стоките и услугите, шоковете от страна на предлагането се определят като неблагоприятни. Такива шокове могат да бъдат прекъсване на доставките на производствени ресурси, покачване на цените на вносните стоки поради (20) (*поскъпване/поевтиняване*) на националната валута, искания за по-високи работни заплати. Благоприятни шокове от страна на предлагането са добрата селскостопанска реколта, техническият прогрес и спадът на вносните цени на стоките и услугите, в резултат на които предлагането се увеличава. Шоковете от страна на предлагането с екзогенен за икономиката характер са свързани с климатичните условия, възникването на епидемии, стачки и политически сътресения, но също и внедряването на нова производствена технология. Част от шоковете от страна на предлагането са и ценовите шокове, каквито са увеличаването на цените на хранителните стоки поради природни катаклизми; залагането на нови екологични стандарти във фирмената дейност, които повишават цените на продукцията; профсъюзната активност за повишаване на работните

заплати; намаляването на конкуренцията в икономиката, което се свързва с увеличаване на продажните цени.

Кейнсианският (21)(*хоризонтален/вертикален*) участък на кривата на съвкупното предлагане (фиг. 3.5) е характерен в краткосрочен план и включва равнища на производство, по-ниски от потенциалното, при постоянни цени. **Краткосрочната крива на съвкупното предлагане** показва, че работните заплати бавно се приспособяват към промените в производството и ефектът от промените в съвкупното търсене се реализира чрез редуциране или увеличаване на производствената дейност на фирмите. Тази ситуация е възможна, когато предлагането на производствени ресурси от домакинствата е (22)(*по-голямо/по-малко*) от тяхното търсене от фирмите, което позволява на фирмите да придобиват по-голям обем производствени фактори при относително постоянни цени.

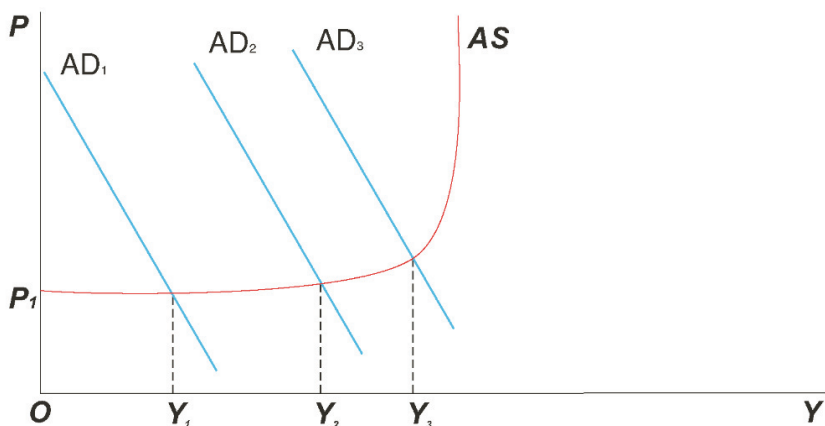

Фиг. 3.5. Крива на съвкупното предлагане

Възходящият (междинен) участък на кривата на съвкупното предлагане отразява едновременното нарастване на производството и цените и включва равнища на доход, които постепенно се доближават до потенциалния. Факторите, които оказват влияние върху местоположението на **средносрочната крива на съвкупното предлагане**, са повишаването на очакваната инфлация, което води до нейното изместване (23)(*надолу и надясно/нагоре и наляво*); ценови шокове като намаляване на цените на енергийните ресурси, при което средносрочната крива на съвкупното предлагане се измества (24)(*надолу и надясно/нагоре и наляво*); увеличаване на количеството производствени фактори, водещо до изместване на кривата на съвкупното предлагане в средносрочен план (25)(*надолу и надясно/нагоре и наляво*).

Класическият участък на кривата на съвкупното предлагане е свързан с равнища на доход, равни на пълната заетост, като **дългосрочната крива на съвкупното предлагане** е вертикална. При постигнат потенциален БВП равнището на производство не зависи от цените. Ако цените на стоки и услугите се увеличат, реалната работна заплата намалява, а така и предлагането на труд се свива и се нарушава равновесието на трудовия пазар. Фирмите започват да се конкурират за наемане на нови работници и служители, което налага повишаване на номиналната работна заплата, а така по същество и връщане към първоначалното състояние на производство, т.е. потенциалното. В обратната ситуация – при намаляване на цените, повишаването на покупателната способност на работната заплата увеличава предлагането на труд, но съкращава търсенето му от страна на фирмите и пазарът на труда се уравновесява при равновесна работна заплата, отговаряща на пълната заетост. Следователно, ако промените в работната заплата съответстват на промените на цените на стоките и услугите, в икономиката се постига потенциално производство и в това се състои саморегулиращият се механизъм на цените. Дългосрочната крива на съвкупното предлагане може да се измести надясно при (26) (**повишаване/понижаване**) на наличното количество производствени фактори, нарастване на тяхната производителност, подобрения в технологиите и ефективността на наличните производствени мощности, които водят до увеличаване на потенциалния БВП.

Установяването на равновесие между съвкупното търсене и съвкупното предлагане в различни периоди се дефинира като **макроикономическо равновесие** (фиг. 3.6), в условията на което всички пазари са едновременно в равновесие и търсенето количество съвкупно производство е равно на предлаганото количество съвкупно производство. Графично макроикономическо равновесие се постига в точката, в която кривата на съвкупното търсене пресича кривата на съвкупното предлагане. Макроикономическото равновесие може да бъде статично и динамично. Статичното макроикономическо равновесие е моментното балансиране на общото търсене и предлагане в икономиката, докато промените в него в резултат на изместването на кривите на съвкупното търсене и съвкупното предлагане задават динамичното макроикономическо равновесие. Поради наличието на различни участъци на кривата на съвкупното предлагане, макроикономическото равновесие може да бъде краткосрочно, средносрочно и дългосрочно в резултат от несъвпадението между фактическия и потенциалния БВП и придвижването на икономиката към потенциала си.

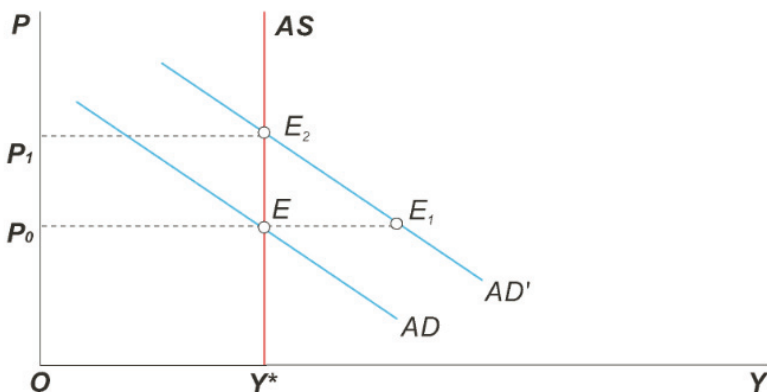

Фиг. 3.6. Макроикономическо равновесие на различни участъци на кривата на съвкупното търсене

В краткосрочен план макроикономическо равновесие се постига на (27)(*класическия/кейнсианския*) участък на кривата на съвкупното предлагане, който е хоризонтален. Тази ситуация се свързва с възможности за увеличаване на равнището на производство при постоянни цени и работни заплати, което позволява на фирмите да натрупат фирмени запаси от готова продукция. Допълнителното разширяване на фирмената дейност мотивира търсенето на повече труд, докато предлагането на труд се запазва постоянно, тъй като равнището на работната заплата в краткосрочен план е непроменено. Подобно неравновесие на пазара на труда се коригира в средносрочен план, в който *средносрочното макроикономическо равновесие* се постига на междинния участък на кривата на съвкупното предлагане при едновременни промени в производството и цените. Увеличените работни заплати правят основателно и допълнителното повишаване на цените на стоките и услугите поради завишеното съвкупно търсене, при което кривата на съвкупното търсене се измества нагоре и надясно и икономиката се придвижва към потенциала си. При *дългосрочното макроикономическо равновесие* на класическия участък от кривата на съвкупното предлагане се постига пълна заетост и потенциално производство, а промените в цените имат ролята на корективен механизъм. Измененията в дългосрочното равновесие на икономиката зависят от това дали са породени от временни или постоянни промени в икономическата среда.

Ако се наблюдава *временен благоприятен шок от страна на търсенето* (фиг. 3.7), например увеличаване на правителствените покупки или

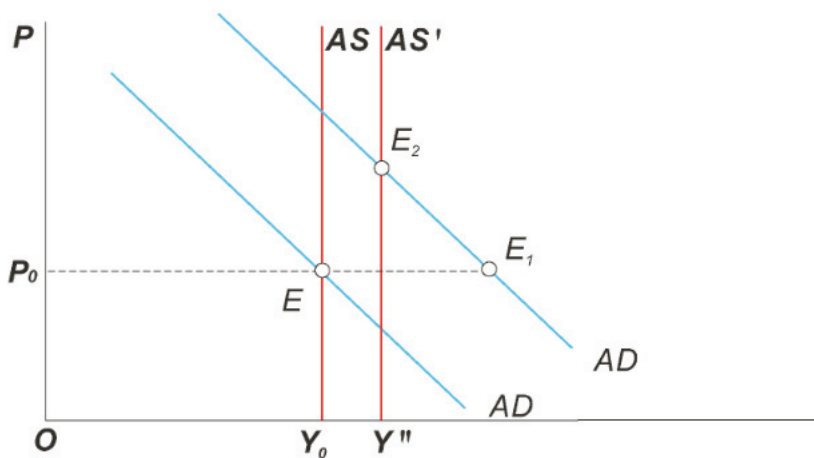
повишаване на съвкупното търсене, постигнатото дългосрочно макроикономическо равновесие се свързва само с увеличаване на (28)*(безработицата/инфлацията)*. Обемът на производството и заетостта в дългосрочен план са фиксирани на потенциалното си равнище и при по-високо търсене на стоки и услуги ефектът е само по линия на по-високите цени.

Фиг. 3.7. Промяна в макроикономическото равновесие в дългосрочен план при временен благоприятен шок от страна на съвкупното търсене

При *временен неблагоприятен шок от страна на търсенето*, например увеличаване на ставката по преките данъци, свиване на потреблението на домакинствата или частните инвестиции, фактическият доход намалява. В тази ситуация нарастват стимулите на домакинствата за полагане на допълнителен труд, което мотивира фирмите да наемат персонал при (29)*(по-ниска/по-висока)* работна заплата. Това им позволява да достигнат същото равнище на производство от периода преди неблагоприятния шок, вследствие на което се повишава съвкупното търсене, увеличат се цените на стоките и се ускорява инфлацията, но при запазване на равнището на потенциалния доход. По този начин цените в бъдещия момент зависят от цените в настоящия и скоростта на приспособяване спрямо производствения разрыв – ако тя е (30)*(ниска/висока)*, няма нужда от целенасочени действия и приспособяването към дългосрочно равновесие е бързо; но ако тази скорост е ниска, тогава може да бъде използвана **стабилизационна макроикономическа политика**. Тя представлява целенасочени действия на правителството и централната банка за туширане на ефектите на шоковете от страна на търсенето и предлагането и се насочва към намаляване на икономическите колебания чрез поддържане на производството и заетостта близо до потенциалните им равнища.

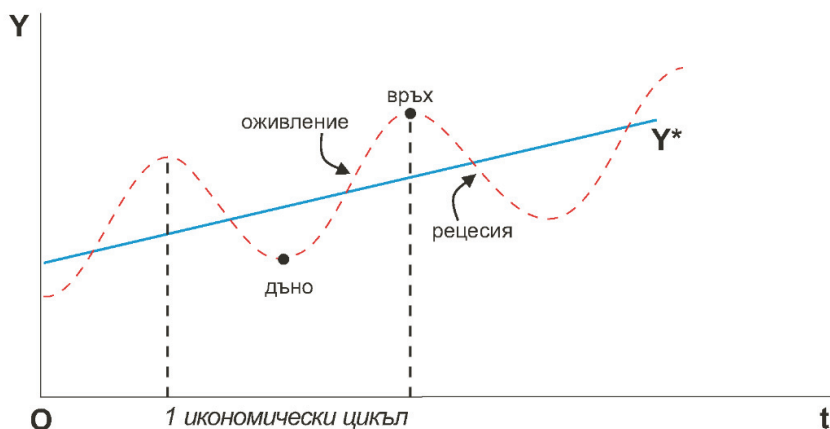
Ако допуснем обаче наличието на *постоянен шок от страна на предлагането* (фиг. 3.8), какъвто според привържениците на теорията за реалния бизнес цикъл са промените в технологиите, повишаващи производителността на производствените фактори, налице са промени и в потенциалния доход. По-високата ефективност на използването на труда и капитала пряко кореспондира с увеличаване на потенциалното производство и чрез реализирания (31) (*интензивен/екстензивен*) растеж икономиката се придвижва на друга дългосрочна крива на съвкупното предлагане. Ефективни мерки в тази насока могат да бъдат т.нар. *политики от страна на предлагането*, свързани с намаляване на данъчните ставки и обезщетенията при безработица, ограничаване ролята на синдикатите и създаване на схеми за преквалификация на работещите, отпускане на правителствени субсидии за насърчаване на технологичния прогрес и увеличаване на средствата за фундаментални научни изследвания.

Фиг. 3.8. Промяна в макроикономическото равновесие в дългосрочен план при постоянен благоприятен шок от страна на съвкупното предлагане

Колебанията на фактическото около потенциалното производство се явяват ключов елемент при придвижването на икономиката от краткосрочен към дългосрочен план. С понятието *икономически цикъл* обозначаваме последователните периоди на възходи и спадове на икономическата активност, като един икономически цикъл обхваща икономическото развитие между две екстремални стойности на БВП – или между два икономически пика, или между две икономически дъна (фиг. 3.9). Характерна черта на

икономическите цикли¹⁶ е, че те протичат за цялата икономика, но нерегулярно и с различна продължителност. В исторически план се наблюдава намаляване на тяхната продължителност (от 10 – 15 на 5 – 6 години) поради техническия прогрес и по-бързото морално амортизиране на стари и навлизане на нови технологии. Вследствие от процесите на глобализация и по-голямата обвързаност на страните в световната икономика е налице съвпадение (синхронност) на протичане на икономическите цикли в (32)*(развитите/развиващите се)* страни и дори се възприема съществуването на глобален икономически цикъл.

Фиг. 3.9. Четирифазова структура на икономическия цикъл

Ключов момент при идентифицирането на икономическите цикли е разграничаването на тренда на БВП (потенциалния доход) и цикличните колебания (измененията на фактическия БВП). При традиционната **декомпозиция на времевия ред** се приема, че трендът е гладък и краткосрочните циклични колебания в дохода са следствие от временни шокове като лоша селскостопанска реколта, временно нарастване на правителствените разходи, промени в парите в обращение. За да се изследват икономическите колебания, се използват сезонно изгладени данни, при които се елиминират измененията във времевия ред, повтарящи се през определен сезон (например сезонно производство, продажби и потребление на определен вид стоки и услуги; туристически услуги; строителство). За българската икономика най-силно изразена е сезонността през (33)*(второто/третото)* тримесе-

¹⁶ Детайлно разглеждане на спецификите на цикличното развитие от гледна точка на различните икономически школи е направено в Ганев (2015).

чие поради благоприятните климатични условия за извършване на строителни работи, селскостопанска дейност и туризъм. Също така не бива да се изключват и случайни отклонения, които протичат нерегулярно, без да следват определена тенденция на изменение, но засягат икономическата динамика като например природни бедствия, епидемии и катаклизми.

В икономическата теория са известни различни теории за обяснение на цикличността. Ендогенните теории свързват цикличността в икономиката с промените в съвкупното търсене и съвкупното предлагане, като безспорен в тази насока е приносът на (34) (*Джон М. Кейнс/Милтън Фридман*). Най-голяма роля сред вътрешноприсъщите фактори за икономическия цикъл се отнежда на инвестициите, структурата на пазара и пазарните отношения, както и регулативните функции на макроикономическата политика. Според екзогенните теории за икономическия цикъл цикличността е следствие от научни открития, внедряване на нови производствени технологии, промяна в цените на суровините и енергийните ресурси на международните пазари, природни катаклизми и войни. Политическите теории обвързват цикличността в икономиката с политическия цикъл, свързан с държавното управление и функционирането на публичните институции, като се отчита емпирично наблюдаваната зависимост, че при приближаване на политически избори, правителствата увеличават правителствените покупки и намаляват данъчната тежест, което води до икономическа експанзия.

Фазовият подход на разграничаване на компонентите на цикличността в икономиката се базира на изследванията на Бърнс и Митчел¹⁷, които разглеждат всеки цикъл като отделен епизод и характеризират икономическите цикли чрез тяхната продължителност, колебания и поведение на икономическите променливи. Стандартно се разграничават (35) (*две/четири*) **фази на икономическия цикъл**, като тяхното проявление се рамкира основно от промените в БВП, безработицата и инфлацията. В периода на **икономически бум** фактическият БВП е по-висок от потенциалния БВП и е налице инфлационен натиск и безработицата намалява. Ниската безработица е индикатор за високи номинални работни заплати, което е предпоставка за нарастване на цените на стоките и услугите, и създава допълнителен натиск за повишаване на работните заплати, а така и за ускоряване на инфлацията. Много ниската безработица може да е сигнал за прегряване на икономиката и се свързва с проявлението на (36) (**ценова спирала/парадокс на**

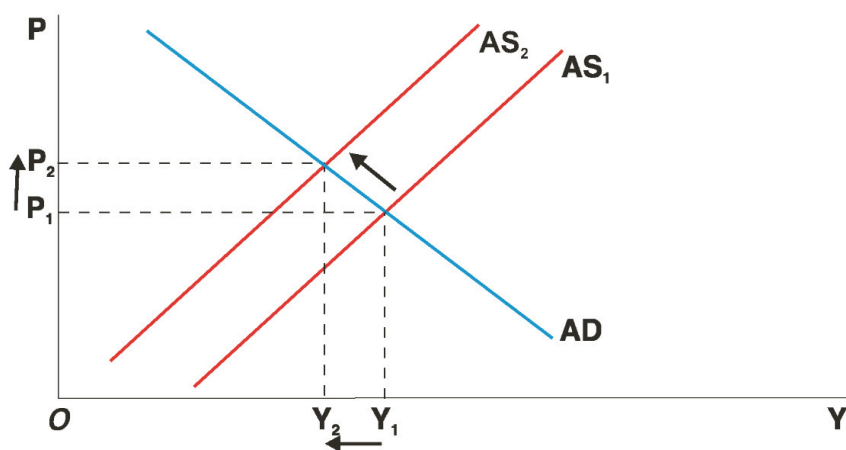
---

¹⁷ Артър Бърнс (Arthur Burns, 1904 – 1987) е американски икономист, който освен като председател на Съвета на икономическите съветници към американския президент в средата на XX в., работи и в Националното бюро за икономически изследвания на САЩ, където се посвещава на въпросите по измерване на цикличността в икономиката. Уесли Митчел (Wesley Mitchell, 1874 – 1948) работи в областта на икономическите колебания, въпросите на поведенческата икономика и институционализма.

спестовността). По време на икономически възход инвестиционната активност също нараства. Бюджетните приходи се повишават поради по-високите данъчни постъпления от облагане на доходите на домакинствата и печалбите на фирмите. Периодът на икономически бум е подходящ и за натрупването на спестявания на правителството, които да служат като своеобразни буфери в периоди на криза. С оглед предотвратяване на високата инфлация обаче, лихвените проценти започват да нарастват, което ограничава заемането на кредити и рефлектира върху постепенното съкращаване на производството. Технически индикатор за изпадане на икономиката във фазата на *рецесия* е наличието на спад на реалния БВП през (37)*(две/три)* последователни тримесечия, при което инфлацията (38)*(се забавя/се увеличава)*, а безработицата (39)*(намалява/се увеличава)*. Доходите и съвкупните разходи в икономиката намаляват, а несигурността относно запазването на работните места мотивира домакинствата да (40)*(намалят/увеличат)* своите спестявания. Появяват се сигнали за икономическа криза – при свитото потребление на домакинствата, фирмите изпитват затруднения при предлагането на продукцията, нараства нереализираната продукция и респективно складовите запаси и намалява производството. Рязко се съкращават фирмените печалби и търсенето на кредити, от което следва спад и на лихвените проценти. Тази фаза на икономическия цикъл приключва с достигането на най-ниско равнище – *икономическо дъно*, което е продължително, характеризира се със значителен спад на икономическата активност и се определя като *депресия*. Тя се характеризира със застой на производството, много висока безработица и ниска инфлация, като оказва негативни демографски отражения, загуба на дългосрочен производствен потенциал и е предпоставка за растящо социално напрежение. Същевременно ниските цени позволяват на фирмите да закупят ново оборудване и да внедрят по-ефективни технологии, понижаващи производствените разходи, което създава предпоставки за съживяване на производството и разкриване на нови работни места. Увеличаването на социалните разходи на правителството в условията на висока безработица подпомага потреблението на домакинствата, но е предпоставка за появата на (41)*(бюджетен излишък/бюджетен дефицит)*. От своя страна повишената заетост се свързва с растеж на доходите на домакинствата и постепенно съживяване на търсенето на стоки и услуги, (42)*(намаляване/увеличаване)* на стоковите запаси и икономическата активност преминава във фазата на оживление. По време на *експанзия* (възстановяване, оживление) се възстановяват загубените работни места и нормалният производствен ритъм, заетостта нараства, доходите на домакинствата се стабилизират и (43)*(номиналният/реалният)* БВП расте.

Стопанската история ни дава примери и за съчетаване на негативните ефекти от различни фази на икономическия цикъл (фиг. 3.10). (44)(*Хиперинфлация/Стагфлация*) е налице, когато се наблюдава свиване на производството (стагнация) при увеличаване на цените (инфлация). Подобна ситуация обикновено е резултат от неблагоприятни ценови шокове, както се наблюдава през 70-те години на ХХ в. при покачването на цената на енергийните ресурси и петрола. По-високите производствени разходи повишават цената на предлаганите стоки и услуги на пазара, което поражда естествени стимули за повишаване на работните заплати и е допълнителна предпоставка за съкращаване на производството от фирмите. Тази ситуация измества (45)(*краткосрочната/средносрочната*) крива на съвкупното предлагане нагоре и наляво.

Фиг. 3.10. Състояние на стагфлация в икономиката

Изброените специфики на фазите на икономическия цикъл налагат търсене на общи черти на тяхното проявление, което за първи път правят Бърнс и Митчел през 1946 г. Като изследват динамиката на различни макроикономически показатели в периода преди, по време и след един икономически цикъл, двамата учени стигат до извода, че те могат да бъдат използвани за идентифициране на тези периоди. Промяната във *водещите показатели* се наблюдава от 6 месеца до 1 година преди смяна на фазата на икономическия цикъл. Такива показатели са инфлацията, лихвените проценти, валутният курс, фирмените запаси, инвестициите в недвижими имоти, цените на акциите и облигациите. *Съпадащите показатели* (например лични доходи, потребление на домакинствата, индустриално производство, инвестиции и

печалби на фирмите) отразяват промените в макроикономическата среда заедно с настъпването на нова фаза на цикъла. **Последващите показатели** показват измененията в икономическата среда със закъснение от 6 месеца след промяната в икономическата конюнктура и към тях се причисляват безработицата, разходите за труд и фирмените фалити. Други показатели, като износа на стоки и услуги и правителствените покупки, не показват връзка с фазата на икономическия цикъл, тъй като зависят от екзогенни за икономическата система фактори и се определят като (46)*(проциклични/ ациклични)*.

Класифицирането на макроикономическите показатели трябва да отчети статистическата актуалност на събираната икономическа информация, което се характеризира с наличието на определено забавяне, т.нар. лагове в икономиката. **Въздействащият лаг** отразява забавянето на ефектите върху макроикономическата среда при промяна на фазата на икономическия цикъл и необходимото време за тяхната проява. **Идентификационният лаг** се дължи на законово фиксираните срокове за събиране и публикуване на икономическа информация, чрез което се идентифицират настъпилите циклични промени в икономиката. Така например статистически данни за БВП се получават със закъснение от едно тримесечие и това неизбежно забавяне възпрепятства своевременното отчитане на икономическите процеси.

Изследването на цикличните промени в макроикономическите показатели позволява и открояване на връзки и зависимости между тях. Емпиричното наблюдение на макроикономическата динамика показва, че са налице основания да се търси (47)*(силна/слаба)* зависимост между БВП, потребление и инвестиции, както и между БВП и фирмените запаси. Зависимостта между БВП и инфлацията се откроява с лаг от един период, докато номиналният лихвен процент е положително свързан с текущия БВП, но и с БВП от предходния план. Работните заплати силно се влияят от безработицата в краткосрочен план, приспособяват се към промените в производството в средносрочен план, а в дългосрочен план – не се наблюдава пряка зависимост между равнището на работната заплата и нивата на заетост в икономиката, тъй като възнаграждението се обвързва с производителността на труда в съответствие с дългосрочната крива на Филипс. Увеличаването на парите в обращение в краткосрочен план се свързва с повишаване на дохода и ценовото равнище и намаляване на лихвения процент, докато в дългосрочен план (48)*(не оказва ефект/оказва силен ефект)* върху дохода и лихвения процент при ускоряване на инфлацията. Ограничаването на правителствените разходи предизвиква намаляване на дохода, лихвения процент и ценовото равнище в краткосрочен план, но в дългосрочен план не оказва ефект върху БВП. Неблагоприятните шокове от страна на предлага-

нето, като покачване на цените на производствените фактори, се отличават с еднакво влияние и в краткосрочен, и в дългосрочен план и водят до намаляване на дохода и увеличаване на лихвения процент и ценовото равнище. Но временните шокове не оказват дългосрочни последици върху дохода и безработицата, докато постоянните шокове имат дългосрочен ефект върху дохода, но не и върху (49)(*инфлацията/безработицата*). Същевременно ако фактическият БВП е по-нисък от потенциалния БВП, е налице циклична безработица. През 60-те години на ХХ в. за американската икономика е установено, че безработицата (50)(*спадна/се покачва*) с 1 пр. п., ако фактическият БВП надвишава потенциалния с 3 пр. п.:

$$\frac{Y - Y^*}{Y^*} = -3(U - U^*)$$

Тази зависимост става известна като **Закон на Оукън**¹⁸. По-нови изследвания за ЕС установяват стойност от 0.5, каквото се залага и от Mishkin (2013). Следователно в краткосрочен план съгласно кривата на Филипс съществува обратнопропорционална връзка между безработицата и инфлацията, която повишава дохода и се свързва с редуциране на безработицата съгласно Закона на Оукън.

➤ **Намерете най-точното определение за посочените понятия.**

<i>съзидателно разрушение</i>	<i>Рейгъномика</i>
<i>саморегулиращ се механизъм на цените</i>	<i>човешки капитал</i>
<i>обща факторна производителност</i>	<i>циклични колебания</i>
<i>икономически дисбаланс</i>	<i>тренд</i>
<i>прегриване на икономиката</i>	<i>цикъл на Китчин</i> ¹⁹
<i>капиталовъоръженост на труда</i>	<i>пълна заетост</i>
<i>остатък на Солоу</i>	<i>икономически „балон“</i>
<i>вътрешно търсене</i>	<i>цикъл на Кузнец</i>
<i>съвкупно производство</i>	<i>стагфлация</i>
<i>производствен разрив</i>	<i>лаг</i>

¹⁸ Артър Оукън (Arthur Okun, 1928 – 1980) е американски икономист, който освен със Закона на Оукън е известен и с разработването на индекс на неблагоприятието (misery index) и изследвания в областта на негативните ефекти от данъчното облагане. Бил е председател на Националния икономически съвет към американския президент.

¹⁹ Джоузеф Китчин (Joseph Kitchin, 1861 – 1932) е британски бизнесмен и статистик, който на база изследване на лихвените проценти и други макроикономически променливи, открива наличието на краткосрочен икономически цикъл с продължителност от 40 месеца.

1. _____: сумарната стойност на разходите на домакинствата, фирмите и правителството;
2. _____: сумата на брутната добавена стойност от всички икономически сектори;
3. _____: позволява уравнишването на търсенето и предлагането на труд при дадена работна заплата;
4. _____: равнище на безработицата между 3 и 6% в зависимост от спецификите на разглежданата икономика;
5. _____: производствен метод, при който се използва по-голямо количество труд по отношение на единица капитал в сравнение с други методи на производство;
6. _____: количеството капитал на едно заето лице;
7. _____: съвкупността от технологични и управленски фактори, които повишават ефективността и конкурентоспособността на производствения процес;
8. _____: частта от икономическия растеж, която не се дължи на увеличаването на работната сила или нарастването на капитала;
9. _____: уменията, знанията, социалните и личностните качества, които са формирани в образователната система и са резултат на корпоративни и публични разходи;
10. _____: пакет от икономически мерки за стимулиране на съвкупното предлагане чрез съкращаване на данъците, ограничаване на държавното регулиране на фирмената дейност и намаляване на правителствените разходи за социални дейности;
11. _____: формиран обем производство, при който няма тенденция нито за увеличаване, нито за свиване;
12. _____: изменение на цените, което осигурява постигането на пълна заетост в икономиката;
13. _____: разликата между фактическия и потенциалния БВП;

---

²⁰ Николай Кондратиев (1892 – 1938) е руски икономист и създател на теорията за дългосрочните икономически цикли, известни като цикли на Кондратиев или дълги вълни на Кондратиев. Привърженик е на четирифазовия подход за определяне на структурата на икономическия цикъл.

14. _____: общата посока, в която се движат времевите редове от икономически данни в дългосрочен план;

15. _____: изменението на фактическия около потенциалния БВП;

16. _____: макроикономически промени, които оказват или могат потенциално да окажат неблагоприятно въздействие върху правилното функциониране на икономиката;

17. _____: периодична безработица, която се проявява през определени фази от икономическия цикъл;

18. _____: икономически процес, характеризиращ се с бързо нарастване на цените на недвижимите имоти, ценните книжа или отпускане на кредити, последвано от спад в икономическата активност;

19. _____: свръхразширяване на икономическата активност често вследствие на по-висок растеж на съвкупното търсене спрямо производствения капацитет на икономиката;

20. _____: процес на продуктова иновация, при който е налице непрекъснато заместване на остарелите с времето производствени мощности с нови;

21. _____: едновременно свиване на производството и увеличаване на безработицата и инфлацията;

22. _____: икономически цикъл с обща продължителност между 3 и 5 години, определящ се основно от изменението на стоково-материалните запаси;

23. _____: икономически цикъл, който продължава между 15 и 25 години и е задвижван от промените в жилищното и друг вид строителство, наложено изключително от висока имиграция;

24. _____: икономически цикъл, продължаващ между 45 и 60 години, чийто изменения зависят основно от инвестирането във физически капитал;

25. _____: периодът от време между промяната в определена икономическа променлива и появата на ефекта от тази промяна.

➤ *Тестови въпроси*

1. Кривата на съвкупното търсене е с отрицателен наклон, защото:

а) намаляването на парите в обращение води до повишаване на лихвения процент, намаляване на инвестициите и спад в производството

б) понижаването на ценовото равнище се свързва с намаляване на лихвения процент и увеличаване на производството

в) понижаването на ценовото равнище води до повишаване на реалната работна заплата, спад в заетостта и производството

г) с нарастването на ценовото равнище, стоките и услугите стават относително по-скъпи в реално отношение, вследствие на което икономическите субекти намаляват своето потребление

2. Нека инвестициите намалееят три пъти, а вносът на стоки и услуги се увеличи три пъти. Кривата на съвкупното търсене:

- а) се измества надолу и наляво
- б) се измества нагоре и надясно
- в) не се измества
- г) не може да се определи еднозначно

3. Правителствените покупки са:

- а) компонент на съвкупното търсене, който намалява равновесното равнище на дохода
- б) изтичания от правителството и вливания за реалния сектор на икономиката
- в) инструмент на фискалната и паричната политика, който увеличава съвкупното търсене
- г) всички посочени отговори са правилни

4. Средносрочната крива на съвкупното предлагане е с положителен наклон, защото:

- а) повишаването на ценовото равнище предизвиква повишаване на лихвения процент и намаляване на производството
- б) намаляването на ценовото равнище води до понижаване на търсенето на пари и спад в лихвения процент
- в) повишаването на номиналните работни заплати предизвиква намаляване на производството
- г) повишаването на производството предизвиква повишаване на заетостта, намаляване на безработицата, повишаване на номиналната работна заплата и повишаване на ценовото равнище

5. В средносрочен план кривата на съвкупното предлагане е вероятно да се измести нагоре и наляво при нарастване на:

- а) разходите за производство
- б) производителността на труда
- в) паричното предлагане
- г) бюджетния дефицит

6. Ако намаляване на данъците в една страна се свързва с голямо повишаване на съвкупното производство и много слабо повишаване на ценовото равнище, икономиката се намира на:

- а) отрицателния наклон на кривата на съвкупното търсене
- б) хоризонталния участък от кривата на съвкупното предлагане
- в) междинния участък от кривата на съвкупното предлагане
- г) вертикалния участък от кривата на съвкупното предлагане

7. За да продължи една икономика да се намира на вертикалния участък на кривата на съвкупното предлагане, без да се ускорява инфлацията:

- а) потенциалният доход трябва да се повиши
- б) правителството трябва да увеличи правителствените разходи
- в) правителството трябва да увеличи данъчната ставка
- г) ценовото равнище трябва да се повиши

8. В дългосрочен план кривата на съвкупното предлагане е вертикална, защото:

- а) при постигната пълна заетост цените са стабилни
- б) не съществува цикличен натиск за повишаване на цените
- в) потенциалният БВП не зависи от ценовото равнище
- г) номиналната работна заплата нараства по-бързо от ценовото равнище

9. Дадена икономика е постигнала статично равновесие на вертикалния участък на кривата на съвкупното предлагане. Ако цените се увеличат, доходът:

- а) се увеличава пропорционално на нарастването на цените
- б) се увеличава в същата степен, както и изменението на цените
- в) намалява пропорционално на изменението на цените
- г) не се изменя

10. Повишаването на спестяванията намалява _____ в краткосрочен план, но ако се инвестира във физически и човешки капитал в дългосрочен план, равнището на потенциалния БВП _____.

- а) съвкупното предлагане/намалява
- б) съвкупното предлагане/нараства
- в) съвкупното търсене/намалява
- г) съвкупното търсене/нараства

11. Нека повишаване на цената на петрола премества средносрочната крива на съвкупното предлагане нагоре и наляво. Ако правителството реши да неутрализира този ефект чрез повишаване на правителствените разходи, ценовото равнище ще се ____ и доходът ще се ____.

- а) понижи/запази на същото равнище
- б) повиши/понижи
- в) повиши/запази на същото равнище
- г) понижи/повиши

12. Ако макроикономическо равновесие се постига на участъка от кривата на съвкупното предлагане, при който равнището на производство не оказва влияние върху равнището на цените, а кривата на съвкупното търсене е повлияна от тройното намаляване на инвестициите и тройното увеличаване на вноса на стоки и услуги:

- а) равнището на производство ще намалее при неизменни цени
- б) равнището на производство ще намалее при намаляване на цените
- в) равнището на производство ще се увеличи при неизменни цени
- г) равнището на производство ще намалее при намаляване на цените

13. Ако макроикономическо равновесие се постига на участъка от кривата на съвкупното предлагане, при който цените не оказват влияние върху равнището на националния доход, а кривата на съвкупното търсене е повлияна от двойно нарастване на правителствените покупки и вноса на стоки и услуги, икономиката се намира в:

- а) краткосрочен план
- б) средносрочен план
- в) дългосрочен план
- г) не може да се определи еднозначно

14. В икономика, достигнала пълна заетост, в която допълнително се увеличава съвкупното търсене, доставчиците на ресурси ____, при което съвкупното предлагане ____.

- а) напускат пазара на ресурси/се увеличава
- б) оказват натиск за повишаване на цените на ресурсите/се увеличава
- в) оказват натиск за повишаване на цените на ресурсите/намалява
- г) увеличават производителността на своите ресурси/намалява

15. БВП се нарича потенциален, когато:

- а) производството е достигнало своя максимум
- б) производството е надхвърлило равнището си от предишната година

- в) производството се осъществява при пълна заетост
- г) производството в номинално и реално изражение съвпада

16. Нека допуснем, че дадена икономика е постигнала потенциално равнище на БВП. Същевременно икономиката не се намира нито в рецесия, нито в икономически бум. Кое от следните твърдения е вярно за тази икономика?

- а) Икономиката не е постигнала пълна заетост.
- б) Фактическият БВП съвпада с потенциалния БВП.
- в) Цикличната безработица е положителна.
- г) Налице е положителен производствен разрив.

17. Отклоненията на фактическия от потенциалния БВП се дължат на:

- а) невъзможността да се постигне пълна трудова заетост
- б) невъзможността да се постигне пълно използване на производствените фактори
- в) колебанията на бизнес цикъла, намиращи израз в понятието производствен разрив
- г) нито едно от посочените

18. Ако равновесното равнище на дохода е по-високо от потенциалното му равнище:

- а) равнището на цените ще се повиши
- б) равнището на безработица ще се увеличи
- в) ще се появи дефлационен разрив
- г) съвкупното предлагане ще нарасне

19. Ако фактическата норма на безработица възлиза на 12% и е по-ниска с 4 пр.п. от естествената норма на безработица, производственият разрив:

- а) е положителен
- б) е отрицателен
- в) възлиза на нула
- г) не може еднозначно да се определи

20. Кое от посочените твърдения е вярно при нулев производствен разрив?

- а) Действителната безработица е нула.
- б) Съществува фрикционна безработица.
- в) Бюджетното салдо е балансирано.
- г) Няма верен отговор.

21. В каква посока трябва да се изместят кривата на съвкупното търсене и кривата на съвкупното предлагане, за да е налице стагфлация?

а) изместване на кривата на съвкупното търсене надолу и наляво при макроикономическо равновесие на класическия участък на кривата на съвкупното предлагане

б) изместване на кривата на съвкупното търсене нагоре и надясно при макроикономическо равновесие на класическия участък на кривата на съвкупното предлагане

в) изместване на кривата на съвкупното предлагане надолу и надясно при макроикономическо равновесие на кейнсианския участък и изместване на кривата на съвкупното търсене наляво

г) изместване на кривата на съвкупното предлагане нагоре и наляво при макроикономическо равновесие на междинния участък и неизменна крива на съвкупното търсене

22. Цикличната безработица се повишава при ____ и спада при ____.

а) оживление/рецесия

б) рецесия/оживление

в) дъно/оживление

г) рецесия/дъно

23. Когато фактическият БВП изпреварва потенциалния БВП, инфлацията ____ и безработицата ____.

а) намалява/нараства

б) намалява/намалява

в) нараства/намалява

г) нараства/нараства

24. При равни други условия при ____ реалният БВП ____, бюджетният дефицит ____ и личните спестявания ____.

а) експанзия/се увеличава/намалява/нарастват

б) рецесия/намалява/нараства/нарастват

в) стагфлация/намалява/нараства/намаляват

г) икономически бум/намалява/нараства/нарастват

25. Инфлацията по отношение на определяне на фазата на икономическия цикъл е:

а) водещ показател

б) последващ показател

в) съвпадащ показател

г) лагов показател

➤ Задачи

Задача 1

Разполагате със следните данни за българската икономика от НСИ и собствени изчисления (табл. 3.1):

Таблица 3.1

Показател	2016	2017
БВП по съпоставими цени на 2010 г. (млн. лв.)	83 896	87 094
БВП, номинален (млн. лв.)		101 043
Заети лица (млн. души)	3,4633	3,5254
Капитал (млн. лв.)	217 535	
Потребление на основен капитал (млн. лв.)		14 273
Бруто капиталобразуване (млн. лв.)		20 295
Компенсация на наетите лица (млн. лв.)		43 664

а) Намерете икономическия растеж за 2017 г. **Отг. 3.81%**

б) На колко възлиза еластичността на производството спрямо труда и капитала при допускане за постоянна възвръщаемост от мащаба?

Отг. 0.43 и 0.57

в) Намерете стойността на капитала през 2017 г. **Отг. 223 557 млн. лв.**

г) Определете приноса на всеки от факторите на икономическия растеж през 2017 г. **Отг. 1.58 пр.п., 0.77 пр.п. и 1.46 пр.п.**

Задача 2

В една икономика собствениците на капитал получават две трети от националния доход, а работниците – една трета. Ако работната сила нарасне с 5% при неизменно равнище на капитала и общата факторна производителност:

а) С колко процента ще се измени националният доход в тази икономика? **Отг. 1.67%**

б) Как ще се измени производителността на труда? **Отг. -3.34%**

Задача 3

При следните данни за нормата на безработица в България за 2016 г. – 7.7%:

а) Определете производствения разрыв на БВП за 2016 г., ако естествената норма на безработица се оценява на 5% и коефициентът по Закона на Оукън е 0.5. **Отг. -1.35%**

б) Ако фактическият БВП през 2016 г. е 92 062 млн. лв., определете потенциалното му равнище. **Отг. 93 321 млн. лв**

Задача 4

Нека българската икономика през 2014 г. се описва от дългосрочната крива на Филипс:

$$\pi = \pi^e - \omega(U - U^*) + \rho,$$

където ω е коефициентът на чувствителност на отклонението на фактичката от естествената безработица от инфлацията, а ρ е ценови шок,

и от Закона на Оукън в следната форма:

$$\frac{Y - Y^*}{Y^*} = -\theta(U - U^*),$$

където θ е коефициентът на приспособяване на инфлацията спрямо промените в производствения разрив.

Измерени по съпоставими цени на предходната година крайното потребление в тази икономика е 66 393 млн. лв., бруто капиталобразуването е 18 412 млн. лв., износът на стоки и услуги е 54 783 млн. лв., а вносът на стоки и услуги е 56 218 млн. лв. Фактичката норма на безработица е 11.4% и е с 1.15 пр.п. по-висока от естествената норма на безработица при коефициент ω 1.25. Очакваната инфлация в страната за 2014 г. съвпада с отчетната инфлация през 2013 г. при ХИПЦ за 2013 г. 102.5 и ХИПЦ за 2012 г. 103.38, а коефициентът θ е 0.5. Също така през 2014 г. се реализира увеличаване на цените на енергийните ресурси, като ХИПЦ на електроенергия, газообразни и други горива през 2014 г. е 101.33, а за 2013 г. е 94.76 при тегло на енергийните ресурси в разходите за потребление на домакинствата 5.39%.

а) Изразете кривата на съвкупното предлагане чрез зависимостта между инфлацията и производствения разрив.

$$\text{Отг. } \pi = \pi^e + \frac{\omega}{\gamma} \left(\frac{Y - Y^*}{Y^*} \right) + \rho$$

б) Кривата на съвкупното търсене за тази икономика се описва от следното равенство:

$$AD: Y = C + I + G + X - M.$$

Намерете инфлацията и БВП, при които се постига макроикономическо равновесие. На колко възлиза потенциалният доход?

$$\text{Отг. } -1.93\%; 83\,370 \text{ млн. лв.}; 83\,856 \text{ млн. лв.}$$

Задача 5

Нека допуснем, че българската икономика през 2012 г. се описва от дългосрочната крива на Филипс: $\pi = \pi^e - 0.1(U - U^*) + \rho$,

където ρ е ценови шок,

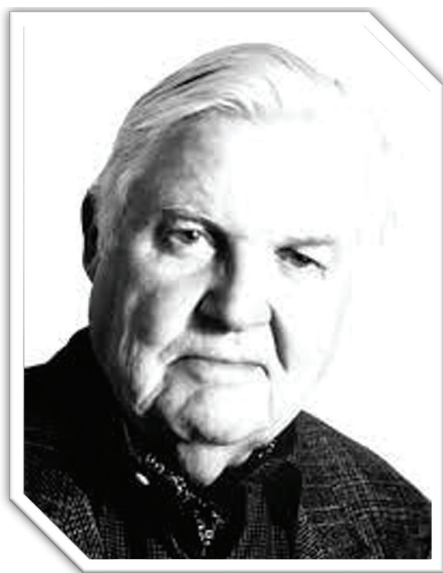
и от Закона на Оукън в следната форма:

$$\frac{y - y^*}{y^*} = -0.5(U - U^*).$$

Намерете цикличната безработица и текущата инфлация през 2012 г., ако разликата между номиналния и реалния лихвен процент възлиза на 2.5 пр.п., реалният БВП е 80 784 млн. лв, а потенциалният БВП е 82 559 млн. лв. Също така през 2012 г. се реализира увеличаване на цените на енергийните ресурси като ХИПЦ на електроенергия, газообразни и други горива през 2012 г. е 105.97, а за 2011 г. е 94.13 при тегло на енергийните ресурси в разходите за потребление на домакинствата 5.47%. **Отг. 4.3%; 2.76%**

Тема 4

Фискална и парична политика

Робърт Мъндел

Robert Mundell

1932 – 2021

Канадски икономист и носител на Нобелова награда по икономика за 1999 г. за своите изследвания върху провеждането на фискална и парична политика при различни валутни режими и условията за изграждане на оптимална валутна зона. Заедно с Маркърс Флеминг изследват ефектите и спецификата на макроикономическата политика при отдаване на системна роля на капиталовите потоци в модела

Мъндел–Флеминг, още известен като модел $IS-LM-BP$. Основният принос на Робърт Мъндел се състои в прилагането на подход за статичен и динамичен анализ в търсене на общо равновесие в отворена икономика и предлагане на решение на т. нар. проблем на идентификацията при използването на фискална и парична политика, според което чрез инструментите на фискалната политика се коригират вътрешни дисбаланси (произтичащи от задълбочаваща се безработица и прекомерна инфлация), а чрез паричната – външни неравновесия (колебания по салдото по платежния баланс и стойността на валутния курс).

Някои от неговите най-известни трудове са „Капиталова мобилност при фиксиран и плаващ валутен курс“ (1963), „Подходящо използване на парична и фискална политика за постигане на вътрешна и външна стабилност“ (1962) и „Динамика на паричните потоци при международно приспособяване в условията на фиксиран и плаващ валутен курс“ (1960).

➤ **Предварителна подготовка**

Основна литература:

- Burda, M., Ch. Wyplosz (2017). Macroeconomics: A European Textbook. Oxford University Press, Seventh Edition, Chapter 9: Money and Monetary Policy
- Dornbusch, R., S. Fischer, R. Startz (2018). Macroeconomics. McGraw-Hill International Edition, Thirteenth Edition, Chapter 8: Policy Preview; Chapter 11: Monetary and Fiscal Policy.
- Hall, R., J. Taylor (1997). Macroeconomics. W.W. Norton & Company, New York, Chapter 9: Macroeconomic Policy: A First Look; Chapter 18: Designing and Maintaining a Good Macro Policy.
- Mishkin, F. (2013). The Economics of Money, Banking, and Financial Markets. Tenth Edition, Pearson Addison Wisley, Chapter 15: The Tools of Monetary Policy; Chapter 16: The Conduct of Monetary Policy: Strategy and Tactics.

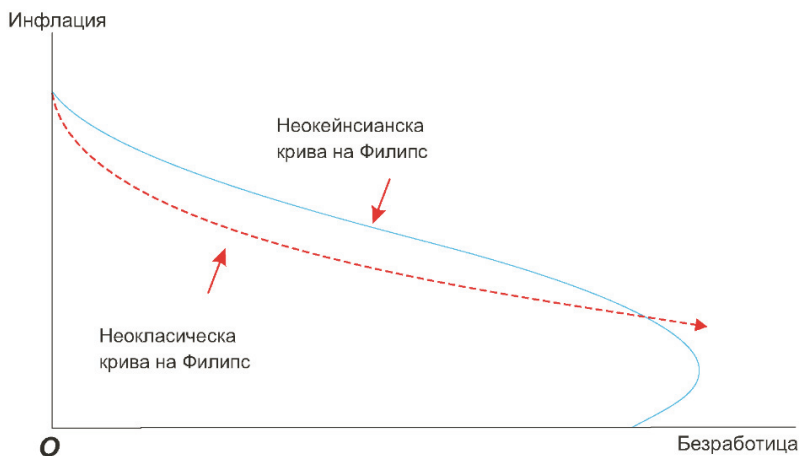
Допълнителна литература:

- Samuelson, P., W. Nordhaus (2010). Economics. McGraw-Hill/Irwin, 19 Edition, Chapter 23: Money and the Financial System; Chapter 24: Monetary Policy and the Economy.

➤ **Подчертайте правилния отговор.**

За фундаментална цел на макроикономическата политика се възприема равнището на (1)(**номиналния/реалния**) БВП (PY), който по същество обхваща двете най-важни цели на фискалната и паричната политика. Доходът (Y) е тъждествен като понятие с производство и съвкупни разходи и неговото стабилизиране около равнището на (2)(**пълната заетост/положителния производствен разлив**) е фундаментална цел на фискалната политика. От своя страна стабилността на равнището на цените (P) е фундаментална цел на паричната политика и се свързва със стабилността на макроикономическата система като цяло. В краткосрочен план е налице конфликт между целта на фискалната политика за ниска безработица и целта на паричната политика за ниска инфлация, който пряко се задава от (3)(**Закона на Оукън/краткосрочната крива на Филипс**) и по същество налага координацията между двете политики (фиг. 4.1). В дългосрочен план този конфликт (4)(**не съществува/е още по-силен**).

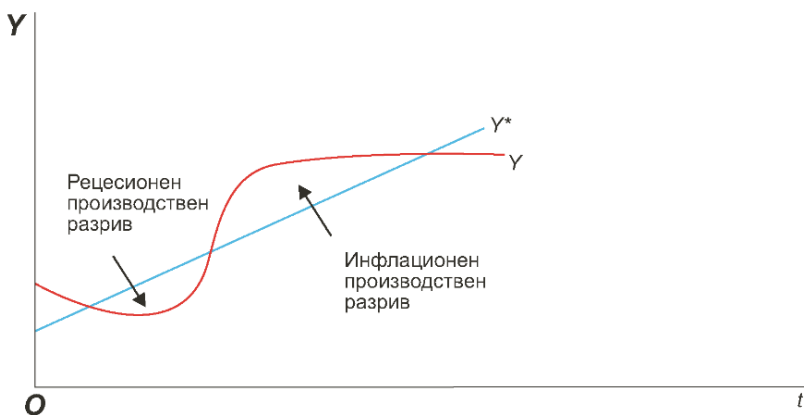

Фиг. 4.1. Краткосрочна крива на Филип

Фискалната политика е държавна финансова политика, включваща данъчна политика и политика на социално осигуряване, политика на разпределение и управление на бюджетните разходи и политика на управление на държавния дълг. Фискалната политика се осъществява от (5)**(правителството/централната банка)** и се състои в предоставянето на стоки и услуги на обществото, финансиране на обществени дейности чрез данъчни и неданъчни приходи, както и разпределение на обществените доходи и националното богатство. Основните инструменти на фискалната политика са правителствените разходи, трансферните плащания (пенсии, стипендии, социални помощи) и промените в ставката по преките данъци. Спрямо тяхното използване фискалната политика може да бъде експанзионистична, свързана с (6)**(увеличаването/намаляването)** на правителствените разходи и/или трансферните плащания и/или (7)**(увеличаването/намаляването)** на данъчната ставка. При намаляване на правителствените разходи и/или трансферните плащания и/или увеличаване на данъчната ставка правителството провежда рестриктивна фискална политика. Емпирична оценка сочи, че с най-бърз ефект върху икономическата активност се отличава промяната в (8)**(правителствените покупки/трансферните плащания)**, а с най-забавено действие са промените в данъчната ставка. (9)**(Процикличната/антицикличната)** фискална политика се състои в неправилното разчитане на шокове от страна на търсенето и предлагането от правителството, които могат да са причина за провеждане на макроикономическа политика, чиито ефекти пряко се свързват с мултиплициране на въздействието на икономическия цикъл. Дискреционната (предписваща) фискална политика

включва съзнателното и целенасочено използване на фискалните инструменти за постигане на пълна заетост, докато недискреционната се основава на действието на вградените стабилизатори, чиито ефект е автоматичен и (10)*(зависи/не зависи)* от фазата на икономическия цикъл. Примери за вградени стабилизатори са промените в данъчните ставки и данъчната структура като цяло, както и в трансферните плащания, в частност обезщетенията при безработица и социални помощи. Сред вградените стабилизатори с (11)*(най-силен/най-слаб)* ефект върху икономическата активност се отличават промените в преките данъци и след това трансферните плащания. (12)*(Неокласическата/Кейнсианската)* доктрина отдава основно значение на **стабилизационната функция на фискалната политика**, според която активното използване на нейните инструменти би противодействало на цикличните колебания в икономиката. В този смисъл при инфлационен разрыв се препоръчва използването на (13)*(експанзионистична/ рестриктивна)* фискална политика, а при рецесионен разрыв – експанзионистична фискална политика (фиг. 4.2).

Фиг. 4.2. Динамика на фактическия и потенциалния БВП

В съвременен аспект следването на правила е модерният начин за провеждане на макроикономическа политика и докато във втората половина на ХХ в. те са се разглеждали като основно приложими към паричната политика, днес и провеждането на фискална политика се подчинява на определени правила. Примери за фискални правила са залагането на лимит на бюджетния дефицит (например (14)*(2%/3%)* от БВП, което е възприето в ЕС), максимален размер на правителствените разходи и правителствения дълг.

За оценка на устойчивостта на фискалната позиция най-често се използва бюджетното салдо и държавният дълг. Общото бюджетно салдо е разли-

ката между (15)*(общите разходи и общите приходи/общите приходи и общите разходи)* на правителството. Когато приходите на правителството надвишават неговите разходи, е налице бюджетен излишък, а в обратната ситуация – бюджетен дефицит. При съвпадение на правителствените приходи и разходи е налице балансирано бюджетно салдо. (16)*(Структурното/Цикличното)* бюджетно салдо отразява равнището на бюджетното салдо при достигнат (17)*(реален/потенциален)* БВП и е реалният ориентир дали дадена фискална политика е експанзионистична или рестриктивна. Цикличното бюджетно салдо показва отклонението на (18)*(структурното от фактическото бюджетно салдо/фактическия от потенциалния БВП)*. Когато бюджетното салдо се (19)*(намали/увеличи)* с лихвените плащания по дълга, се получава първичното бюджетно салдо. То показва как текущите действия на правителството по отношение на заемането на държавен дълг влияят върху фискалната стабилност и задлъжнялост на страната. Управлението на дълга е начинът, по който правителството финансира и рефинансира правителствения дълг. Невъзможността да се покриват плащанията по взетия правителствен дълг води до обявяване на неплатежоспособност от страна на правителството – (20)*(мораториум върху дълга/правителствен дефолт)* и в краен случай може да доведе до предоговаряне на условията по взетия държавен дълг.

Връзката между бюджетния дефицит и държавния дълг е опосредствана по следния начин: финансирането на първичния дефицит може да е съчетано с (21)*(увеличаване/намаляване)* на правителствения дълг, което увеличава разходите по обслужването му и води до нарастване на общия дефицит. Повечето икономисти смятат, че дефицитът повишава бремето по изплащане на правителствения дълг чрез намаляване на личното потребление, (22)*(намаляване/повишаване)* на лихвения процент и спад в инвестициите. Ако правителството (23)*(увеличава/намалява)* преките данъци с цел увеличаване на разполагаемия доход на домакинствата, това е предпоставка за нарастване на взетите правителствени заеми, което в последващ период би довело до необходимост от повишаване на данъците. Бюджетният дефицит може да се финансира чрез увеличаване на вътрешния или външния държавен дълг – (24)*(покупка/продажба)* на ДЦК на вътрешните или външните финансови пазари, увеличаване на данъчната тежест и/или заемане на средства от централната банка, което е известно като (25)*(монетизиране на дефицита/дефицитно финансиране)* и е в основата на (26)*(правопропорционалната/обратнопропорционалната)* зависимост между инфлацията и бюджетния дефицит.

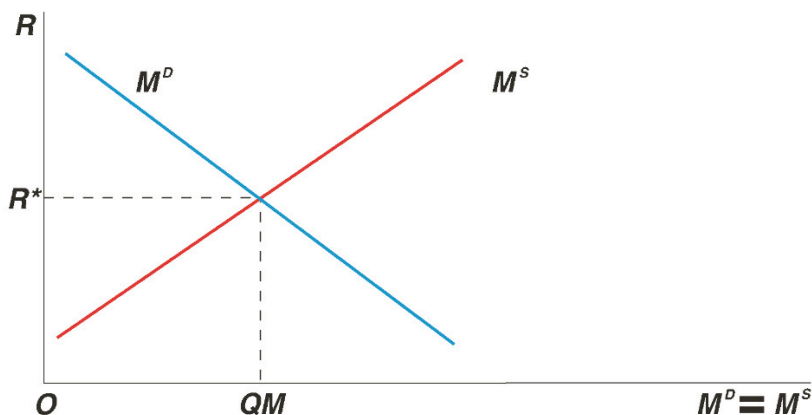
Парите са общоприето средство за разплащане. Най-ранната форма на пари е възникнала в процеса на бартерна размяна като средство за преодо-

ляване на (26)*(двойното съвпадение на нуждите/бартерната икономика)* и това са стоковите пари. Като универсален еквивалент постепенно се налага използването на златото, чието предлагане се определя от разходите за добиването и търгуването му, а неговото търсене – от парични и непарични нужди. При наличието на златен стандарт измерител на всички цени е златото и (27)*(ценовото равнище/равнището на производство)* зависи от неговата цена и разходите за добиване и търгуване. Книжните (договорни или кредитни) пари се развиват като средство за размяна през XIX в. При използването на книжните пари възниква въпросът как да се контролира паричната система и количеството им, което ясно извежда ролята на (28)*(търговските банки/централната банка)*. Електронните плащания правят възможно развитието на електронни пари, които съществуват само във виртуална форма. Основна функция на парите е използването им като общоприето средство за размяна при покупко-продажба, чрез което се улесняват трансакциите между икономическите агенти. Парите могат да бъдат използвани и като средство за измерване на стойността (полезността) на дадена стока или услуга, да служат за съхранение на стойността и стандарт за отложено плащане, което пряко ги свързва с функцията им на универсално средство за измерване и запазване на богатството. Богатството включва различните видове собственост, които служат за съхранение на стойността, което е (29)*(само една от функциите/основната функция)* на парите, и към богатството се причисляват не само парите, но и други активи като ценни книжа например. Световните пари, най-често щатски долар, евро, йена и юан, позволяват парите да изпълняват функцията си като разплащателно средство в международните плащания.

Търсенето на пари представя каква част от общото богатство на един икономически субект той желае да бъде държано под формата на пари. *Паричното предлагане* се измерва чрез паричните агрегати. Монетите и книжните пари формират наличните пари или паричния агрегат M_0 . Тесните пари, т.е. паричният агрегат M_1 , освен монетите и книжните пари включват и (30)*(спестовните/безсрочните)*, наричани още овърнайт-депозити. Паричният агрегат M_2 , най-често използваният в практиката измерител на паричното предлагане, се състои от паричния агрегат (31)*(M_1/M_2)* и квазипарите, включващи срочните и спестовните депозити, чието ползване е ограничено за определен период. Широките пари отразяват разбирането за паричното предлагане в практиката (паричният агрегат M_3) и включват търгуемите инструменти от търговските банки на (32)*(паричния/капиталовия)* пазар.

Съвпадението между търсенето и предлагането на пари при определен лихвен процент формира паричната маса – QM – и задава *равновесието на*

паричния пазар (фиг. 4.3). Отрицателният наклон на кривата на търсенето на пари показва, че то намалява при увеличаване на лихвения процент, тъй като повече пари се спестяват²¹. По-високите депозити в банковата система при повишаване на лихвения процент увеличават паричното предлагане, поради което и кривата на паричното предлагане е с положителен наклон.

Фиг. 4.3. Равновесие на паричния пазар при ендегенно парично предлагане

Паричното предлагане се свързва с процеса на създаване на пари, в който участват централната банка, търговските банки (другите парично-финансови институции – други ПФИ) и клиентите на тези банки. Процесът на нарастване на паричното предлагане се свързва с депозитната и паричната мултипликация. (33)**(Паричната/Депозитната)** мултипликация показва максималните възможности на банковата система да разширява паричното предлагане при постъпване на нов депозит. Депозитният (прост, обикновен) мултипликатор представлява реципрочната величина на (34)**(нормата на задължителните минимални резерви/счетовия лихвен процент)**:

$$DM = \frac{1}{r_d}.$$

Търговските банки поддържат резерви в централната банка и в повечето случаи (35)**(без да/като)** получават лихва за тях, с цел осигуряване на ликвидността на банковата система, тъй като не е възможно да се предвиди колко тегления на депозити може да има на ден. Резервите биват задъл-

²¹ В този случай пренебрегваме фиксираното парично предлагане от страна на централната банка и разглеждаме паричното предлагане като функция на лихвения процент от страна на търговските банки, т.е. ендегенно парично предлагане.

жителни, които се определят като (36)(*процент/минимална стойност*) от наличните депозити в дадена търговска банка, и свръхрезерви, заделени се от търговските банки за извършване на разплащания помежду си, с оглед обслужване по този начин на разплащанията на своите клиенти.

Паричната мултипликация се свързва с обвързването на определен измерител на паричното предлагане – напр. широките пари (**МЗ**) – и паричната база (**МВ**), която включва (37)(*парите в обращение/безсрочните депозити*) и резервите на търговските банки. Паричният мултипликатор на широките пари (**μЗ**) показва с колко нараства паричното предлагане, ако паричната база нарасне с (38)(*единица/повече от единица*):

$$MЗ = \muЗ * MВ.$$

Паричният мултипликатор отчита изтичането на пари от банковата система във формата на налични пари, а също и задържането на свръхрезерви от банките. Той може да се изчислява от гледна точка на тесните и на широките пари. Тъй като по-високите лихвени проценти водят до привличане на повече пари в банковата система, наклонът на кривата на предлагане на пари е (39)(*положителен/отрицателен*) при ендегенно парично предлагане.

Търговските банки са финансови институции, ангажирани основно с финансово посредничество, т.е. получаване на депозити от икономическите агенти, които за своя сметка отпускат кредити и инвестират в ценни книжа. Според банковия баланс отпуснатите кредити и задължителните минимални резерви се отразяват в актива, а набраните депозити се отразяват в (40)(*актива/пасива*). Разликата между активните и пасивните банковни операции формира банковата печалба. **Централната банка** е финансова институция, която следи за поддържането на вътрешната (инфлацията) и външната ценова стабилност (валутния курс) и управлява международните валутни резерви. Централната банка осъществява контрол върху търговските банки; притежава изключителната функция на кредитор от последна инстанция, което ѝ позволява да влива финансови ресурси в изпаднала в ликвидна криза или на ръба на платежоспособността търговска банка; обслужва финансово правителството и традиционно се смята, че може да отпуска кредити на правителството за финансиране на бюджетния дефицит; осъществява емисионни функции, от което получава (41)(*печалба/сеньораж*²²), т.е. разликата между средствата, необходими за отпечатване на парите, и приходите от паричното обращение. Според баланса на централната банка всички пари в касите на централната банка се отразяват в (42)(*актива/пасива*), а всички пари в обращение и задължителните мини-

²² Изследване на връзката между сеньоража и инфлацията за българската икономика е направено в Ненова и Мичева (1997).

мални резерви на търговските банки се отразяват в пасива. Международните валутни резерви на страната, основна част от които е монетарното злато, също са част от актива на баланса на централната банка.

Паричната политика традиционно се провежда от централната банка. Чрез нея централната банка определя нивото на паричното предлагане с оглед постигане на икономическа стабилност. **Конвенционалните инструменти на паричната политика** са свързани с насочване на ликвидност в реалния сектор на икономиката чрез кредитните пазари, докато **неконвенционалните инструменти на паричната политика** са насочени към преодоляване на затрудненията във функционирането на конвенционалните инструменти при високи нива на несигурност в икономиката и поддържане на нулеви лихвени проценти, каквито бяха наблюдавани след 2008 г. Основен конвенционален инструмент на паричната политика са операциите на открития пазар, чийто обект са покупките и продажбите на ДЦК от централната банка. Сконттовата политика, още известна като политика на рефинансиране на търговските банки, цели въздействие от централната банка върху паричното предлагане чрез промени в нивото на сконттовия лихвен процент, по който тя отпуска кредити на търговските банки. Централната банка определя и нормата на задължителните минимални резерви. Когато централната банка купува ценни книжа, тя (43)*(разширява/свива)* паричната база и оттук паричното предлагане. Намалването на сконттовия лихвен процент насърчава търговските банки при равни други условия да търсят повече кредити от централната банка. Промените в нормата на задължителните минимални резерви влияят на паричното предлагане чрез депозитния мултипликатор – при увеличаване на нормата на задължителните минимални резерви, депозитната експанзия (44)*(нараства/намалява)* и паричното предлагане се свива. При **експанзионистична парична политика** централната банка (45)*(купува/продава)* ДЦК, (46)*(намалява/увеличава)* сконттовия лихвен процент и/или (47)*(намалява/увеличава)* нормата на задължителните минимални резерви. Тези действия на централната банка увеличават разполагаемите резерви на търговските банки, които тъй като нямат интерес да поддържат свръхрезерви при допусканията за нормална икономическа среда, започват да отпускат (48)*(по-малко/повече)* кредити, което довежда до увеличаване на парите в обращение и (49)*(увеличаване/понижаване)* на лихвените проценти по кредитите. Това стимулира инвестиционната дейност, в резултат на което нараства и икономическата активност. **Рестриктивната парична политика** се свързва с продажба на ДЦК от централната банка, увеличаване на сконттовия лихвен процент и на нормата на задължителните минимални резерви.

Правилото на Тейлър²³ за определяне на сконтовия лихвен процент (i) служи като средство за идентифициране на целите на паричната политика и в по-широк план показва компромисите, които трябва да се правят при съвместното провеждане на фискална и парична политика:

$$i = \bar{i} + a(\pi - \bar{\pi}) + b \left(\frac{Y - Y^*}{Y^*} \right).$$

Правилото на Тейлър се определя чрез естествения (дългосрочен) лихвен процент ($\bar{i}$), който е съвместим с постигането на (50)**(нулева инфлация/нулев производствен разрыв)** в дългосрочен план, отклонението между фактическата (π) и таргетираната инфлация ($\bar{\pi}$) от централната банка и производствения разрыв. Коефициентите на значимост на постигането на целта за инфлацията (a) и производствения разрыв (b), които определя централната банка, в оригиналната публикация на Тейлър са със стойност 0,5. Наличието на инфлационен и производствен разрыв в правилото на Тейлър показва, че централната банка трябва да ориентира своята политика не само като контролира инфлацията, но и като се опитва да стабилизира цикличните колебания на дохода.

➤ **Намерете най-точното определение за посочените понятия.**

<i>неконвенционални инструменти на паричната политика</i>	<i>парична база</i>
<i>стабилизационна макроикономическа политика</i>	<i>правителствен дълг</i>
<i>акомодираща макроикономическа политика</i>	<i>спестовни депозити</i>
<i>двойно съвпадение на потребностите</i>	<i>паричен агрегат M0</i>
<i>свръхрезерви на търговските банки</i>	<i>първично бюджетно салдо</i>
<i>антициклична фискална политика</i>	<i>паричен агрегат L</i>
<i>кредитор от последна инстанция</i>	<i>паричен агрегат M1</i>
<i>международни валутни резерви</i>	<i>правило на Тейлър</i>
<i>парично предлагане</i>	<i>ограничена дискреция</i>
<i>безсрочни (овърнайт) депозити</i>	<i>пари</i>
<i>структурно бюджетно салдо</i>	<i>стокови пари</i>
<i>монетарно правило на Фридман</i>	<i>договорни пари</i>
<i>циклично бюджетно салдо</i>	

²³ Джон Тейлър (John Brian Taylor, 1946) е американски икономист, който разработва модел на цените и формирането на работните заплати в духа на неокейнсианството. Работи в областта на стабилизационната макроикономическа политика и възможностите на паричната политика в тази насока. След световната финансова и икономическа криза от 2008 г. се фокусира върху изследване и на спецификите на фискалната политика.

1. _____: целенасочена политика на правителството и централната банка с цел поддържане на пълна заетост и стабилно ценово равнище;
2. _____: съчетаване на експанзионистична фискална и експанзионистична парична политика;
3. _____: дискреционна фискална политика с експанзионистичен или рестриктивен характер, който е противоположен на конкретната фаза на икономическия цикъл;
4. _____: дисциплинираност на действията на правителството и централната банка, без пълно премахване на гъвкавостта и възможностите за дискреция;
5. _____: бюджетно салдо, което отразява състоянието на бюджета при постигнат потенциален БВП и дискреционните действия на правителството в приходната и разходната сфера;
6. _____: оценка на бюджетното салдо, чрез която се отчита ефектът от икономическия цикъл върху състоянието на бюджета;
7. _____: бюджетно салдо, което позволява да се определи тежестта от предишни дефицити върху текущото състояние на фиска;
8. _____: стойността на непогасените текущи и безусловни задължения на правителството, които изискват плащания на главница и/или лихва;
9. _____: възприето средство за разплащане при придобиване на стоки и услуги, което служи и като разчетна единица, средство за съхранение на стойността, стандарт за отложено плащане, включително и под формата на световни пари;
10. _____: стока, която изпълнява функциите на пари и същевременно притежава и друга стойност освен като средство за размяна;
11. _____: необходимостта всеки индивид при размяна да изисква точно определена стока;
12. _____: пари, които са универсално приети като средство за размяна въз основа на договореност;
13. _____: наличните пари в икономиката, които най-тясно изпълняват функцията на парите като общоприето средство за размяна при покупка-продажба;
14. _____: общата сума на монетите и книжните пари, пътническите чекове и безсрочните депозити;
15. _____: депозити, които могат незабавно да бъдат конвертирани в пари в брой;

16. _____: сумата от наличните пари и депозитите в банковата система;

17. _____: депозити без определен матуритет, които служат за съхранение на пари на домакинствата;

18. _____: сумата от парите в обращение и резервите на търговските банки, която задава възможностите на централната банка да влияе върху паричното предлагане;

19. _____: разликата между общите резерви и задължителните резерви на една търговска банка, покриващи средствата, вложени като депозити в нея;

20. _____: най-широкият паричен агрегат в някои страни, който допълва търгуемите инструменти на търговските банки с ДЦК и чуждестранни облигации;

21. _____: паричните средства и предоставените депозити в чуждестранна валута в централната банка, монетарното злато и инвестициите в чуждестранни ценни книжа на централната банка;

22. _____: възможността централната банка да влива финансови ресурси в изпаднала в ликвидна криза или на ръба на платежоспособността търговска банка;

23. _____: правило, което обвързва нарастването на паричното предлагане с растежа на реалния БВП;

24. _____: правило за определяне на сконтовия лихвен процент, което обвързва целите на фискалната и паричната политика;

25. _____: насоки на паричната политика, при които централната банка може да осигурява ликвидност за финансовите институции, да закупува активи от тях и публично да поема ангажименти за своите действия в бъдеще.

➤ **Тестови въпроси**

1. Централната банка и правителството са:

а) субекти на макроикономическата политика

б) обекти на макроикономическата политика

в) инструменти на макроикономическата политика

г) институционално ограничени да провеждат дискреционна макроикономическа политика в България

2. Кое от посочените твърдения е грешно?

а) Фискалната политика е насочена към преразпределение на доходите в обществото.

б) Правителствените разходи могат да се финансират чрез промяна на дълговата или данъчната политика на правителството.

в) Когато централната банка изкупува държавни ценни книжа, тя провежда фискална политика.

г) Промяната в трансферните плащания и данъчната ставка повлияват върху разполагаемия доход на домакинствата.

3. Какво представлява стабилизационната функция на правителството?

а) преразпределение на ресурси и блага с цел социална защита на възрастни и хора в неравностойно положение

б) осигуряване на производства и дейности, които са необходими за функционирането на икономиката, но частният сектор не може самостоятелно да предостави

в) контрол и регулиране на финансовия сектор и поддържане на ценова стабилност

г) целенасочени мерки за преодоляване на икономически неравновесия и пазарни сътресения

4. По какъв начин промените в бюджетното салдо изпълняват ролята на автоматични стабилизатори?

а) При рецесия трансферните плащания от страна на правителството намаляват, при което БВП спада с повече, отколкото би спаднал при нулева промяна на трансферните плащания от правителството.

б) При икономически бум правителството увеличава трансферните плащания и БВП нараства повече, отколкото би нараснал при нулева промяна в трансферните плащания от правителството.

в) При рецесия трансферните плащания се увеличават от правителството и БВП спада, но в по-малка степен, отколкото би спаднал при нулева промяна в трансферните плащания от правителството.

г) При икономически бум правителството увеличава трансферните плащания и БВП нараства по-малко, отколкото би нараснал при нулева промяна в трансферните плащания от правителството.

5. Автоматични стабилизатори не могат да бъдат:

а) подоходните данъци

б) средствата за социално подпомагане

в) помощите при безработица

г) разходите на сигурност и отбрана

6. Провеждането на експанзионистична фискална политика би довело до:

- а) умерена инфлация
- б) галопираща инфлация
- в) инфлация от страна на търсенето
- г) инфлация на разходите

7. Съвременната тенденция при провеждането на фискална и парична политика е прилагането на:

- а) дискреционна политика
- б) политика, основана на правила
- в) политика на ограничена дискреция
- г) не може да се определи еднозначно

8. Ако правителството увеличава правителствените разходи и данъчната ставка, провежданата фискална политика е:

- а) експанзионистична
- б) недискреционна
- в) дискреционна
- г) рестриктивна

9. Когато фактическият БВП е по-малък от потенциалния БВП, не трябва да се провежда:

- а) рестриктивна фискална политика
- б) експанзионистична фискална политика
- в) недискреционна фискална политика
- г) предписваща фискална политика

10. Вие сте член на макроикономически екип за разработване на предизборна политическа програма. Основните цели на политическата партия, която ще прилага изготвената от Вас програма, са свързани с увеличаване на заетостта при поддържане на нисък бюджетен дефицит към момента. Каква позиция при изготвянето на параметрите на предизборната програмата бихте отстоявали?

а) Да се увеличат трансферните плащания и чрез повишената покупателна способност на населението ще се стимулира фирменото производство, а оттам ще намалее и безработицата при задържане на балансирано бюджетно салдо.

б) Да се намали ставката по преките данъци и да се увеличат правителствените разходи, като при планиран 4-годишен управленски мандат инфлацията не би се повлияла.

в) Увеличаването на правителствените разходи да се съчетава с повишаване на ставката по преките данъци, с оглед запазване на фискалната стабилност.

г) Нито едно от посочените.

11. Кое от изброените е компонент на паричния агрегат M2, но не на паричния агрегат M1?

а) безсрочните депозити

б) спестовните депозити

в) парите в обращение

г) няма верен отговор

12. Увеличаването на номиналния БВП предизвиква:

а) нарастване на търсенето на пари

б) повишено емитиране на банкноти от централната банка

в) намаляване на паричната база

г) нарастване на паричното предлагане

13. Предлагането на пари:

а) е в обратнопропорционална зависимост от лихвения процент

б) е в правопропорционална зависимост от равнището на дохода

в) зависи от политиката на централната банка

г) всички посочени отговори са правилни

14. Кое от посочените ще намали предлагането на пари в икономиката?

а) намаляване на данъчните ставки по преките данъци

б) намаляване на сконтовия лихвен процент

в) покупката на ДЦК от централната банка

г) нарастване на нормата на задължителните минимални резерви

15. Ако паричното търсене надвишава паричното предлагане:

а) Лихвеният процент трябва да бъде намален, за да се възстанови равновесието на паричния пазар.

б) Лихвеният процент трябва да бъде увеличен, с оглед възстановяване на равновесието на паричния пазар.

в) Пазарът на ДЦК е в равновесие.

г) Нито едно от посочените.

16. Кой от следните показатели е пасив в баланса на търговските банки?

- а) банковите резерви
- б) краткосрочните депозити
- в) паричната база
- г) наличните пари

17. Провеждането на експанзионистична парична политика:

- а) увеличава дохода и лихвения процент
- б) увеличава спестяванията и намалява личното потребление
- в) увеличава личното потребление и инвестициите
- г) увеличава бюджетния дефицит

18. Монетите, книжните пари и резервите на търговските банки в България формират:

- а) парите в обращение
- б) паричното предлагане
- в) търсенето на пари
- г) обезпечената с евро парична база при паричен съвет

19. Покупката на ДЦК от централната банка ще доведе до:

- а) съкращаване на паричната база
- б) нарастване на паричната база
- в) понижаване на номиналната стойност на ДЦК
- г) повишаване на доходността на ДЦК

20. Повишаване на нормата на задължителните минимални резерви _____ паричното предлагане и _____ БВП:

- а) увеличава/съкращава
- б) намалява/увеличава
- в) намалява/съкращава
- г) увеличава/увеличава

21. Провеждането на експанзионистична парична политика ще _____ паричната база и ще доведе до _____ на реалния лихвен процент и инвестициите ще _____:

- а) повиши/повишаване/нараснат
- б) понижи/понижаване/намалелят
- в) повиши/повишаване/намалелят
- г) повиши/понижаване/нараснат

22. Продажбата на ДЦК на търговските банки _____ резервите на търговските банки и _____ БВП:

- а) увеличава/съкращава
- б) намалява/увеличава
- в) намалява/съкращава
- г) увеличава/увеличава

23. При нарастване на свръхрезервите на банковата система:

- а) ликвидността на банките намалява
- б) расте количеството на парите в икономиката
- в) стойността на паричния мултипликатор намалява
- г) стойността на паричния мултипликатор расте

24. Вие сте съветник на управителя на Българската народна банка. В българската икономика се наблюдава забавяне на икономическия растеж при наличие на сътресения на световните финансови пазари. Какво бихте препоръчали да се направи при ограниченията на паричния съвет в страната?

- а) Централната банка да намали нормата на задължителните минимални резерви и така да увеличи разполагаемите средства в търговските банки.
- б) Централната банка да започне да изкупува държавни ценни книжа и така да увеличи паричното предлагане в страната.
- в) Централната банка да намали основния лихвен процент и да стимулира по този начин кредитирането в икономиката.
- г) Централната банка да осигури средства за фискална експанзия.

25. Лаговете при провеждането на макроикономическа политика представляват:

- а) времето, което е необходимо, за да може икономиката да се приспособи към новите икономически условия след промяна в макроикономическата политика
- б) времето, което е необходимо да бъдат приложени дадени мерки на фискалната и паричната политика
- в) времето, което е необходимо да бъде взето решение за промяна на макроикономическата политика
- г) времето, което е необходимо промените в макроикономическата политика да доведат до промени в икономическата среда

➤ Задачи

Задача 1

Разполагате със следните данни от Министерството на финансите (МФ) към 2017 и 2018 г. (табл. 4.1):

Таблица 4.1

Показател (млн. лв.)	2017	2018
Приходи и помощи	35 316,7	39 650,9
Косвени данъци и такси	23 937,0	26 103,0
Общо разходи	34 417,2	39 515,5
Лихвени разходи	118,3	688,2
Правителствен дълг	25 907,8	24 000,0
Номинален БВП	101 042,5	107 925,3

а) Изчислете бюджетното салдо през 2017 и 2018 г. и стойността му в процент от БВП. **Отг. 899.5 млн. лв. и 135.4 млн. лв.; 0.9% и 0.13%**

б) Намерете първичното бюджетно салдо през 2017 и 2018 г., включително и като процент от БВП.

Отг. 1 017.8 млн. лв. и 823.6 млн. лв.; 1% и 0.76%

в) Ако знаете, че потенциалният БВП през 2017 г. е 99 687 млн. лв. и през 2018 г. е 103 756 млн. лв., намерете структурното бюджетно салдо при ставка по преките данъци в страната от 10%.

Отг. -511.5 млн. лв. и - 3 036.9 млн. лв.

г) Изчислете цикличното бюджетно салдо през двете години, включително и в процент от БВП.

Отг. -1411.0 млн. лв. и - 3172.3 млн. лв.; -1.4% и -2.94%

д) Изчислете правителствения дълг в % от БВП през 2017 и 2018 г.

Отг. 25.64% и 22.24%

Задача 2

Разполагате със следните данни от БНБ за 2018 г. в млн. лв. (табл. 4.2):

Таблица 4.2

Пари извън ПФИ	15 560,793
Депозити на други ПФИ	15 265,004
Овърнайт-депозити	37 996,409
Депозити с договорен матуритет до 2 години	28 184,639
Депозити, договорени за ползване след предизвестие до 3 месеца	11 513,343
Търгуеми инструменти на други ПФИ	0,503

а) Изчислете паричните агрегати и паричната база.

*Отг. 53 557,202 млн. лв.; 93 255,184 млн. лв.; 93 255,687 млн. лв.;
30 825,797 млн. лв.*

б) Намерете депозитния мултипликатор и паричния мултипликатор на тесните и широките пари, ако нормата на задължителни минимални резерви е 10%. Какво показват отделните парични мултипликатори?

Отг. 10; 1.74; 3.03

Задача 3

Дадена икономика се характеризира със следните параметри: пари в обр че в резултат на промяна на икономическата конюнктура срочните депозити нарастват. В този случай парите в обращение възлизат на 20% от срочните депозити, а резервите на банките са 10% от тях.

а) Ако паричното предлагане стане 240 ед., намерете стойността на резервите на банките.

Отг. 20 ед.

б) Ако паричната база стане 48 ед., на колко ще възлезе паричното предлагане и парите в обращение?

Отг. 192 ед. и 32 ед.

Задача 4

Изчислете приходите от сеньораж на БНБ за 2017 и 2018г. в млн. лв., като използвате следните данни (табл. 4.3):

Таблица 4.3

Показател	2016	2017	2018
Паричен агрегат МЗ (Широки пари в млн. лв.)	79 595	92 408	93 256
Средногодишна инфлация (%)	-1.30	1.20	2.60

Задача 5

Нека допуснем, че Европейската централна банка (ЕЦБ) използва правилото на Тейлър за определяне на пределното кредитно улеснение, по което отпуска овърнайт-кредити на търговските банки в еврозоната. Също така ЕЦБ възприема коефициента на значимост на отклонението на инфлацията от целевата ѝ стойност 1.5 и чувствителността на лихвения процент от производствения разрыв от 0.5 от оригиналното правило на Тейлър. За еврозоната е установен естествен лихвен процент от 3.4% в периода 1999 – 2016 г., а целта на Европейската централна банка за ценова стабилност е 2%.

а) Какъв лихвен процент по пределното кредитно улеснение трябва да определи ЕЦБ за еврозоната през 2018 г., ако хармонизиращият индекс на

потребителските цени (ХИПЦ, 2015=100) през 2018 г. е 104.05, през 2017 г. е 102.49 при стойност на потенциалния БВП за 2018 г. в еврозоната 11 412 682,50 млн. евро и реален БВП през 2018 г. 11 409 715,2 млн. евро?

Отг. 2.67%

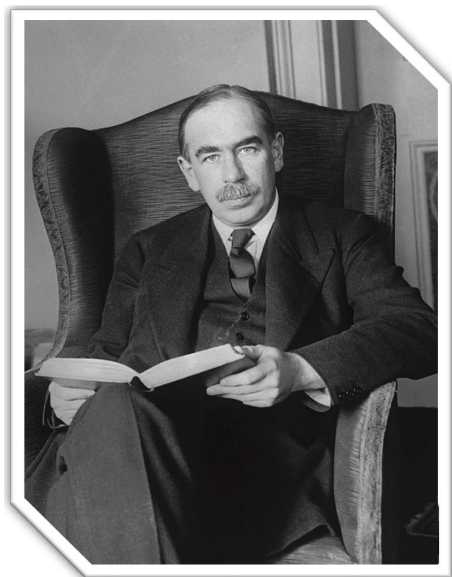
б) Какъв е трябвало да бъде лихвеният процент по пределното кредитно улеснение за еврозоната през 2017 г., ако ХИПЦ (2015=100) през 2017 г. е 102.49, през 2016 г. е 101.13, заетите лица в еврозоната през 2017 г. са 144,484 млн. души, а безработните са 14,748 млн. души при естествена норма на безработица 8,723% и коефициент от Закона на Оукън 0,5?

Отг. 2.28%

Оценете провежданата парична политика на ЕЦБ през трите разглеждани години спрямо стойностите на лихвения процент по пределното кредитно улеснение, получени при следване на правилото на Тейлър, ако лихвеният процент по пределното кредитно улеснение от 2016 г. не е променян и е 0,25%.

Тема 5

Кейнсиански и неокласически модел за обяснение на функционирането на икономиката

Джон Мейнард Кейнс

John Maynard Keynes

1883 – 1946

Основоположник на съвременната макроикономика. Със своите предписания за активно използване на макроикономическата политика за стабилизационни цели оформя своеобразен вододел между възгледите на икономистите. Едно от най-влиятелните имена в икономическата мисъл, който не просто революционизира икономическата теория, както сам заявява, но и завинаги я променя. Като оспорва неокласическите тези за функциониране на икономиката,

Кейнс обръща погледа на икономистите към краткосрочните колебания на националния пазар и поставя основите на изграждането на инструментариум за анализиране на икономическите процеси на макрониво, който в своята цялост остава непроменен и до днес. Изследванията на Кейнс върху съвкупните величини в икономиката водят до създаване и на Системата на националните сметки.

Негови трудове са „Икономическите последици от мира“ (1919), „Трактат за парите“ (1930), „Обща теория за заетостта, лихвата и парите“ (1936).

➤ **Предварителна подготовка**

Основна литература:

- Barro, R. (1990). Macroeconomics. John Wiley&Sons, New York, Third Edition, Chapter 20: The Keynesian Theory of Business Fluctuations.
- Dornbusch, R., S. Fischer, R. Startz (2018). Macroeconomics. McGraw-Hill International Edition, Thirteenth Edition, Chapter 9: Income and Spending; Chapter 11: Money, Interest, and Income; Chapter 15: The Demand for Money.
- McCallum, B. (1989). Monetary Economics. Theory and Policy. Macmillan Publishing Company, New York, Chapter 3: The Demand for Money; Chapter 5: The Static Classical and Keynesian Models.
- Hall, R., J. Taylor (1993). Macroeconomics. W.W. Norton & Company, Chapter 7: Financial Markets and Aggregate Demand, Fourth Edition, New York.
- Mishkin, F. (2013). The Economics of Money, Banking, and Financial Markets. Tenth Edition, Pearson Addison Wisley, Chapter 21: The Demand for Money.
- Snowdon, B., H. Vane (2005). Modern Macroeconomics (Its Origins, Development and Current State). Edward Elgar Publishing Limited, Chapter 1: Understanding modern macroeconomics; Chapter 2: Keynes v. the 'old' classical model; Chapter 3: The Orthodox Keynesian School.

Допълнителна литература:

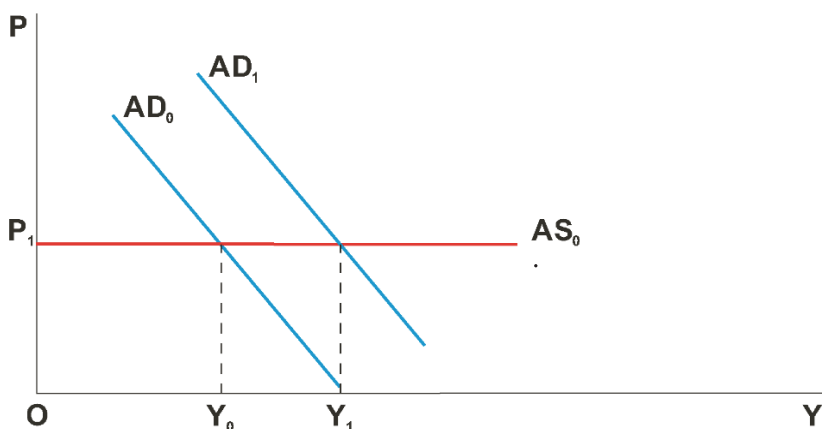
- Barro, R. (2008). Macroeconomics: A Modern Approach. Thomson South-Western, Chapter 16: Money and Business Cycles II: Sticky Prices and Nominal Wage Rates.
- Mankiw, G. (2019). Macroeconomics. 10 Edition, Worth Publishers, Chapter 4: Money and Inflation.
- Keynes, J. M. (1936). The General Theory of Employment, Interest and Money, Cambridge University Press.

➤ **Подчертайте правилния отговор.**

Повратен момент в макроикономиката, а и самото нейно зараждане, се свързва с публикуваната през февруари 1936 г. „Обща теория на заетостта, лихвата и парите“ на Джон Мейнард Кейнс. Основна цел на фундаменталния труд на Кейнс е да разкрие какво определя равнището на националния доход и заетостта във всеки период. Още със заглавието на научния си труд Кейнс подсказва, че пълната заетост е по-скоро частен случай и на практика трудно и рядко се постига, което директно отправя предизвикателство към неокласическите виждания за функциониране на икономиката. По-късно кейнсианският модел намира една от своите формализации чрез

модела IS-LM, чиято теоретична рамка спомага значително за обособяване на макроикономиката като самостоятелен клон на икономическата наука.

Основните допускания, около които се структурира *кейнсианският модел*, могат да бъдат обобщени по следния начин. Икономиката е по правило (1)*(стабилна/нестабилна)* и обект на непрекъснати шокове, произтичащи от промените в пределната ефективност на капитала и бизнес очакванията, които представляват шокове от страна на (2)*(търсенето/предлагането)* – фиг. 5.1. Инвестициите са силно променливи и непостоянни и не се определят единствено от лихвения процент, както допускат неокласиците, но и от очакванията за търсенето и производствените разходи в бъдеще. В кейнсианския модел спестяванията се представят като функция на (3)*(дохода/лихвения процент)*, а инвестициите се отчита, че много повече зависят от неикономически фактори като очакванията на икономическите агенти, политическата среда и развитието на технологиите, поради което пазарът няма механизъм да съвмести двете категории и те не съвпадат. По този начин чрез очакванията за икономическото развитие и внезапните шокове от страна на търсенето, които са източник на икономически колебания, Кейнс обяснява цикличните колебания в икономиката. Същевременно ако икономиката бъде оставена самостоятелно да се възстановява след икономически шок, това би отнело много време, т.е. самовъзстановяващото се равновесие в икономиката не е правило и по-скоро представлява частен случай. Тази теза оправдава активното използване на фискална и парична политика за стабилизационни (възстановяващи равновесието) цели. Провеждането на (4)*(фискална/парична)* политика се препоръчва от Кейнс, тъй като нейните ефекти се оценяват като по-директни, предсказуеми и с по-бърз ефект върху компонентите на съвкупното търсене от тези на (5)*(структурната/паричната)* политика. Следва да се има предвид, че теоретичните виждания на Кейнс са изведени за (6)*(малка/голяма)* икономика в условията на (7)*(фиксиран/плаващ)* валутен курс, а неговите последователи работят при (8)*(адаптивни/рационални)* очаквания на икономическите субекти.

Фиг. 5.1. Краткосрочно макроикономическо равновесие

Според кейнсианската теория на дохода съвкупният доход и заетостта се определят от (9) (*съвкупното търсене/съвкупното предлагане*), като правителството може да въздейства върху равнището на съвкупното ефективно търсене, с оглед гарантиране и по-бързо възстановяване на пълната заетост. Според *принципа на ефективното търсене* доходът, а оттам и заетостта, се определят от (10) (*съвкупните разходи/съвкупното производство*):

$$Y=AD=C+I+G+X-M$$

Това е и едно от основните различия с неокласическата теория на заетостта и производството, а именно, че съвкупното търсене определя дохода, а не равновесието на пазара на труда. Компонентите на съвкупното търсене – лично потребление, брутни вътрешни инвестиции, правителствени покупки и нетен износ – са водещи детерминанти на икономическото развитие в кейнсианския модел.

Разходите за лично потребление формират приблизително три четвърти от БВП. Потреблението на домакинствата основно се определя от (11) (*разполагаемия доход/лихвения процент*). Домакинствата обикновено изразходват около 80% от располагаемия си доход, а останалата част се спестява. Частта от потреблението, която не зависи пряко от располагаемия доход, се нарича (12) (*ендогенно/автономно*) потребление. Промените в автономното потребление се дължат на промените в богатството на домакинствата, тяхната задлъжнялост и очакванията им за бъдещето. Графично представена, функцията на потребление е крива (фиг. 5.2), която показва (13) (*положителната/отрицателната*) зависимост между потреблението (*C*) и располагаемия

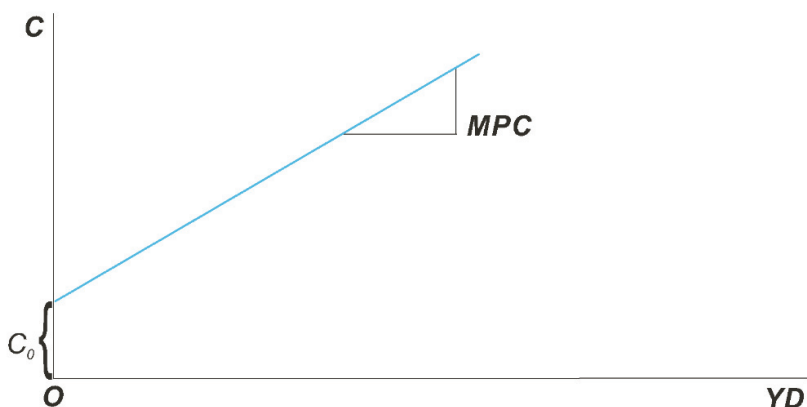
доход (YD):

$$C = C_0 + cYD.$$

Наклонът на кривата на потребление (C) се нарича (14) (*пределна склонност към потребление/пределна склонност към спестяване*) и се определя от зависимостта между изменението в дохода и промяната в личното потребление:

$$MPC = \frac{\Delta C}{\Delta YD}$$

Автономното потребление (C_0) задава отреза на графично представената функция на потребление.

Фиг. 5.2. Крива на личните потребителски разходи

Като се има предвид, че разполагаемият доход или се изразходва, или се спестява, личните спестявания (S_p) представляват разликата между разполагаемия доход и потреблението:

$$S_p = YD - C.$$

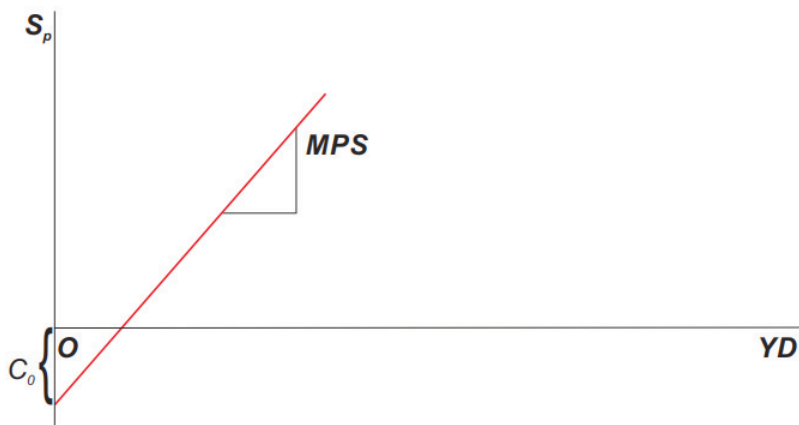
Функцията на спестяванията показва взаимовръзката между спестяванията и личния разполагаем доход:

$$S_p = sYD - C_0.$$

Пределната склонност към спестяване (s) отразява наклона на функцията на спестяване (фиг. 5.3) и се определя от промяната в спестяванията, съотнесена към промяната в разполагаемия доход:

$$MPC = \frac{\Delta S_p}{\Delta YD}.$$

Сумата на пределната склонност към потребление и пределната склонност към спестяване възлиза на (15) (*единица/нула*).

Фиг. 5.3. Крива на личните спестявания

Спестяванията пряко зависят от потреблението. При постоянен доход (16)*(увеличаването/намаляването)* на потреблението намалява спестяванията. В този случай графиката на функцията на потребление се измества (17)*(наляво/надясно)* с величина, равна на изместването на графиката на функцията на спестяване (18)*(наляво/надясно)*. С нарастване на личния разполагаем доход, средната и пределната склонност към потребление намаляват, а средната и пределната склонност към спестяване – се увеличават. Това показва, че първоначално (19)*(по-стръмната/по-полегатата)* крива на личното потребление става (20)*(още по-стръмна/по-полегата)*, тъй като пределната склонност към потребление е (21)*(по-висока/по-ниска)* от пределната склонност към спестяване, а кривата на личните спестявания – съответно от по-полегата става по-стръмна. Измененията в личното потребление са свързани и с промените в благосъстоянието на домакинствата и очакванията на потребителите за изменението на техния доход, както и със задлъжнялостта на потребителите и промените в данъчното облагане.

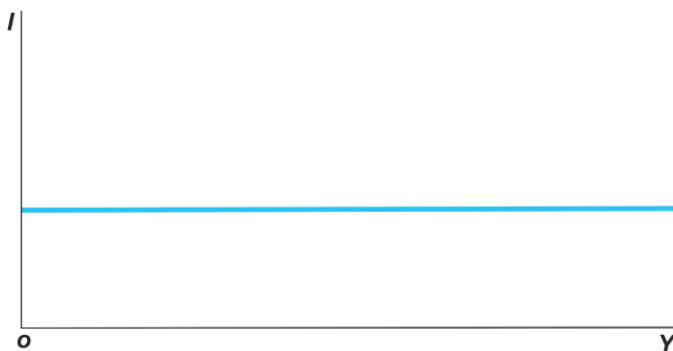
Инвестициите се определят от наличното количество физически капитал и очакванията на фирмите за реализиране на печалба и цялостното развитие на икономиката. Ако фирмите произвеждат повече продукция, отколкото могат да реализират на пазара, те натрупват запаси. (22)*(Увеличението/Намалението)* на запасите се разглежда като непланирано инвестиране. Планираните инвестиции основно зависят от реалния лихвен процент и пределната ефективност на капитала (*МЕС*), която се определя

като (23)(получаваната/очакваната) възвръщаемост от всяка допълнително инвестирана единица:

$$MEC = \frac{\text{очакван доход 1 ед. капитал}}{\text{цена на 1 ед. капитал}}$$

Пределната ефективност на капитала зависи от съществуващото количество физически капитал и дългосрочните бизнес очаквания, отнасящи се до бъдещите разходи и приходи от производството, които предприемачът ще получи, ако направи допълнителни капиталови разходи. Следователно текущите инвестиции зависят от (24)(текущото/миналото) равнище на производството и от очакванията за бъдещи приходи от продажби. Това определя (25)(хоризонталната/вертикалната) крива на инвестициите (фиг. 5.4) спрямо текущото равнище на БВП.

Фиг. 5.4. Крива на брутните вътрешни инвестиции

От друга страна, кривата на инвестиционното търсене показва отрицателната зависимост между лихвения процент и нивото на инвестиране. Понижаването на реалния лихвен процент спрямо пределната ефективност на капитала води до (26)(увеличаване/намаляване) на инвестициите. Според принципа на (27)(акселератора/мултипликатора) между инвестициите и равнището на производството също е налице силна зависимост:

$$I_t = k\Delta Y_t,$$

където $\Delta Y_t = Y_t - Y_{t-1}$.

Когато БВП расте, предприемачите очакват по-висока печалба, което ги стимулира да инвестират допълнително в производствената дейност. Така при нарастване на БВП се увеличават и инвестициите, но това се характеризира с определен (28)(лаг/мултиплициращ ефект), който се дължи на бизнес очакванията – дали да се инвестира утре зависи от това колко е произведено и продадено днес. Други фактори, които могат да влияят върху

нивото на инвестиране, са очакванията за съвкупното търсене, възвръщаемостта на инвестициите, натоварването на производствените мощности, технологичният прогрес, корпоративното данъчно облагане.

Правителствените разходи са (29)(ендогенни/екзогенни) спрямо нивото на националния доход. Те съставляват около 20% от БВП. Повишаването на правителствените разходи измества кривата на съвкупното търсене (30)(надясно/наляво). Освен чрез правителствените покупки (фиг. 5.5), правителството може да повлияе върху равнището на съвкупното търсене и чрез ставката по преките данъци и трансферните плащания. Повишаването на ставката по преките данъци и намаляването на трансферните плащания (31)(повишават/намаляват) разполагаемия доход на домакинствата и съвкупното потребление, а оттам и размера на БВП.

Фиг. 5.5. Крива на правителствените покупки

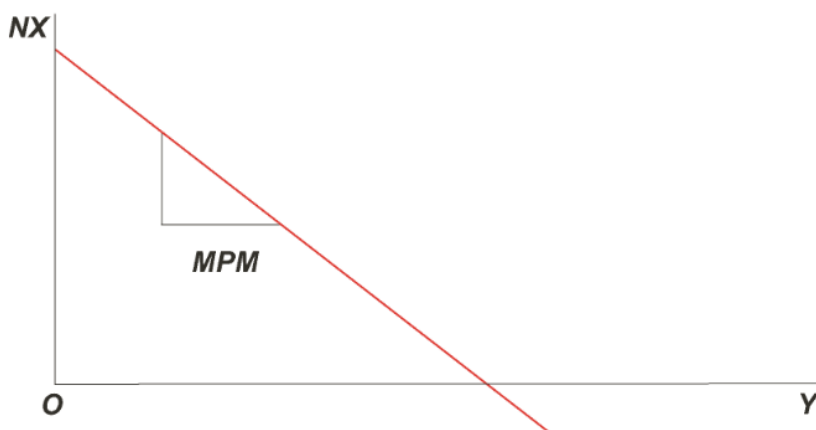
Последният компонент на съвкупното търсене е **нетният износ**. Нетният експорт представлява разликата между износа и вноса на стоки и услуги. Ако тази разлика е положителна, участието в международния търговски обмен повишава съвкупното търсене. Нетният износ зависи от равнището на дохода в чужбина и националния доход, съотношението между цените на вносните и местните стоки спрямо номиналния валутен курс, което определя стойността на реалния валутен курс, както и от лихвения процент. (32)(Повишаването/Намаляването) на националния БВП увеличава вноса и намалява нетния износ в размер, зависещ от пределната склонност към внос (m), която показва с колко би се увеличил вносът на стоки и услуги в икономиката при нарастване на дохода с единица:

$$MPM = \frac{\Delta M}{\Delta Y}$$

Представен чрез зависимостта от националния доход, вносът на стоки и услуги се нарича ендегенен (още се нарича зависим или индуциран) внос:

$$M = mY$$

като правопрпорционалната зависимост между дохода и вноса на стоки и услуги определя (33)(*положителния/отрицателния*) наклон на кривата на нетния износ (фиг. 5.6). Ако стойността на местната валута на международните пазари (34)(*се повиши/намалее*) спрямо останалите валути, което може да е следствие и от (35)(*увеличаването/ понижаването*) на местния лихвен процент, местният износ става по-слабо конкурентен на международните пазари и нетният износ намалява. Същият ефект се наблюдава и при (36)(*повишаване/намаляване*) на лихвения процент, който оскъпява местния износ поради повишения приток на капитали.

Фиг. 5.6. Крива на нетния износ

Дадени промени в (37)(*съвкупните/автономните*) разходи (ΔC), т.е. изместването на кривата на съвкупното търсене, предизвиква по-голямо изменение в равновесния БВП, което се дължи на ефекта на мултипликатора:

$$\Delta Y = \gamma \Delta C,$$

където в отворена икономика:

$$\gamma = \frac{1}{1 - c(1 - ta) + m}.$$

Мултипликаторът (γ) е числото, което умножено по промяната в автономните разходи, задава резултативната промяна в равновесния БВП. Спрямо структурата на икономиката мултипликаторът зависи от различни променливи. Неговото увеличаване се предизвиква от повишаване на (38)*(пределната склонност към потребление/пределната склонност към спестяване)* в затворена икономика без правителствена намеса, (39)*(намаляване/увеличаване)* на ставката по преките данъци в затворена икономика с правителствена намеса и (40)*(по-високата/по-ниската)* пределна склонност към внос в отворена икономика.

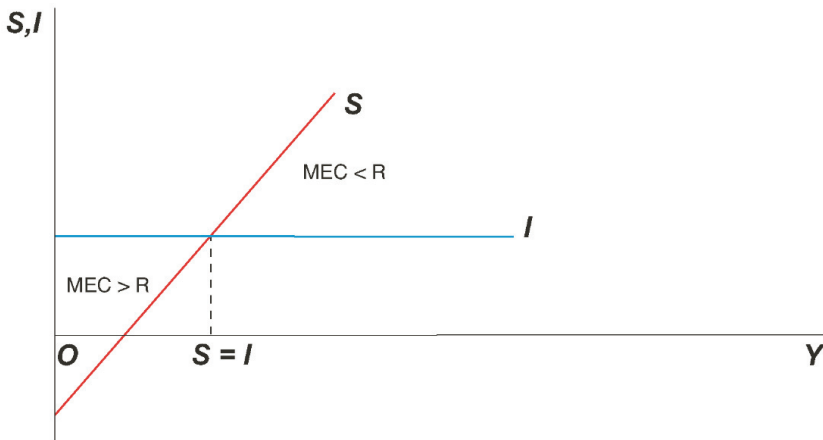
Механизмът на мултипликация се изразява в следното. При увеличаване на автономните разходи с единица, първоначално със същата величина нараства производството и заетостта. Това води до допълнителни приходи от продажби на стоки и услуги и създава възможност за увеличаване на разполагаемия доход на домакинствата, което стимулира допълнително нарастване на (41)*(съвкупното предлагане/съвкупното търсене)* и впоследствие насърчава инвестирането и още по-голямото разширяване на производството. Така при равни други условия първоначалното увеличение на автономните разходи с единица се отразява в по-голямо от единица последващо нарастване на съвкупните разходи и БВП. При промени в трансферните плащания този ефект зависи от (42)*(пределната склонност към потребление/пределната склонност към спестяване)*:

$$\Delta Y = c\gamma\Delta TR,$$

докато измененията в данъчната ставка оказват ефект върху мултипликатора, но зависят и от склонността на домакинствата към потребление:

$$\Delta Y = - \frac{1}{1 - c(1 - t_a) + m} c\Delta t a Y_0$$

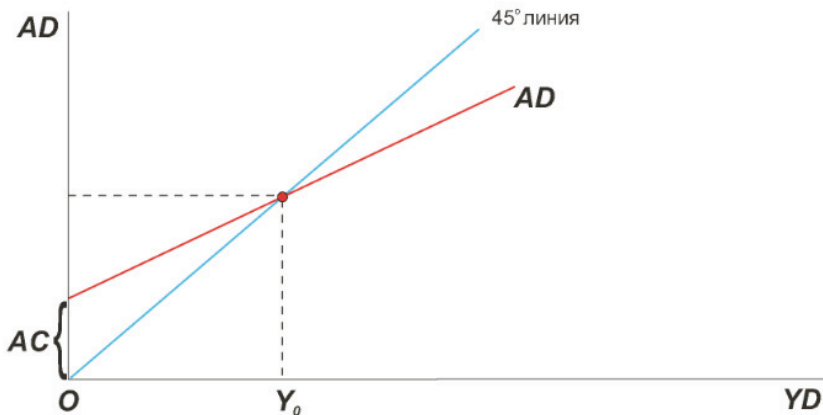
Ефектът на мултипликатора е (43)*(по-голям/по-нисък)* в икономика, недостигнала пълна заетост, в която има незаети производствени фактори, както и при по-нисък лихвен процент, който намалява спестяванията и увеличава потреблението, т.е. при (44)*(експанзионистична/рестриktivна)* парична политика. Същевременно колкото по-голям е мултипликаторът, толкова промените в дохода са по-големи, при което неговото нарастване резултативно увеличава и инвестициите, и акселератора. По този начин акселераторът показва, че нарастването на дохода може да е отвъд границите, заложените от мултипликатора.

Фиг. 5.7. Краткосрочно макроикономическо равновесие в затворена икономика без правителствена намеса

В кейнсианския модел (45) (*свкупното търсене/свкупното предлагане*) е основната причина за по-ниския фактически от потенциален БВП. Макроикономическо равновесие се постига, когато свкупното производство, т.е. свкупното предлагане, е равно на свкупното търсене в икономиката. Изразено по друг начин, когато изменението на запасите е (46) (*по-голямо от/равно на*) нула, се постига равновесно равнище на дохода, т.е. обемът произведена продукция, който е равен на формираното свкупно търсене. В затворена икономика без правителствена намеса макроикономическо равновесие се постига около равнището на дохода, при което спестявания и инвестиции съвпадат (фиг. 5.7). Условието за постигане на равновесие в затворена икономика е изравняването на лихвения процент и (47) (*пределната ефективност на капитала/валутния курс*). В отворена икономика графичният му израз е пресечната точка на кривата на (48) (*планираното свкупно търсене/ планираното свкупното предлагане*), която по отношение на дохода е с положителен наклон и представя планираните свкупни разходи, и 45-градусовата линия на дохода, изразяваща всички възможни негови равновесни равнища (фиг. 5.8). Положителният наклон на кривата на планираното свкупно търсене показва, че с нарастването на дохода, нараства и свкупното търсене, като този прираст зависи от двете ендогенни променливи спрямо текущото равнище на националния доход – потреблението и вноса на стоки и услуги. Тъй като и пределната склонност към потребление, и пределната склонност към внос

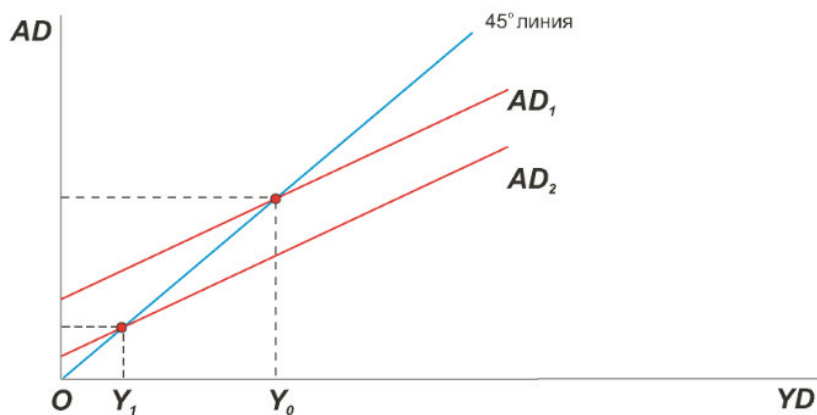
са по-ниски от 1, промените в дохода няма да доведат до промени в съвкупното търсене в същата степен, поради което кривата на планираното съвкупно търсене е (49)*(по-стръмна/по-полегата)* от 45-градусовата линия. Ако съвкупното търсене превишава общото производство, изменението на запасите ще е (50)*(положително/отрицателно)* число. Това оказва (51)*(положителен/ отрицателен)* натиск върху фактическия БВП и показва, че равновесие на макроикономическо ниво се постига чрез промени в равнището на производство, предизвикани от изменението на запасите.

Фиг. 5.8. Краткосрочно макроикономическо равновесие в отворена икономика

Чрез промените в съвкупното търсене кейнсианците обясняват и рецесиите, и икономическите бумове (фиг. 5.9). Изоставането на съвкупното търсене спрямо съвкупното производство се отразява в нежелано (52)*(намаляване/увеличаване)* на запасите и (53)*(увеличаване/съкращаване)* на производството от предприятията вследствие на нарастването на нереализираната продукция на пазара. При съкращаване на произведената продукция, намалява фактическият БВП и запасите, което води и до спад на заетостта. По-ниската заетост е предпоставка за намаляване на спестяванията на домакинствата, а неблагоприятната тенденция на спад на БВП води до свиване на инвестициите. Когато по-ниските спестявания се изравнят с по-ниското равнище на инвестициите, нежеланите запаси се изчерпват и съвкупното търсене отново се изравнява със съвкупното производство, но вече при по-ниско ниво на фактическия БВП – рецесионно равнище. В краткосрочен план е възможно да се постигне равновесие при рецесионно ниво на фактическия БВП и заетостта поради (54)*(негъвкавостта на заплатите и цените/гъвкавостта на заплатите и цените)*. Според

Кейнс рецесионното равнище на фактическия БВП и заетостта може да се задържи и в дългосрочен план, ако правителството не се намеси в икономиката и не стимулира съвкупното търсене. Вследствие на допускането за негъвкавостта на цените и работните заплати, Кейнс разглежда кривата на (55)(*съвкупното търсене/съвкупното предлагане*) като хоризонтална.

Фиг. 5.9. Промени в краткосрочното макроикономическо равновесие в отворена икономика при неблагоприятен шок от страна на съвкупното търсене

При *икономическа експанзия* пределната ефективност на капитала (56)(*намалява/нараства*) поради оптимистичните очаквания в икономиката. Икономическият бум, завършващ с депресия, се поражда от комбинацията на лихвен процент, който е твърде висок за състоянието на пълна заетост, с погрешни бизнес очаквания, които пречат на този лихвен процент да влияе задържащо на икономиката. Както Кейнс твърди: „лихвен процент, който е много висок при икономически бум, е като онези лекарства, които лекуват болестта, като убиват пациента“ (Обща теория на заетостта, лихвата и парите). Така икономическите кризи са следствие от срива на пределната ефективност на капитала поради рязката загуба на доверие, намаляване на склонността към потребление и (57)(*намаляване/нарастване*) на търсенето на пари, при което лихвеният процент нараства, а оттук се влошава и инвестиционният климат.

Кейнс отхвърля неокласическата хипотеза, че лихвеният процент определя спестовността и пределната производителност на капитала. *Лихвеният процент* според него е функция на търсенето и предлагането на пари, което е в основата на кейнсианските мотиви за (58)(*търсене/предлагане*)

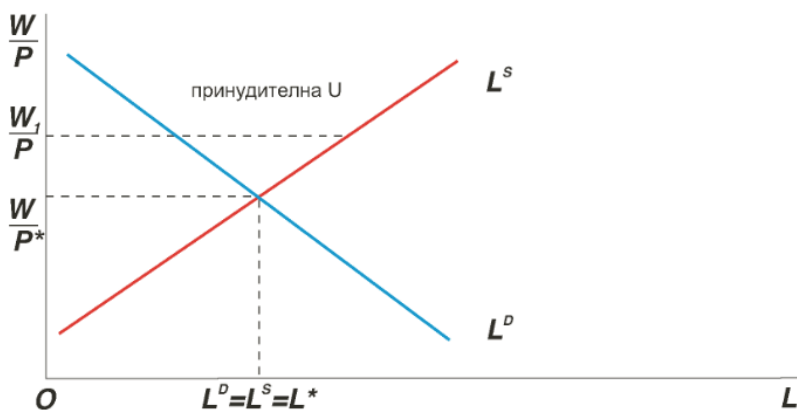
на пари. Според (59)(*трансакционния/ликвидния*) мотив за търсене на пари, търсенето на пари зависи от тяхната основна функция да служат като средство за разплащане и се определя от номиналния БВП. Зависимостта на търсенето на пари от дохода, но и от лихвения процент е в основата на (60)(*предпазния/трансакционния*) мотив за търсене на пари, според който икономическите агенти държат повече пари в брой от планираните да бъдат изхарчени, което им осигурява възможност за реагиране на неопределеността на икономическата среда. Ако търсенето на пари обаче е силно чувствително от промените в лихвения процент, може да се изпадне в ситуация на (61)(*капан на ликвидността/парадокс на спестовността*), при която разширяването на паричното предлагане в условия на лоша икономическа среда не оказва съществен ефект в икономиката, тъй като реалният лихвен процент остава висок, въпреки че номиналният лихвен процент е много нисък. Спекулативният мотив за търсене на пари се свързва с използването на парите като средство за получаване на печалба и определя зависимостта на търсенето на пари от плащанията по ДЦК, които се приемат като универсален и алтернативен на влагането на средства в банковата система източник на доходност. Според Кейнс доходността под формата на полученния лихвен процент не може да бъде разглеждана като награда за отложено потребление, както неокласиците я разглеждат, а като награда за използване на парите чрез влагането им във финансови инструменти. Въз основа на факторите, които определят търсенето на пари, може да бъде изведена функцията на номинално търсене на пари, според която търсенето на пари е (62)(*по-високо/по-ниско*) при ускоряване на инфлацията и увеличаване на дохода и по-ниско при нарастване на лихвения процент. При дефлиране на номиналното търсене на пари се образува реалното търсене на пари ($\frac{M^D}{P}$), известно още като реални парични баланси:

$$\frac{M^D}{P} = f(Y, R)$$

Друго основно различие между Кейнс и неокласиците е, че в краткосрочен план, върху който той акцентира в своя икономически анализ, цените и работните заплати са (63)(*гъвкави/негъвкави*), което възпрепятства автоматичното уравнивяване на икономиката. В резултат на шокове от страна на търсенето икономиката се отдалечава от равновесното си състояние и така макроикономическото равновесие не може да бъде възстановено чрез промени в (64)(*номиналната/реалната*) работна заплата. Следователно на пазара на труда се формира (65)(*принудителна/доброволна*) **безработица**. При нея част от работниците и служителите, които са съгласни да се трудят и за по-ниска номинална работна заплата, не биха могли да си намерят работа и биват принудително съкратени, тъй като работодателите

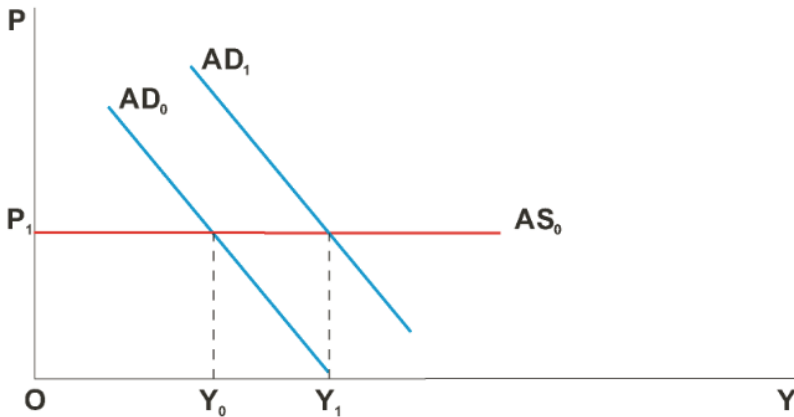
им не могат да плащат наложеното по-високо заплащане за техния труд от периода преди действието на шока от страна на търсенето. По този начин в краткосрочен план се установява ситуация на временно равновесие при наличие на принудителна безработица (фиг. 5.10), която съответства на точно определено равнище на икономическа активност. То се характеризира с едновременна невъзможност както всички желаещи да си намерят работа, така и работодателите да осигурят достатъчна заетост за производството на толкова стоки, колкото биха желали.

Фиг. 5.10. Формиране на принудителна безработица на пазара на труда

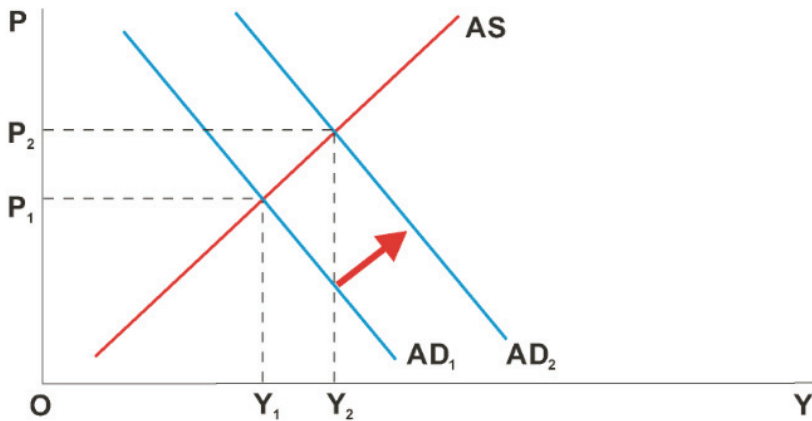
Според Кейнс тази ситуация може да се преодолее чрез **активната правителствена намеса**. При увеличаване на правителствените разходи или намаляване на сконтовия лихвен процент се засяга равнището на парите в обращение и като цяло съвкупният доход (фиг. 5.11). Държавната намеса е оправдана в случаи, при които се наблюдава отклонение на текущото производство от равнището му при (66) **(пълна заетост/принудителна безработица)**. За да се обхванат в пълнота обаче ефектите от държавната намеса в икономиката, е необходимо да се отчетат и измененията в цените. В краткосрочен план активната правителствена политика води до преместване на кривата на съвкупното търсене надясно. В резултат на това доходът би нараснал при първоначално запазване на ценовото равнище, вследствие на разширяването на фирменото производство при неизменни работни заплати и цени. Фирмите ще започнат да търсят повече труд, докато предлагането на труд се запазва постоянно, защото равнището на номиналната работна заплата остава непроменено, докато икономиката се намира при (67) **(по-високо/по-ниско)** равновесно ниво на дохода. По този начин Кейнс показва също, че парите не само обслужват движението на материалните ценности, но и могат да повлияят на тяхното разпределение и не са

неутрални по отношение на съвкупния доход и заетостта.

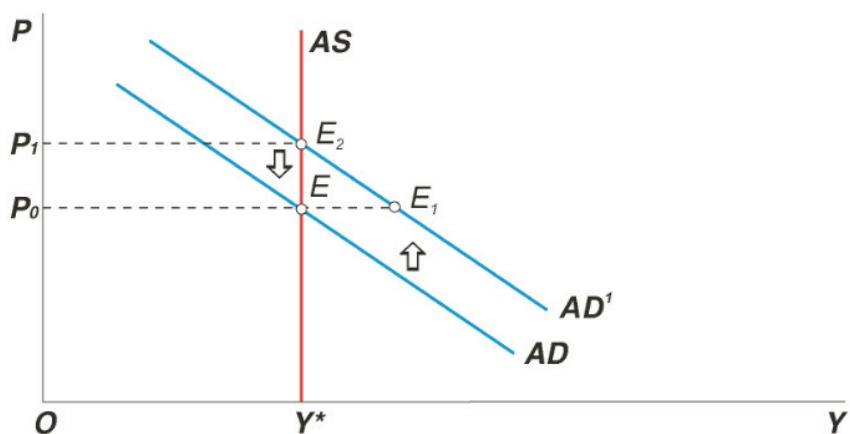
Фиг. 5.11. Ефекти върху макроикономическото равновесие в краткосрочен план при фискална експанзия

В средносрочен план в резултат на нарасналото съвкупно търсене и по-голямото производство на фирмите инфлацията се ускорява, което води до намаляване на реалното богатство и потреблението (68)(*нараства/спада*). Това предизвиква искания за промени на работните заплати, мотивирани и с нарасналото търсене на труд. Така увеличените номинални работни заплати правят основателно допълнителното повишаване на цените на стоките и услугите, като двата процеса се реализират в средносрочен план, в който кривата на съвкупното предлагане е с положителен наклон (фиг. 5.12). Следователно налице е едновременно увеличаване както на количеството производство от страна на фирмите, така и на цените, на които те предлагат своята продукция.

Фиг. 5.12. Ефекти върху макроикономическото равновесие в средносрочен план при фискална експанзия

От друга страна, ускоряването на инфлацията води до нарастване на номиналния лихвен процент, при което фирмените инвестиции (69)*(нарастват/се съкращават)*. Цените на местните стоки и услуги се повишават спрямо чуждестранните и износет на стоки и услуги (70)*(спадда/се повишава)*, а вносет на стоки и услуги се повишава. По този начин кривата на съвкупното търсене в дългосрочен план би се изместила надолу и наляво до ниво (71)*(по-високо от/идентично с)* първоначалното положение преди намесата на правителството в икономиката, но при по-високи цени и номинални работни заплати (фиг. 5.13). Така според неокласиците провеждането на експанзионистична фискална политика, както съветват кейнсианците, води само до инфлация без реален дългосрочен ефект върху дохода. Ако след достигане на потенциалния БВП увеличаването на съвкупното търсене продължи, в резултат от появата на инфлационен разрив, ускоряващите се цени ще бъдат довод за искания за по-високи работни заплати с цел компенсиране на понижената покупателна способност на работниците и служителите. Търсенето на труд от страна на работодателите ще се съкрати, при което при равни други условия промяната в съвкупното търсене (72)*(ще е по-голяма от/точно ще съответства на)* промяната в съвкупното предлагане, но в противоположна посока, а в икономиката ще се възстанови първоначалното (73)*(потенциално/рецесионно)* равнище на БВП.

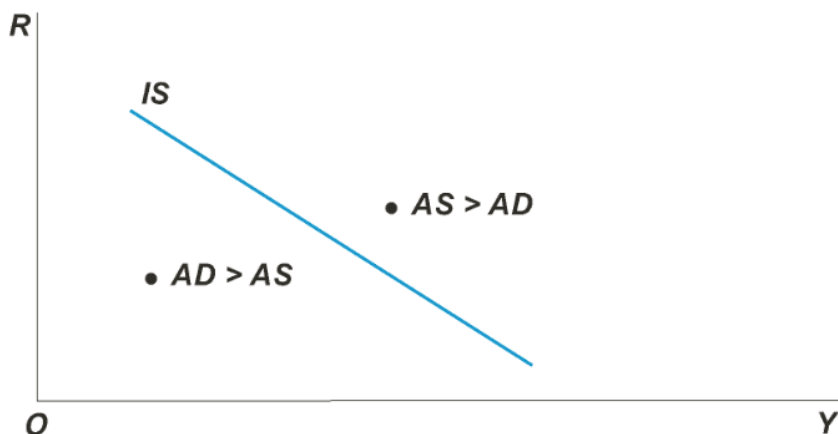
Фиг. 5.13. Ефекти върху макроикономическото равновесие в дългосрочен план при фискална експанзия

Следователно измененията в ценовото равнище играят ролята на дългосрочен корективен механизъм, при който фактическият и потенциалният БВП се изравняват при елиминиране на рецесийни и инфлационни производствени разиви. Кейнсианският модел се фокусира върху проблемите, свързани с икономическата нестабилност в краткосрочен план, и получените резултати от него описват движението на икономиката към дългосрочното ѝ уравновесяване – нещо, което неокласиците приемат за автоматично.

Не следва да се пренебрегват възможностите на фискалната и паричната политика да въздействат върху състоянието на стоковия и паричния пазар в националната икономика. Равновесието между стоковия и паричния пазар се изследва от *модела IS–LM*, известен още като модел на Хикс–Хансен²⁴. Равнището на дохода и заетостта изцяло се определят от (74) (*съвкупното търсене/съвкупното предлагане*). Цените са (75) (*негъвкави/гъвкави*) и ценовото равнище се приема за постоянно в краткосрочен план. Равновесието в модела се задава от равнищата на дохода и лихвения процент, при които се постига едновременно уравновесяване на стоковия и паричния пазар.

²⁴ Сър Джон Хикс (1904 – 1989) е един от най-влиятелните икономисти на XX в. с принос едновременно в микроикономиката и макроикономиката. Въз основа на кейнсианската доктрина, той разработва модела за общоикономическо равновесие в краткосрочен план, като свързва в обща рамка на моделиране стоковия и паричния пазар. Алвин Хансен (1887 – 1975) разпространява идеите на Кейнс в САЩ и често е определян като „американския Кейнс“. Като се основава на първоначалната конструкция на модела от Джон Хикс, Алвин Хансен го доразвива и разширява.

На стоковия пазар се осъществяват трансакции с потребителски и инвестиционни стоки, а на паричния пазар – с финансови инструменти. **Равновесието на стоковия пазар** се постига при изравняване на съвкупното търсене и съвкупното предлагане и се описва от кривата *IS* (investment-saving) (фиг. 5.14). Кривата *IS* определя комбинациите от лихвен процент и доход, при които стоковият пазар е уравновесен и дължи наименованието си на условието за пазарно равновесие в затворена икономика, според което инвестиции и спестявания съвпадат.

Фиг. 5.14. Крива *IS*

Всички точки извън кривата *IS* са свързани с неравновесие на стоковия пазар като точките, разположени (76)(*наляво/надясно*) от кривата и над нея, кореспондират със съвкупно предлагане, надвишаващо съвкупното търсене.

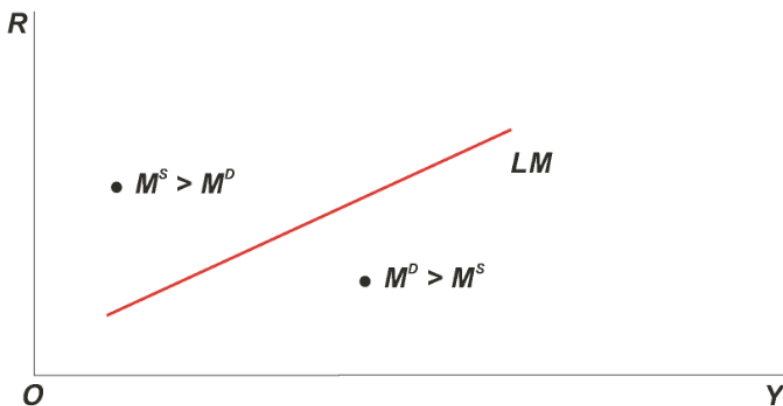
От уравнението на кривата *IS* виждаме, че размерът на дохода пряко зависи от величината на мултипликатора и стойността на (77)(*съвкупните/автономните*) разходи:

$$R = \frac{AC}{i_1 + x_3 + m_2} - \frac{1}{\alpha(i_1 + x_3 + m_2)} Y.$$

В основата на графичното построяване на кривата *IS* е функцията на (78)(*спестяванията/инвестициите*), която е с отрицателен наклон. Кривата *IS* също е с отрицателен наклон, защото намалението на лихвения процент повишава инвестициите, и за да се поддържа равновесието на стоковия пазар, производството следва да расте. Самият наклон е (79)(*правопропорционален/обратнопропорционален*) на мултипликатора на автономните

разходи и чувствителността от реалния лихвен процент на инвестициите, на износа и на вноса на стоки и услуги. Колкото е (80)(*по-голям/по-малък*) мултипликаторът и (81)(*по-висока/по-ниска*) е еластичността на инвестициите (i_1), износа (x_3) и вноса (m_2) на стоки и услуги от лихвения процент, толкова наклонът на кривата IS е по-малък и тя е по-полегата, и обратно. Отрезът на кривата IS се определя от автономните разходи (AC), но и от чувствителността на инвестициите и нетния износ от лихвения процент. При по-ниска тяхна чувствителност, отрезът на кривата IS ще бъде (82)(*по-голям/по-нисък*) при дадено равнище на автономните разходи.

Равновесието на паричния пазар се постига при изравняване на търсенето и предлагането на пари и се описва от кривата LM (liquidity preference – money supply), която определя комбинациите от лихвен процент и доход, при които паричният пазар е в равновесие (фиг. 5.15). Тя се извежда от реалното търсене на пари, което (83)(*расте/намалява*) с нарастването на реалните доходи и (84)(*расте/намалява*) с увеличаването на лихвения процент. При фиксирано парично предлагане, определено от централната банка, по-висок съвкупен доход може да е следствие от нарастване на търсенето на пари. В тази ситуация, за да се балансира търсенето и предлагането на пари, е необходимо повишаване на лихвения процент, откъдето се извежда положителна зависимост между дохода и лихвения процент. Всички точки извън кривата LM са свързани с неравновесие на паричния пазар и точките, разположени (85)(*наляво и нагоре/надясно и надолу*) от кривата, се свързват със свръхпредлагане на пари спрямо тяхното търсене.

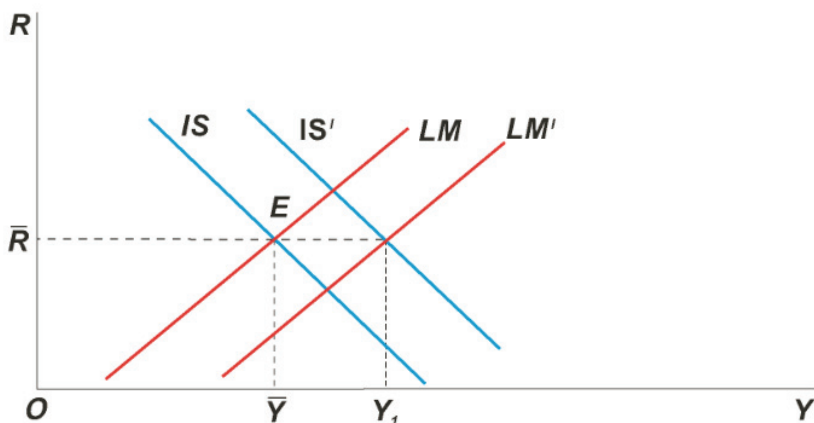
Фиг. 5.15. Крива LM

От уравнението на кривата LM виждаме, че размерът на дохода зависи от реалната парична маса $\left(\frac{QM}{P}\right)$ в съотношение (86) (*правопропорционално/обратнопропорционално*) на чувствителността на търсенето на пари от лихвения процент (h) и спрямо еластичността на търсенето на пари от дохода (z):

$$R = -\frac{1}{h} \left(\frac{QM}{P}\right) + \frac{z}{h} Y.$$

При (87) (*по-ниска/по-висока*) чувствителност на търсенето на пари от лихвения процент, отрезът на кривата LM ще бъде по-голям при дадено равнище на реалната парична маса. Наклонът на кривата LM е положителен, тъй като намалението на лихвения процент води до увеличаване на инвестициите, износа на стоки и услуги и намалява вноса на стоки и услуги. Той се изразява от съотношението между еластичността на търсенето на пари от дохода и от лихвения процент, и колкото (88) (*по-ниска/по-висока*) е чувствителността на търсенето на пари от лихвения процент, толкова наклонът на кривата LM е по-малък и тя е по-полегата. Тъй като паричното предлагане се определя от централната банка, а спрямо нейните намерения за използване на инструментите на паричната политика се изменя и търсенето на пари, политиката на паричните власти може да променя местоположението и наклона на кривата LM . Увеличаването на паричното предлагане измества кривата LM (89) (*надясно/наляво*), което е идентично с намаляване на ценовото равнище в (90) (*краткосрочен/дългосрочен*) план при неизменно предлагане на пари.

Едновременно *равновесие на стоковия и паричния пазар* се постига при пресичане на кривата IS и кривата LM при дадена равновесна стойност на дохода и лихвения процент и за двата пазара. Съчетаването на фискална и парична експанзия, т. нар. (91) (*акомодираща/предписваща*) макроикономическа политика, осигурява нарастване на равнището на дохода при запазване на лихвения процент, но се създава риск за поддържането на дългосрочната ценова стабилност (фиг. 5.16).

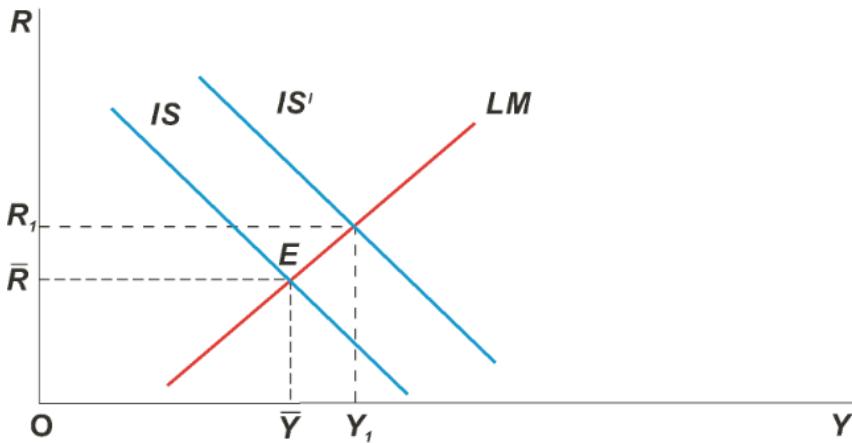

Фиг. 5.16. Провеждане на акомодираща макроикономическа политика в модела $IS-LM$

Фискалната политика чрез промените в правителствените разходи (фиг. 5.17) пряко влияе върху равнището на дохода и индиректно чрез промените в данъчното облагане и трансферните плащания оказва влияние върху разполагаемия доход и стойността на мултипликатора. Следователно промените във фискалните инструменти могат да променят местоположението и наклона на кривата IS . Увеличаването на правителствените покупки измества кривата IS (92)(*наляво/надясно*), при което нараства едновременно и доходът, и лихвеният процент. Това поражда т.нар. **пълен ефект на изтласкването**, според който съпътстващото нарастването на правителствените разходи и увеличаване на лихвения процент води до намаляване на частните инвестиции и износа на стоки и услуги, а вносът се увеличава. Провеждането на акомодираща макроикономическа политика е възможност да се преодолеят негативните последици върху икономиката от ефекта на изтласкването.

Фискалната политика е толкова по-ефективна, колкото чувствителността на инвестициите и нетния износ от лихвения процент е (93)(*по-висока/по-ниска*), а следователно и ефектът на изтласкване е по-малък и по-пълнен е ефектът от увеличаването на правителствените разходи. Също така фискалната политика е по-ефективна при по-висок мултипликатор, но ако той се съчетава и с висока еластичност на автономните разходи от лихвения процент, неговият краен ефект върху дохода се неутрализира от пълния ефект на изтласкване. Поради тези причини се счита, че фискалната експанзия е ефективна при (94)(*по-полегата/по-стръмна*) крива IS .

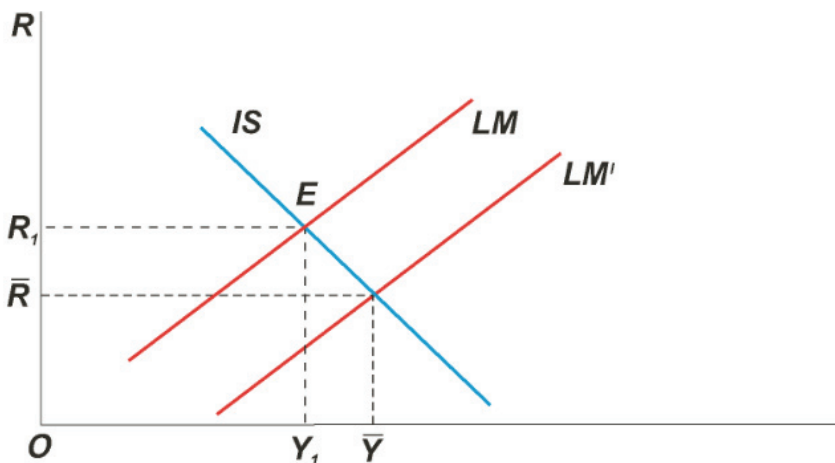

Фиг. 5.17. Промени в равновесието на стоковия и паричния пазар при експанзионистична фискална политика

Проявлението на ефекта на изтласкването заедно с *Рикардианската еквивалентност* се отнася към (95)(*неокласическите/некейнсианските*) ефекти от провеждането на фискална политика, често използвани като алтернатива на кейнсианските предписания. Ако правителството (96)(*увеличава/намалява*) преките данъци с цел увеличаване на разполагаемия доход, това би довело до повишаване на взетите правителствени заеми и последваща необходимост от увеличаване на данъците. Тези ефекти според Рикардианската еквивалентност се отчитат от домакинствата и те по еднакъв начин се отнасят към това дали правителството ще емитира дълг сега или ще увеличава данъците в бъдеще, защото в крайна сметка ефектът върху тяхното потребление е еднакъв. Така, от една страна, потреблението на домакинствата намалява, както и възможностите чрез увеличаване на правителствените разходи да се стимулира доходът. По този начин се образува своеобразна спирала, при която ефектът от по-високото правителствено потребление е толкова по-висок, колкото е по-високо личното потребление, а то от своя страна е толкова (97)(*по-високо/по-ниско*), колкото по-високи са правителствените разходи. Следователно кейнсианските ефекти от провеждането на експанзионистична фискална политика са валидни в краткосрочен план, докато некейнсианските ефекти показват дългосрочните последици от фискална (98)(*експанзия/рестрикция*).

Паричната политика е толкова (99)(*по-ефективна/по-неефективна*), колкото чувствителността на търсенето на пари от лихвения процент е по-

ниска и чувствителността на реалното търсене на пари от дохода е по-висока. В тази ситуация паричната експанзия под формата на увеличаване на предлагането на пари води до увеличаване на паричното предлагане при относително неизменно търсене на пари, което е слабо чувствително към промените в лихвения процент. Така се реализира увеличаване на дохода вследствие на положителния ефект от намаляване на лихвения процент върху частните инвестиции и нетния износ при неизменно търсене на пари (фиг. 5.18). Следователно паричната политика е ефективна при (100)(*по-полегата/по-стръмна*) крива LM .

Фиг. 5.18. Промени в равновесието на стоковия и паричния пазар при експанзионистична парична политика

Съвместна *ефективност на фискалната и паричната политика* може да се постигне при (101)(*стръмна/полегата*) крива IS и (102)(*стръмна/полегата*) крива LM . (103)(*По-ниската/по-високата*) чувствителност на компонентите на съвкупното търсене, както и на търсенето на пари от лихвения процент, са предпоставка за постигане на целта на фискалната и паричната експанзия за увеличаване на дохода, което именно изключва по-ниския наклон на двете криви. Ефективността на фискалната и паричната политика отделно се оценява чрез промените в (104)(*дохода/лихвения процент*), които предизвикват промените в провежданата фискална и парична политика, и неговите изменения са основния репер за оценка на макроикономическата политика според кейнсианския анализ.

Възгледите на *неокласическата школа в икономиката* се формализират след 1936 г. и целят теоретично опровергаване на кейнсианските тези

за функциониране на икономиката. Като икономисти неокласици се определят Артър Пигу, Франсис Еджуърт, Алфред Маршал, Джон Стюарт Мил, Вилфредо Парето, които в своите изследвания се основават на класическите за икономиката постулати на Адам Смит и Дейвид Рикардо. В съвременен план като най-видни представители на неокласическия ренесанс в икономиката могат да бъдат посочени Милтън Фридман, Робърт Лукас, Томас Сърджънт и Робърт Бароу. Общото във възгледите на посочените икономисти е, че според тях пазарите (105)*(сами се урівновесяват/конкурират)* и така в икономиката се постига пълна заетост. Те не изключват наличието на неравновесия в икономиката, които разглеждат като (106)*(постоянни/временни)*, но пазарният механизъм е в състояние бързо и ефикасно да възстанови пазарното равновесие. В такъв случай (107)*(правителствената/пазарната)* политика, насочена към преодоляване на икономически неравновесия, е нито необходима, нито желана, а само води до по-голяма нестабилност. Икономистите неокласици обръщат слабо внимание на факторите, които определят (108)*(съвкупното предлагане/съвкупното търсене)*, както и на политиките, които могат да го стабилизират при кризисни ситуации. Ролята на правителството е да осигури мирна и (109)*(конкурентна/регулирана)* среда, в която гражданите могат да преследват индивидуалните си цели по най-добрия начин. Единствената причина, поради която икономиката не може да постигне обичайното си състояние на пълна заетост, е именно прекомерната правителствена намеса, която води до изкривяване на пазарния механизъм и пазарни несъвършенства.

Неокласическият модел се изгражда при следните допускания, които разглеждаме от съвременна гледна точка. На първо място, всички икономически субекти се приемат за (110)*(рационални/нерационални)* и целят да максимизират своята полезност и печалба в рамките на определен хоризонт на планиране. Всички пазари – на стоки, услуги и производствени фактори – се приемат за конкурентни, при което икономическите субекти решават какво и колко да купят или продадат въз основа на набор от цени, които са (111)*(гъвкави/негъвкави)*. Пазарната среда се характеризира също така с (112)*(съвършена/несъвършена)* информация за пазарните условия. Основните променливи, чието определяне е обект на изследване от неокласическия модел, са реалният доход, номиналната и реалната работна заплата, ценовото равнище и реалният лихвен процент. Неокласическата теория на заетостта и производството, Законът на Сей и неокласическата теория за лихвения процент показват как реалните променливи в модела се определят от взаимодействието между трудовия и стоковия пазар, докато количествената теория на парите постулира по какъв начин се определят (113)*(номиналните/паричните)* променливи в модела. Въз основа на това разграничение между

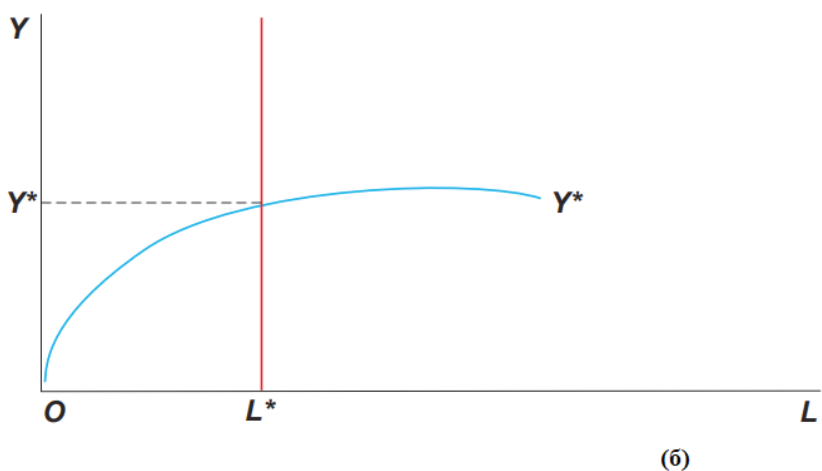
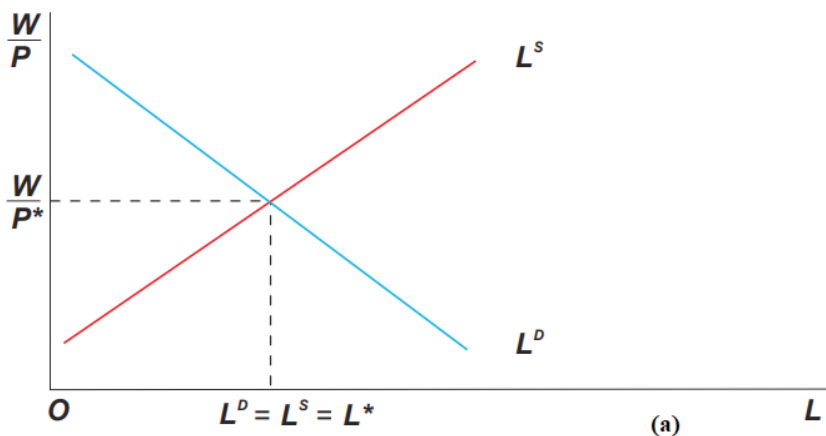
икономическите променливи в модела се оформят два сектора – реален и паричен, като в резултат на разграничението между тях се приема, че промените в количеството на парите не засягат равновесните стойности на реалните променливи, т.е. парите са неутрални и е налице класическа дихотомия, според която нито реалните променливи оказват ефект върху номиналните, нито пък измененията в цените влияят на реалните променливи.

Реалният доход в неокласическия модел се определя чрез производствената функция в краткосрочен план, която показва производството, което дадена икономика може да произведе при определено количество производствени фактори – труд и капитал. Графиката ѝ е крива с (114)*(положителен/отрицателен)* наклон, определен от пределния продукт на (115)*(капитала/труда)*, тъй като в краткосрочен план капиталът се приема за (116)*(променлив/фиксиран)*²⁵. Промени се наблюдават само в резултат на изменения на труда, при което количеството производство, респективно доходът, в модела зависи единствено от промените в трудовите ресурси.

Равновесното равнище на заетостта се определя от търсенето и предлагането на труд, които зависят от (117)*(реалната/номиналната)* работна заплата (фиг. 5.19). Съвкупното търсене на труд се свързва с фирмите в модела, които търсят труд, за да могат да произвеждат, и зависи (118)*(правопропорционално/обратнопропорционално)* от промените в реалната работна заплата. При по-ниска реална работна заплата би се използвало по-голямо количество труд от работодателите. Съвкупното предлагане на труд се изразява от домакинствата в модела, които предлагат своя труд, за да могат да получават доход и да потребяват. То зависи (119)*(правопропорционално/обратнопропорционално)* от промените в реалната работна заплата и при по-висока реална работна заплата икономическите агенти биха били по-склонни да работят.

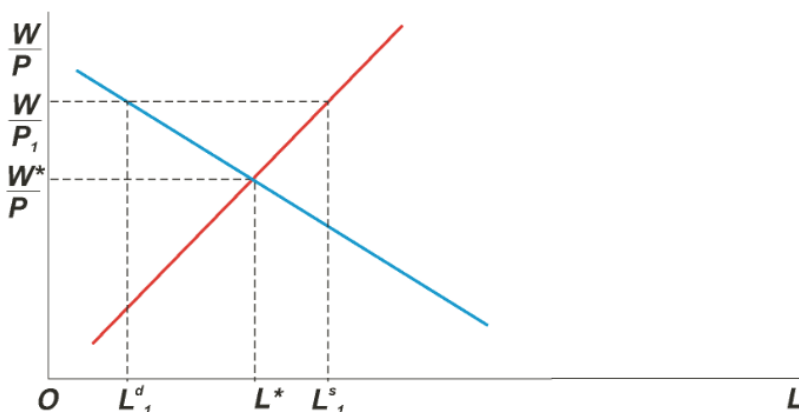
²⁵ Следва да се отбележи, че посоченото разграничение между плановете в икономиката се прави от гледна точка на кейнсианския анализ в съответствие с неокласическия синтез и с оглед по-добро разбиране на детерминантите на реалния доход. Неокласиците не извеждат различия в икономическото поведение в краткосрочен и дългосрочен план.

Фиг. 5.19. Определяне на равновесния доход (а) и равновесната заетост (б) в неокласическия модел

Балансирането на съвкупното търсене и съвкупното предлагане на труд обаче става чрез промените в номиналната работна заплата. Когато реалната работна заплата (120) (*се понижи/се повиши*), налице е свръхтърсене на труд, при което се търси повече труд, отколкото се предлага, и само чрез (121) (*повишаване/намаляване*) на номиналната работна заплата равновесието би се възстановило. При установена равновесна реална работна заплата, всеки, който желае, може да намери работа. Ако реалната работна заплата се повиши, налице би била (122) (*класическа/доброволна*) безработица, при която желаещите да се трудят при дадено заплащане на труда са повече от

свободните работни места. Тази ситуация може да бъде преодолена отново чрез промени в номиналната работна заплата. Неокласическият модел (123)*(не изключва/изключва)* напълно наличието на безработица, като тя се определя от естественото движение на пазара на труда и доброволно нежелаещите да се трудят при дадена равновесна реална работна заплата (фиг. 5.20). В този смисъл безработицата в неокласически смисъл се отъждествява с дългосрочната норма на безработица или пълната заетост.

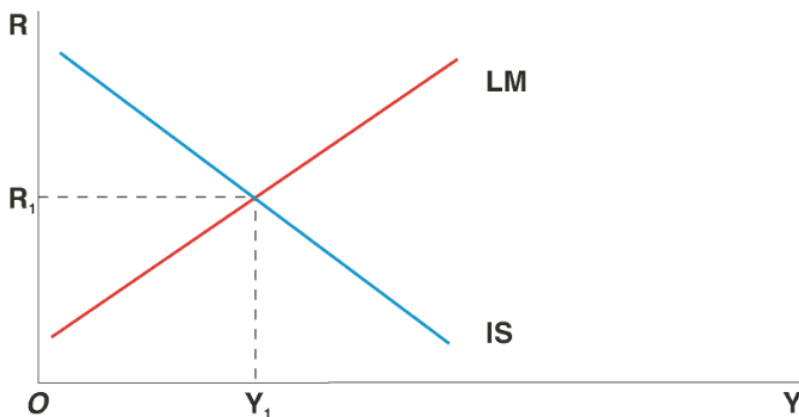
Фиг. 5.20. Наличие на безработица в неокласическия модел

Според (124)*(Кейнс/Рикардо)* описаният механизъм за определяне на реалния доход, заетостта и безработицата в неокласическия модел е специален случай, при който съвкупното търсене напълно отговаря на нивото на производство. Неокласиците опровергават вероятността за недостатъчно съвкупно търсене чрез **Закона на Сей**. През 1803 г. Жан-Батист Сей публикува своя „Трактат по политическа икономия“, в който твърди: „Една стока не би се произвеждала повече ... ако нейното производство веднага не отваря пазарна ниша за други продукти“. Смишълът на Закона на Сей е, че (125)*(предлагането/търсенето)* само си създава търсене, като е възможно да съществуват временни неравновесия между двете за определени стоки и отделни пазарни сегменти, но не и за пазара като цяло. От друга страна, законът гарантира равенство между съвкупното търсене и съвкупното предлагане, но не и, че при даденото ниво на производство ще бъде постигната пълна заетост, т.е. дори при равновесно икономическо състояние (126)*(може/не може)* да съществува безработица. Ако Законът на Сей е валиден, активните макроикономически политики за стимулиране на съвкупното търсене биха били неефективни, тъй като те целят стимулиране на търсенето, а не на предлагането.

Неокласическата теория за лихвения процент изпълнява основна роля при теоретичното обосноваване на невъзможността съвкупното търсене да не е достатъчно, за да абсорбира текущото производство. Нека допуснем, че при затворена икономика без правителствена намеса, каквато разглеждат неокласиците, компонентите на съвкупното търсене са потреблението на домакинствата и инвестициите на фирмите:

$$Y = C + I = C(R) + I(R).$$

Потреблението на домакинствата се разглежда като разликата между получавания доход и спестяванията, които се представят като функция на реалния лихвен процент. Колкото по-висок е реалният лихвен процент, толкова (127)*(повече/по-малко)* домакинствата желаят да заместят текущо с бъдещо потребление. От друга страна, спестяванията на домакинствата осигуряват кредитни средства за капиталовия пазар, които се използват от фирмите за инвестиционни цели. Т.е. в неокласическия модел спестяванията и инвестициите (128)*(съвпадат/не съвпадат)* като тяхното балансиране се постига чрез промените в реалния лихвен процент, който колкото е по-висок, толкова фирмите биха желали да заемат (129)*(повече/по-малко)* инвестиционни средства. Колебанията в реалния лихвен процент уравнивяват търсенето и предлагането на заемни средства в неокласическия модел, като така се гарантира, че съвкупното търсене е винаги достатъчно спрямо съвкупното предлагане (фиг. 5.21). Следователно няма защо икономическите кризи да се разглеждат като резултат от недостатъчно съвкупно търсене, както твърдят (130)*(кейнсианците/класиците)*, а като следствие от свръхпроизводство.

Фиг. 5.21. Уравнивяване на спестяванията и инвестициите чрез промените в лихвения процент

Единствената променлива, която остана да бъде обяснена от неокласическия модел, е ценовото равнище. *Количествената теория на парите* служи за обяснение на връзката между търсенето на пари, което в равновесие съвпада с (131)(*предлагането на пари/парите в обращение*), и ценовото равнище. Според уравнението за размяната на Фишер е налице определена зависимост между паричната маса (QM) и общите разходи за стоки и услуги (PY), отъждествяващи се със съвкупния (132)(*реален/номинален*) доход, която се задава от скоростта на парично обращение (V):

$$QM * V = P * Y.$$

Скоростта на парично обращение показва колко пъти средногодишно се изразходва единица пари за покупката на стоки и услуги. Възлов момент при този подход е да се определи от какво зависи скоростта на парично обращение, като така е възможно да се предвиди връзката (зависимостта) между паричната маса и номиналния доход. Според Фишер скоростта на парично обращение зависи от институционални фактори като състоянието на платежната система, дела на плащанията в брой, използването на чекове и др., които в краткосрочен план се променят бавно, т.е. тя е (133)(*константна/променлива*) величина.

При предположението за постоянна скорост на парично обращение, Алфред Маршал и Артър Пигу допускат също и, че икономическите агенти имат известна свобода, когато решават колко пари да държат като налични, която при Фишер е ограничена от влиянието на институциите. Като преобразуват уравнението на размяната и изхождат, че при равновесие на паричния пазар търсене и предлагане на пари съвпадат, те стигат до следното представяне на количествената теория на парите:

$$M^p = vPY,$$

където $v = \frac{1}{V}$ и се нарича коефициент на пропорционалност или кеймбриджки множител.

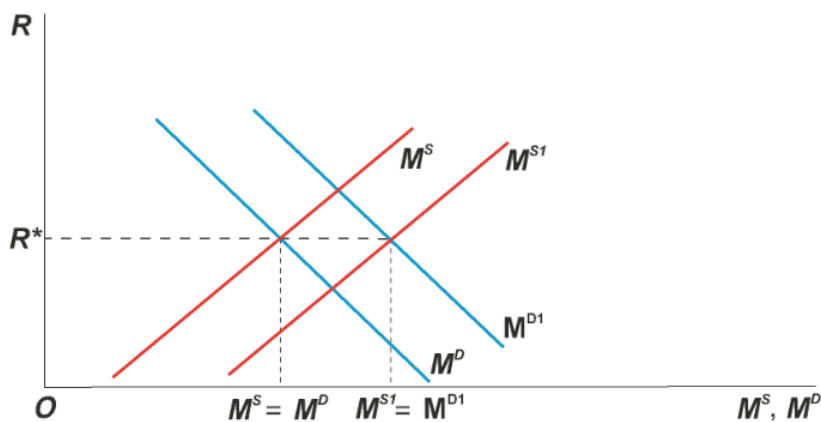
Следователно, налице е постоянна зависимост между номиналния доход и паричната маса. Но тъй като реалният доход се определя от производствената функция и условията на пазара на труда, а неговият размер е предварително зададен от състоянието на пълна заетост, следва, че промените в паричната маса са идентични с промените в ценовото равнище:

$$\Delta QM = \Delta P.$$

Така, ако паричният пазар е изначално в равновесие и се увеличи паричното предлагане, това би довело до изоставане на търсенето на пари спрямо тяхното предлагане и неравновесна ситуация на паричния пазар, която се коригира чрез промени в ценовото равнище. (134)(*Повишаването/Намалява-*

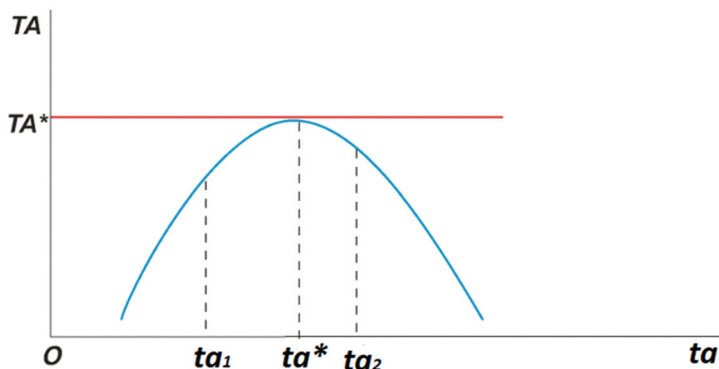
нето) на ценовото равнище в тази ситуация се дължи на по-голямото предлагане на пари спрямо тяхното търсене, което се определя от получавания доход, приет за (135)(*фиксиран/непостоянен*). По-голямото разполагаемо количество пари се използва за допълнителни покупки на стоки и услуги, но тъй като тяхното производство е предварително определено от нивото на производството (136)(*при пълна заетост/в предходния момент*), това свръхтърсене на стоковия пазар води до повишаване на ценовото равнище в същата пропорция и размер, както и увеличеното парично предлагане. От друга страна, повишаването на паричното предлагане при първоначално непроменено търсене на пари би създавало ситуация на излишък на пари на паричния пазар, която би се коригирала с намаляване на номиналния лихвен процент и преместване на кривата на паричното предлагане надясно. Но вследствие от увеличението на ценовото равнище, нараства и търсенето на пари, като кривата на паричното търсене се измества (137)(*наляво/надясно*) и равновесие на паричния пазар се установява при същия реален лихвен процент, респективно запазва се равенството между спестявания и инвестиции. Това е възможно само при (138)(*повишаване/намаляване*) на номиналния лихвен процент в същата пропорция, както и нарастването на инфлацията вследствие на увеличеното търсене на пари в икономиката след първоначално нарасналото парично предлагане. Повишаването на ценовото равнище води и до (139)(*повишаване/намаляване*) на реалната работна заплата и създава свръхтърсене на труд, което би се уравнило спрямо съвкупното предлагане на труд само при увеличаване на номиналната работна заплата. По този начин в модела би се запазило непроменено както равнището на (140)(*номиналната/реалната*) работна заплата, така и първоначално установеното равновесие.

Фиг. 5.22. Класическа дихотомия на парите

Следователно промяната в номиналните променливи в модела не се отразява на техните реални измерения, което е известно като *хипотеза за класическата дихотомия на парите* (фиг. 5.22). В по-широк план тези изводи се използват и за обосноваване на тезата, че промяната в паричното предлагане, т.е. експанзионистична фискална или парична политика, се свързва единствено с промени в ценовото равнище, но не е способна да повлияе на равнището на дохода. Основателно в този смисъл е и изследването на негативните ефекти от ускоряването на инфлацията върху икономическата активност в (141)*(дългосрочен/краткосрочен)* план.

Монетаризмът се свързва най-вече с научния принос на Милтън Фридман и т. нар. икономисти от Чикагската школа. Монетаристи са тези икономисти, които се придържат към (142)*(активното използване на инструментите на фискалната политика/количествената теория на парите)*. Техният научен принос се състои в използване на количествената теория за парите като подход за изследване на търсенето на пари; препоръките паричното предлагане да се изменя с постоянен темп, който може да се обвърже с прираста на (143)*(реалния/номиналния)* БВП, или това е т.нар. монетарно правило (*k*-percent rule); извеждане на (144)*(хоризонталната/вертикалната)* дългосрочна крива на Филипс. Според монетаристите (145)*(фискалната/паричната)* политика трябва да е ориентирана предимно към разпределяне на доходите, богатството и ресурсите в обществото. Техните възгледи служат като основа за формирането на т. нар. *икономика на предлагането*, която препоръчва мерки за подобряване на стимулите за заетост чрез (146)*(намаляване/увеличаване)* на данъчните ставки и социалните обезщетения при безработица; насърчаване гъвкавостта на работната заплата и мобилността на труда чрез ограничаване ролята на синдикатите и създаване на държавни схеми за преквалификация; по-ефективно функциониране на стоковите пазари чрез (147)*(национализация/приватизация)*.

Фиг. 5.23. Крива на Лафер

Посочените мерки са част от т. нар. принципи на (148)*(монетаризма/Вашингтонския консенсус)*. В своята цялост те се основават на (149)*(кривата на Лафер²⁶/кривата на Кузнец)*. Тя е графична илюстрация на аргумента, че съществува оптимална данъчна ставка, при която правителствените приходи от данъци се максимизират и повишаването на данъците отвъд тази оптимална ставка носи негативи (150)*(само за реалния сектор/както за реалния сектор, така и за бюджета)* (фиг. 5.23).

➤ **Намерете най-точното определение за посочените понятия**

неокласическа теория на заетостта и производството

пределна възвръщаемост на инвестициите

акселератор

неокласическа теория за лихвения процент

мултипликатор

пределна склонност към данъчно облагане

интервенционисти

пределна ефективност на капитала

съвършена информация

неутралност на парите

кеймбриджки множител

парадокс на спестовността

уравнение на размяната

ефект на изтласкването

ефективно търсене

класическа безработица

автономни разходи

скорост на парично обращение

парична илюзия

количествена теория на парите

монетаризъм

автономно потребление

гъвкави цени

крива на нетния износ

Закон на Сей

1. _____: икономисти, които подкрепят активната намеса на правителството в икономиката;

2. _____: съотношението между очаквания доход от инвестициите и разходите за придобиване на физически капитал;

3. _____: стойността на съвкупното търсене при съвпадение със съвкупното предлагане;

4. _____: процентната стойност на увеличението на фирмените приходи вследствие на инвестирането в допълнителни производствени мощности, машини и съоръжения за производствени цели;

²⁶ Артър Лафер (Arthur Laffer, 1940) е американски икономист и съветник на президента на САЩ Роналд Рейгън. Той е един от създателите на икономиката на предлагането. Популяризираната от него крива на Лафер събира много противоречиви мнения сред икономистите, като според някои от тях тя не може да бъде приета и е валидна само по отношение на т.нар. инфлационен данък.

5. _____ : задава промените в инвестициите вследствие на промени в равнището на БВП;
6. _____ : частта от потреблението, която е независима от равнището на разполагаемия доход;
7. _____ : съотношението между изменението на данъчните приходи и промяната в БВП;
8. _____ : графичен израз на отрицателната зависимост между БВП и нетния износ;
9. _____ : показва в каква степен автономните разходи в икономиката се превръщат в доходи;
10. _____ : разходи, които са независими от размера на националния доход;
11. _____ : отразява спадането на реалния БВП вследствие на нарастване на спестяванията;
12. _____ : при увеличаване на държавната намеса в икономиката, нарастването на БВП се съчетава с увеличаване на лихвения процент и намаляване на частните инвестиции и износа на стоки и услуги;
13. _____ : цени, които се приспособяват автоматично и незабавно към промените в търсенето и предлагането на стоки и услуги на пазара;
14. _____ : ситуация, при която всички икономически субекти на един пазар знаят правилата и спецификите на неговото функциониране;
15. _____ : принцип, според който стойността на притежаното богатство се определя въз основа на неговата стойност в номинално изражение;
16. _____ : теория за определяне на производството въз основа на промените в съвкупното търсене и съвкупното предлагане на труд;
17. _____ : хипотеза, според която съвкупното производство само създава предпоставки за реализация на продукцията под формата на съвкупно търсене;
18. _____ : механизъм, според който колебанията в реалния лихвен процент изпълняват ролята на уравнивяващи съвкупното търсене и съвкупното предлагане в икономиката;
19. _____ : хипотеза, според която промените в ценовото равнище не влияят върху реалния доход в икономиката;
20. _____ : ситуация, при която броят на желаещите да работят при преобладаващите работни заплати е по-голям от броя на свободните работни места при висока реална работна заплата;

21. _____: показва колко пъти средногодишно се изразходва единица пари за покупка на стоки и услуги;
22. _____: коефициент, пропорционален на скоростта на парично обращение;
23. _____: равенство, отразяващо връзката между номиналния БВП, парите в обращение и скоростта на парично обращение;
24. _____: модел на дългосрочно функциониране на икономиката, според който промените в наличните пари се отразяват в пропорционално изменение на ценовото равнище;
25. _____: теория на дългосрочно макроикономическо равновесие, базирана на уравнението на размяната, според което промените в скоростта на парично обращение са предвидими и относително постоянни.

➤ **Тестови въпроси**

1. Според Кейнс при висока безработица правителството трябва да:
- а) не предприема мерки, за да не възпрепятства действието на пазарния механизъм
  - б) намали правителствените разходи, за да стимулира икономическата активност
  - в) увеличи правителствените разходи, за да стимулира икономическата активност
  - г) предприеме законови действия за ограничаване на влиянието на профсъюзите, с оглед постигане на по-голяма гъвкавост на работните заплати
2. Основният източник на динамиката на националното стопанство в кейнсианския модел е:
- а) предлагането на стоки и услуги
  - б) търсенето на стоки и услуги
  - в) съвпадението между спестявания и инвестиции
  - г) извъникономически фактори като политиката и развитието на техническия прогрес
3. Според кейнсианския модел физическото несъвпадение между вложители и инвеститори предизвиква:
- а) класическа дихотомия
  - б) икономически неравновесия
  - в) естествена норма на безработица
  - г) пълна заетост

4. Според кейнсианската доктрина потреблението и спестяванията са функция на:

- а) лихвения процент
- б) лихвения процент и разполагаемия доход
- в) разполагаемия доход
- г) потребителските навици и предпочитания

5. В кейнсианския модел пределната ефективност на капитала и бизнес очакванията определят:

- а) потреблението
- б) спестяванията
- в) инвестициите
- г) потреблението и спестяванията

6. Кой от посочените фактори не влияе върху автономното потребление?

- а) богатството на домакинствата
- б) задлъжнялостта на домакинствата
- в) очакваният бъдещ доход
- г) разполагаемият доход

7. Наклонът на функцията на потребление:

- а) е положителен
- б) се нарича пределна склонност към потребление
- в) е съотношението между промяната в потреблението и промяната в разполагаемия доход
- г) всички посочени

8. Повишаване на богатството ____ потреблението при всяко равнище на разполагаемия доход и премества кривата на спестяване ____:

- а) понижава/наляво и нагоре
- б) понижава/надясно и надолу
- в) повишава/наляво и нагоре
- г) повишава/надясно и надолу

9. Очакванията за по-висок доход и богатство в бъдеще предизвикват изместване на кривата на потреблението ____ и кривата на спестяванията ____:

- а) нагоре и наляво/нагоре и наляво
- б) надолу и надясно/надолу и надясно

- в) нагоре и наляво/надолу и надясно
- г) надолу и надясно/нагоре и наляво

10. Ако производствените мощности значително се съкратят и обемът на производството намалее, разходите за инвестиции се ____ и хоризонталната крива на инвестициите спрямо БВП се премества ____:

- а) понижават/надолу
- б) увеличават/нагоре
- в) понижават/нагоре
- г) повишават/надолу

11. Намаляването на brutните вътрешни инвестиции:

а) предизвиква нарастване на съвкупното търсене и намаляване на съвкупното производство

б) води до намаляване на съвкупното търсене спрямо съвкупното производство, при което стоковите запаси нарастват и фактическият БВП започва да расте

в) предизвиква повишаване на съвкупното търсене спрямо съвкупното производство, при което стоковите запаси нарастват и фактическият БВП започва да намалява

г) води до намаляване на съвкупното търсене спрямо съвкупното производство, при което стоковите запаси нарастват и фактическият БВП започва да намалява

12. При дадено равнище на износа, с увеличаването на разполагаемия доход, вносът на стоки и услуги ____ и нетният износ ____:

- а) расте/расте
- б) спада/расте
- в) спада/намалява
- г) расте/намалява

13. Ако международната стойност на местната валута относително нарасне спрямо останалите чуждестранни валути, местният износ ____, последвано от ____ на нетния износ и съвкупното търсене:

- а) расте/нарастване
- б) спада/нарастване
- в) спада/понижаване
- г) нараства/понижаване

14. Според кейнсианския модел икономиката е в равновесие, когато:

- а) общите разходи се изравняват с общото производство
- б) общият доход се изравнява с общото производство
- в) спестяванията се изравняват с общите инвестиции
- г) верни са отговор а) и отговор в)

15. Един от най-важните изводи от кейнсианския анализ е, че:

а) икономиката автоматично се приспособява към състояние на пълна заетост

- б) правителствената намеса в икономиката не е желателна
- в) в икономиката има тенденция за постигане на пълна заетост
- г) възможно е да се постигне равновесие в икономиката и при наличие на безработица

16. Графично равновесно равнище на дохода се постига, когато:

- а) кривата на потреблението пресече кривата на спестяванията
- б) кривата на инвестициите пресече кривата на правителствените разходи
- в) спестяванията се изравнят с инвестициите
- г) кривата на планираното търсене пресече 45-градусовата линия

17. Ако равновесният БВП е под равнището на потенциалния БВП:

- а) инфлацията се ускорява
- б) чрез намаляване на правителствените покупки икономиката би могла да се придвижи към равновесното ниво на БВП
- в) икономиката е постигнала пълна заетост, но инфлацията се ускорява
- г) при увеличаване на правителствените разходи, икономиката би могла да се придвижи към потенциалното ниво на БВП

18. Ако равновесният доход е 2000 ед. и пределната склонност към спестяване е 0.25, нарастване на брутните вътрешни инвестиции с 50 ед. би предизвикало увеличаване на равновесното равнище на дохода до:

- а) 1800 ед.
- б) 2300 ед.
- в) 3200 ед.
- г) 2200 ед.

19. Провеждането на експанзионистична фискална политика при ниска пределна склонност към внос и ниска пределна склонност към спестяване би довело до:

- а) увеличаване на националния доход
- б) намаляване на националния доход
- в) нулев ефект върху дохода
- г) не може да се определи еднозначно

20. В резултат на ефекта на изтласкването, увеличаването на правителствените разходи води до:

- а) $R \downarrow I \downarrow C \uparrow$
- б) $R \uparrow I \uparrow C \uparrow$
- в) $R \uparrow I \downarrow C \downarrow$
- г) никое от посочените

21. Когато мултипликаторът на автономните разходи е висок и чувствителността на инвестициите спрямо лихвения процент е висока:

- а) кривата IS е стръмна
- б) кривата IS е полегата
- в) кривата LM е стръмна
- г) кривата LM е полегата

22. Фискалната политика е неефективна, когато:

- а) инвестициите и нетния износ зависят слабо от лихвения процент
- б) мултипликаторът на автономните разходи е висок
- в) инвестициите и нетния износ са силно чувствителни към промените в лихвения процент
- г) мултипликаторът на автономните разходи е висок и търсенето на пари е силно чувствително от лихвения процент

23. Увеличаването на спестяванията на домакинствата при постигнато равновесие на стоковия и паричния пазар ще предизвика:

- а) намаляване на дохода, но увеличаване на лихвения процент
- б) намаляване и на дохода, и на лихвения процент
- в) повишаване и на дохода, и на лихвения процент
- г) намаляване на инвестициите

24. Разбирането, че данъчното облагане и трупането на държавен дълг оказват един и същ негативен ефект върху разходите на частния сектор, е известно като:

- а) икономика на предлагането
- б) Рикардианска еквивалентност
- в) крива на Лафер
- г) балансирано бюджетно салдо

25. Коя от описаните ситуации илюстрира съчетаването на фискална и парична политика?

- а) Рикардианска еквивалентност
- б) монетизиране на дълга
- в) провеждане на дискреционна фискална политика
- г) провеждане на стабилизационна макроикономическа политика

26. Според Кейнс успешната стратегия за стабилизиране на икономиката включва съчетаване на:

- а) експанзионистична фискална и експанзионистична парична политика
- б) експанзионистична фискална и рестриктивна парична политика
- в) рестриктивна фискална и експанзионистична парична политика
- г) рестриктивна фискална и рестриктивна парична политика

27. Според неокласическия модел в затворена икономика:

- а) потребление и спестявания съвпадат
- б) потребление и инвестиции съвпадат
- в) е налице дълготрайна безработица
- г) спестявания и инвестиции съвпадат

28. Намаленият положителен наклон на производствената функция се обяснява с:

- а) намаляващия пределен продукт на капитала
- б) намаляващия пределен продукт на труда
- в) нарастващия пределен продукт на капитала
- г) нарастващия пределен продукт на труда

29. Според Закона на Сей:

- а) търсенето създава свое собствено предлагане
- б) продажбите на стоки и услуги определят тяхното производство
- в) предлагането създава свое собствено търсене
- г) ефективното търсене е в основата на производствените решения

30. В неокласическия модел на затворена икономика заетостта, равнището на дохода и реалната работна заплата се определят от:

- а) търсенето и предлагането на труд
- б) лихвения процент и равнището на цените
- в) количеството на парите в обращение и равнището на цените
- г) спестяванията и инвестициите

31. Наличието на икономически неравновесия в неокласическия модел се дължи на:

- а) несъвпадението между търсене и предлагане на труд
- б) несъвпадението между спестявания и инвестиции
- в) несъвпадението между търсене и предлагане на пари
- г) няма верен отговор

32. Според неокласическия модел принудителната безработица е невъзможна заради:

- а) гъбкавите цени, гъбкавите работни заплати и ролята на лихвения процент
- б) активната правителствена намеса в икономиката
- в) стабилното инвестиционно търсене
- г) стабилния растеж на паричното предлагане

33. Кое от посочените твърдения е част от възгледите на икономистите неокласици?

- а) Общото производство винаги надвишава потребителските разходи.
- б) Разходите за потребление са най-променливият компонент на общите разходи в икономиката.
- в) Търсенето създава свое собствено предлагане.
- г) Производството на стоки и услуги определя тяхното търсене на пазара.

34. Кое от следните твърдения е вярно според възгледите на икономистите неокласици?

- а) Наличието на безработица е резултат от свито вътрешно търсене.
- б) Уравновесяването на спестявания и инвестиции е чрез лихвения процент.
- в) Увеличаването на правителствените разходи е най-ефективният метод за възстановяване на пълната заетост.
- г) Спестяванията се определят от получавания доход.

35. Според неокласическия модел дори когато спестяванията не се инвестират изцяло, пълна заетост ще бъде установена, защото:

- а) правителството ще предприеме действия за стимулиране на икономическата активност
- б) увеличаването на равновесната работна заплата ще стимулира вътрешното търсене
- в) работните заплати и цените ще се понижат, което ще позволи на работодателите да наемат повече служители
- г) правителството ще се въздържа от активна намеса в икономиката

36. Според неокласическия модел уравнилието на реалния сектор на икономиката предполага идентичност между спестявания и инвестиции, които зависят от:

- а) равнището на дохода
- б) количеството пари в обращение
- в) предлагането на труд
- г) лихвения процент

37. Принципът, според който производството на стоки и услуги създава равен по стойност доход, който се превръща в потребителски разходи, е известен като:

- а) Обща теория на Кейнс
- б) Закон на Сей
- в) Теория за ефективното търсене
- г) Принцип на автономното търсене

38. Според количествената теория на парите:

- а) съвкупното търсене е равно на съвкупното предлагане
- б) ако скоростта на парично обращение и обемът на търгуваните стоки се запазят постоянни, налице е пряка връзка между паричното предлагане и ценовото равнище
- в) за да се запази пълната заетост, паричният пазар трябва да е в равновесие
- г) няма верен отговор

39. Според количествената теория на парите при повишаване на паричното предлагане:

- а) нараства само реалният БВП
- б) нараства производството, но не и номиналният БВП
- в) нараства само ценовото равнище
- г) нараства ценовото равнище, но намалява номиналният БВП

40. Икономиката на предлагането:

- а) използва кривата на Лафер, за да оправдае намаляването на постъпленията от преките данъци
- б) предписва, че намаляването на данъчната ставка води до увеличаване на националния доход, а оттам и на постъпленията от преки данъци
- в) не успява да обясни по какъв начин да се ограничи бюджетният дефицит при поддържане на ниска данъчна ставка
- г) всички посочени са верни

➤ **Задачи**

Задача 1

Разполагате със следните данни (табл. 5.1):

Таблица 5.1

Година	Личен разполагаем доход (ед.)	Потребление (ед.)	Спестявания (ед.)	Средна склонност към потребление	Средна склонност към спестяване
1	0	200			
2	250	350			
3	500	500			
4	750	650			
5	1000	800			
6	1250	950			
7	1500	1100			

а) Намерете личните спестявания. Как бихте обяснили тяхната стойност през първите три години? А стойността на потреблението през първата и втората година?

б) Намерете пределната склонност към спестяване и пределната склонност към потребление. На колко възлиза тяхната сума? **Отг. 60% и 40%**

в) Намерете средната склонност към потребление и средната склонност към спестяване през четвъртата, петата, шестата и седмата година. На колко възлиза тяхната сума?

Задача 2

Една икономика се описва от следната функция на инвестициите:

$$I = I_0 - i_1 i + k\Delta Y_t + I_{t-1},$$

където k е акселераторът и отразява зависимостта между промените в инвестициите и промените в дохода от предишния период:

$$I_t = k\Delta Y_t.$$

Намерете стойността на акселератора, ако текущата стойност на инвестициите е 500 ед., ако доходът през текущата година от 1200 ед. е нараснал с 5% спрямо миналогодишния доход. **Отг. 8.75**

Задача 3

В една икономика автономното потребление на домакинствата е 90 ед., а пределната склонност към потребление от разполагаемия доход е 0.80. Инвестициите са 100 ед., правителствените разходи са 200 ед., трансферните плащания – 50 ед., а данъците възлизат на 200 ед. Износът на стоки и услуги е 50 ед., а вносът представлява 12% от БВП.

а) Определете равновесното равнище на дохода. **Отг. 1000 ед.**

б) Колко е разполагаемият доход и разходите за потребление?
Отг. 850 ед., 770 ед.

в) На колко възлиза външнотърговският баланс?
Отг. -70 ед.

Задача 4

В една икономика функцията на потребление е $C=C_0+cYD=250+0.75YD$, а функцията на инвестициите е $I=I_0-i_1i=1500-10000i$ при лихвен процент от 5%. Правителствените разходи са 1000 ед., данъците също са 1000 ед. при трансферни плащания 400 ед. и ставка по преките данъци от 20%. Външнотърговският баланс се описва от следната функция

$$NX=X-mY=299-0.3Y.$$

а) Намерете равновесното равнище на дохода. **Отг. 4070 ед.**

б) Нека правителствените разходи нараснат на 1250 ед.

1. Изразете аналитично промяната в дохода при промяна в правителствените разходи и намерете новото равновесно равнище на дохода.

$$\text{Отг. } 4427.5 \text{ ед.}$$

2. Намерете каква промяна се наблюдава в стойността на външнотърговското салдо при новото равновесно равнище на дохода в разглежданата икономика.

$$\text{Отг. } \Delta NX = -107.25 \text{ ед.}$$

в) Нека износът на стоки и услуги намалее с 50 ед., при което пределната склонност към потребление се понижи на 70% от разполагаемия доход. Каква промяна се наблюдава в равновесното равнище на дохода?

$$\text{Отг. } \Delta Y = -67.5 \text{ ед.}$$

г) Ако трансферните плащания нараснат със 100 ед.:

1. Изразете аналитично последващата промяна в дохода и намерете на колко възлиза тя.

$$\text{Отг. } \Delta Y = 107.25 \text{ ед.}$$

2. Намерете стойността на вътрешното търсене при новото равновесно равнище на дохода, вследствие на нарастването на трансферните плащания.

$$\text{Отг. } 5131.35 \text{ ед.}$$

д) Нека допуснем, че в тази икономика ставката по преките данъци намалее с 10 пр.п. Изразете аналитично ефекта върху дохода и намерете новото равновесно равнище.

$$\text{Отг. } 488.4 \text{ ед.}$$

е) Изразете аналитично ефекта от промените в правителствените разходи, трансферните плащания и ставката по преките данъци върху бюджетното салдо и намерете колко ще се промени то във всеки от разгледаните случаи. Какви изводи правите за зависимостта между инструментите на фискалната политика и бюджетното салдо? Кой от инструментите на фискалната политика бихте препоръчали да използва правителството в тази страна, ако е загрижено за запазване на фискалната стабилност в нея, но същевременно иска и да стимулира икономическата активност?

Отг. $\Delta BS_{\Delta G} = -178.5$ ед., $\Delta BS_{\Delta TR} = -78.55$ ед. и $\Delta BS_{\Delta t} = -440$ ед.

Задача 5

В една икономика автономното потребление е 200 ед. при пределна склонност към потребление 85% от брутния национален разполагаем доход. Получените от чужбина доходи от труд и капитал в страната възлизат на 300 ед., а предоставените доходи от труд и капитал на нерезиденти са 150 ед. Получените от чужбина парични трансфери от резиденти са 60 ед., а изплатените на нерезиденти парични трансфери възлизат на 200 ед. Функцията на инвестициите е $I = I_0 - i_1 i = 2500 - 250i$ при лихвен процент, определен от централната банка в съответствие с краткосрочното правило на Тейлър, по следния начин $i = 0.002Y - 0.54$. Правителствените разходи са 400 ед., трансферните плащания – 150 ед., а ставката по преките данъци е 10%. Износът на стоки и услуги е 700 ед., а вносът представлява 15% от брутния национален разполагаем доход. Сумарната чувствителност на външнотърговското салдо от реалния валутен курс е 1.5 при сумарна еластичност спрямо лихвения процент 2 и автономен внос от 120 ед. Реалният валутен курс е 2.86 ед.

а) Намерете националните спестявания и остатъка от външни спестявания при постигнато краткосрочно макроикономическо равновесие.

Отг. 331.33 ед. и -76.63 ед.

б) Каква промяна ще се наблюдава в равновесното равнище на дохода, ако правителствените разходи и трансферните плащания нараснат съответно със 100 ед., а данъчната ставка се намали с 5 пр.п.?

Отг. $\Delta Y_{\Delta G} = 263$ ед., $\Delta Y_{\Delta TR} = 223.55$ ед. и $\Delta Y_{\Delta t} = 562.41$ ед.

Задача 6

Една хипотетична икономика се описва от следните уравнения:

1. Стоков пазар:

$$\begin{aligned}AD &= C + I + G + X - M \\C &= C_0 + cYD = 200 + 0.8YD \\I &= I_0 - i_1 R = 140 - 500R \\NX &= x_1 Y^f - mY + (x_2 + m_1) RER - (x_3 + m_2) R - M_0 = \\&= 1.5 * 4200 - 0.25Y + (250 + 300) RER - (100 + 250) R - 320\end{aligned}$$

2. Паричен пазар:

$$\frac{QM}{P} = zY - hR$$

$$\frac{2000}{1.4} = 2.5Y - 480R$$

Правителствените покупки са 350 ед., трансферните плащания са 180 ед., а ставката по преките данъци е 15%. Номиналният валутен курс в тази икономика е 1.5 ед. при 1.4 ед. местно ценово равнище и 2 ед. ценово равнище в чужбина.

а) Изразете аналитично кривите *IS* и *LM*.

б) Намерете равновесното равнище на дохода и лихвения процент, при което се балансират едновременно стоковият и паричният пазар. Представете графично полученото равновесие. **Отг. 2161.07 ед. и 8.31%**

в) Нека правителствените покупки се повишат с 150 ед. В каква посока ще се премести кривата *IS*? Какво ще е новото равнище на дохода и лихвения процент? Какъв извод можете да направите? **Отг. 2213.5 ед. и 8.46%**

г) Нека промяната в правителствените покупки се съчетае с повишаване на паричното предлагане със 150 ед. В каква посока ще се премести кривата *LM*? Какво ще е новото равнище на дохода и лихвеният процент? Какви изводи правите? **Отг. 2233.33 ед. и 8.45%**

Задача 7

Като използвате количествената теория на парите, определете какъв растеж на паричното предлагане е трябвало да заложи Европейската централна банка, която цели инфлация от 2% при реален БВП през 2018 г. в еврозоната 11 409 715 млн. евро и номинален БВП за 2017 г. в еврозоната 11 205 248 млн. евро и допускане за постоянна скорост на парично обращение. **Отг. 3.82%**

Задача 8

Като използвате количествената теория на парите при допускане за постоянна скорост на парично обращение, намерете какъв би трябвало да е дългосрочният темп на инфлация в българската икономика, ако в края на 2017 г. паричният агрегат М2 е възлизал на 85,7 млрд. лв., а в края на 2018 г. – 93,3 млрд. лв. БВП по цени на 2010 г. през 2017 г. е бил 87,1 млрд. лв., а през 2018 г. е 89,8 млрд. лв. Сравнете получената дългосрочна стойност с отчетната средногодишна инфлация в страната през 2018 г. при следните данни за ХИПЦ (2015=100) от НСИ (табл. 5.2):

Таблица 5.2

Месец	I	II	III	IV	V	VI	VII	VIII	IX	X	XI	XII
2017	99,77	99,80	99,28	99,74	99,52	99,35	99,85	100,03	99,81	99,94	100,21	100,88
2018	101,08	101,31	101,13	101,45	101,84	102,34	103,41	103,75	103,39	103,55	103,25	103,21

Как бихте обяснили разминаването между дългосрочната инфлация и средногодишната инфлацията през 2018 г.? Ако не се придържахме към допускането за постоянна скорост на парично обращение, на колко би възлязла тя през 2018 г. при номинален БВП 107,9 млрд. лв.?

Отг. 5.77%, 2.63% и 1.16

Примерен изпитен тест по макроикономика

1. Вие сте икономически консултант и оценявате, че за изследвана от Вас икономика кривата LM е хоризонтална. В тази ситуация:

а) фискалната експанзия в най-малка степен може да противодейства на увеличаването на безработицата

б) провеждането на парична експанзия може да подпомогне фискалната експанзия при намаляване на безработицата

в) паричната експанзия може в най-голяма степен да съдейства за намаляване на безработицата

г) провеждането на фискална експанзия ще бъде най-ефективното средство за намаляване на безработицата

2. Какво бихте препоръчали да направи правителството, за да намали естествената норма на безработица в една икономика?

а) Да провежда фискална експанзия чрез намаляване на данъчните ставки и така да стимулира фирмените инвестиции.

б) Да съчетае провеждането на фискална експанзия, стимулираща икономическия растеж, с рестриктивна парична политика, насочена към избягване на съществено нарастване на инфлацията.

в) Да провежда експанзионистична парична политика и с цената на по-високата инфлация да намали безработицата.

г) Да провежда обучения и програми за преквалификация, насочени към младежите и дългосрочно безработните лица.

3. Вие сте напуснали наскоро работа по собствено желание и в момента получавате обезщетение за безработица, което е в достатъчен размер, за да не се нуждаете от работа, но изисква регистрация в бюрото по труда. От гледна точка на пазара на труда Вие сте:

а) извън работната сила

б) текущо безработно лице

в) циклично безработно лице

г) лице извън пълната заетост

4. Имате за задача да оцените ефекта от провеждането на определена макроикономическа политика. Основните аспекти, които следва предварително да отчетете при такъв анализ, са:

а) времевия план и големината на икономиката

б) заложените цели на макроикономическо равнище и политическите предпочитания

- в) производствения разрив и фазата на икономическия цикъл
- г) равнището на потенциалния доход и зависимостта между инфлацията и безработицата по кривата на Филипс

5. Ангажиран сте с оценка на стабилността на провежданата фискална политика в страната и перспективите за следващата година. Кои от посочените показатели бихте наблюдавали, за да прецените дали се очакват циклични промени в икономиката в рамките на следващата година?

- а) лични доходи, потребление на домакинствата, индустриално производство
- б) инфлация, потребление на домакинствата, разходи за труд
- в) безработица, разходи за труд, инфлация
- г) инфлация, лихвени проценти, валутен курс

6. Вие сте съветник на финансовия министър в една икономика, в която се наблюдава спад в икономическия растеж при повишаващи се цени и нарастваща безработица. Какво ще препоръчате да се направи?

- а) Да се стимулира въвеждането на нови технологии, позволяващи по-високо съвкупно предлагане при по-ниски цени.
- б) Да се намали данъчната ставка и така да се увеличи и съвкупното предлагане, и съвкупното търсене в тази икономика, при което доходът ще нарасне при по-ниски цени.
- в) Да се увеличат правителствените покупки, при което цените ще се понижат и доходът ще нарасне.
- г) Да се намалят правителствените покупки, при което инфлацията ще намалее и доходът ще се повиши.

7. Като синдикален експерт, ангажиран със запазване на покупателната способност на доходите в страната, препоръчвате индексирание на доходите, изцяло съвпадащо с темпа на инфлация. Какви негативни ефекти трябва да очаквате от подобна мярка?

- а) Инфлацията, вследствие на експанзионистичната парична политика, може да бъде предотвратена, но с цената на намаляване на покупателната способност на доходите на населението.
- б) Инфлацията винаги ще бъде предвидима и така домакинствата с кредити при фиксиран лихвен процент няма да бъдат облагодетелствани.
- в) Икономиката ще има затруднения да се адаптира към шокове от страна на съвкупното предлагане, тъй като реалните доходи на населението ще останат непроменени.

г) При неблагоприятен шок от страна на съвкупното предлагане инфлацията ще е по-ниска, а така и нарастването на доходите ще е с по-ниски темпове.

8. Според количествената теория на парите:

а) нарастването на паричното предлагане не променя равнището на дохода и реалния лихвен процент

б) фискалната експанзия не засяга равнището на производството, но променя структурата на компонентите на съвкупното търсене

в) увеличаването на паричното предлагане води до пропорционално нарастване на ценовото равнище при постоянна скорост на парично обращение

г) Всички посочени отговори са правилни.

9. Увеличаването на номиналния лихвен процент в една икономика е сигнал, че:

а) местната валута би се обезценила и износьт на стоки и услуги би нараснал

б) централната банка провежда рестриктивна парична политика

в) правителството провежда рестриктивна фискална политика

г) при постоянна очаквана инфлация, реалният лихвен процент би намалял

10. Според модела $IS-LM$:

а) фискална експанзия няма да предизвика ефект на изтласкването, ако впоследствие се съчетае с парична експанзия

б) увеличаването на правителствените разходи няма да окаже ефект върху националния доход освен ако не се съчетава с парична експанзия

в) намаляване на ставката по преките данъци ще намали наклона на кривата IS и доходът ще нарасне при по-нисък лихвен процент

г) паричната експанзия е вероятно да окаже ефект върху равновесието на стоковия пазар чрез чувствителността на инвестициите и нетния износ към лихвения процент

11. В една икономика парите в обращение са 200 ед., овърнайт депозитите в търговските банки са 400 ед., а резервите им 100 ед. при норма на задължителните минимални резерви 8%.

а) Ако централната банка увеличи паричната база в тази икономика с 300 ед., паричното предлагане би нараснало 3 пъти.

б) Депозитният мултипликатор в тази икономика е по-голям от мултипликатора на широките пари.

в) Всяка спестена единица пари в тази икономика би увеличила възможностите за кредитиране от търговските банки с 10 ед.

г) Всички посочени отговори са правилни.

12. В една икономика се наблюдава дефлация и централната банка решава да намали лихвения процент, за да стимулира кредитната активност. Въпреки това обаче домакинствата продължават да увеличават своите спестявания. Следователно:

а) налице е капан на ликвидността, при който реалният лихвен процент е отрицателен

б) налице е съчетаване на капан на ликвидността и парадокс на спестовността, които са част от кейнсианските критики към неокласическата теория за лихвения процент

в) описаната ситуация се свързва с парадокс на спестовността и дефлацията води до увеличаване на доходите на домакинствата, а оттам и на спестяванията

г) всички посочени отговори са правилни

13. Пълният ефект на изтласкването:

а) отсъства при хоризонтална крива LM

б) е следствие от нарастването на лихвения процент при фискална експанзия, насочена към стимулиране на дохода

в) се проявява в най-голяма степен, ако кривата LM е вертикална

г) всички посочени отговори са правилни

14. Ако дефлаторът на БВП е по-нисък от единица:

а) темпът на инфлация се забавя

б) равнището на цените се повишава

в) покупателната способност на националната валута намалява

г) налице е съкращаване на дохода

15. Хистерезис ефектът се отнася до:

а) опитите на управляващите да намалят безработицата чрез фискална и парична експанзия, която задвижва политически бизнес цикъл

б) тенденцията високите равнища на безработица да водят до още по-висока безработица

в) намаляването на потреблението на безработните лица, което води до съкращаване на продажбите на фирмите, и ги кара за намаляват още повече използваната работна сила, а така нараства цикличната безработица

г) няма верен отговор

16. Имате за задача да изчислите цикличната безработица в една икономика. Знаете, че производственият разрыв е -5% , коефициентът на Оукън е $0,5$ при заети лица 7 млн. души и безработни лица 5 млн. души. Цикличната безработица възлиза на:

а) -15%

б) 15%

в) 10%

г) -10%

17. Коя от посочените функции графично се представя с отрицателен наклон?

а) функция на личните спестявания

б) функция на нетния износ

в) функция на частното потребление

г) всички посочени функции са с положителен наклон.

18. Според икономистите неокласици:

а) паричната политика трябва да се провежда по правила и паричното предлагане да се изменя с темпа на растеж на ценовото равнище

б) паричната политика не оказва ефект върху дохода и лихвения процент в краткосрочен план

в) паричната политика би оказала по-голям ефект върху производството в дългосрочен план, отколкото в краткосрочен план

г) няма верен отговор

19. Една затворена икономика с правителствена намеса е изправена пред застаряване на населението, при което се наблюдава нарастване на правителствените разходи за пенсии със 100 ед. при склонност към спестяване в тази икономика 20% от разполагаемия доход и ставка по преките данъци 10% . Какви са Вашите очаквания за ефекта върху икономиката от нарастването на социалните разходи?

а) Доходът би се увеличил със 100 ед. и по линия на нарасналите приходи от косвени данъци би се компенсирало увеличаване на социалните разходи.

б) Ефектът върху дохода не може да се предвиди, тъй като увеличаването на покупателната способност на населението ще е за сметка на нараснал бюджетен дефицит.

в) Доходът би намалял с 500 ед. поради по-високите правителствени разходи.

г) Доходът би нараснал с 286 ед. заради увеличената покупателна способност на населението.

20. От медиите научавате, че правителството цели да увеличи правителствените разходи с 500 ед. в една икономика. В краткосрочен план ефектът върху икономическата активност очаквате да зависи от _____, а в дългосрочен план от _____.

а) големината на мултипликатора/темпа на инфлацията

б) структурата на компонентите на съвкупното търсене/големината на мултипликатора

в) големината на икономиката/ефекта на изтласкването

г) чувствителността на инвестициите и нетния износ от лихвения процент/ефекта на изтласкването

21. Ако номиналният лихвен процент спадне от 15,1% на 12,6% и очакваната инфлация намалее от 6,1% на 3,2%, реалният лихвен процент:

а) намалява с 2,5 процентни пункта

б) се удвоява

в) намалява с 6,4 процентни пункта

г) нараства с по-малко от 1 процентен пункт

22. Нека допуснем, че скоростта на парично обращение е постоянна. На колко приблизително възлиза изменението на реалния доход, ако инфлацията е 3,66%, а паричното предлагане нараства със 7,61%?

а) 2,08%

б) 3,95%

в) 11,27%

г) 7,61%

23. Разполагате с депозит от 5000 лв. в българска банка, който е необходимо да изтеглите и да изпратите на свой близък в чужбина. В тази ситуация:

а) нараства паричният агрегат M2 и брутният национален доход

б) намалява паричният агрегат M2 и брутният национален доход

- в) нараства паричният агрегат M2 и брутният национален разполагаем доход
- г) намалява паричният агрегат M2 и брутният национален разполагаем доход

24. Коя от посочените ситуации илюстрира кейнсиански ефект от провеждането на фискална политика?

а) Фискалната експанзия поражда пълен ефект на изтласкването и ако тя е в по-голям размер от намаляването на инвестициите и нетния износ, доходът ще се повиши при постоянен лихвен процент.

б) При ниска пределна склонност към спестяване ефектът от фискалната експанзия върху дохода ще е по-висок.

в) Провеждането на рестриктивна фискална политика ще намали дохода и ще доведе до по-висока инфлация.

г) Провеждането на фискална експанзия увеличава дохода, вследствие на което се променя структурата на компонентите на съвкупното търсене.

25. Кое от посочените не оказва ефект върху наклона на кривата IS?

а) чувствителността на търсенето на пари от лихвения процент

б) пределната склонност към спестяване

в) чувствителността на инвестициите от лихвения процент

г) ставката по преките данъци

26. Агрегати са понятия, които използва:

а) микроикономиката

б) макроикономиката

в) международната икономика

г) политическата икономия

27. Като съветник на финансовия министър имате задача да оцените колко ефективно ще бъде увеличаването на правителствените разходи в една икономика. Кое от посочените условия трябва да бъде изпълнено, за да е успешна предвижданата фискална експанзия?

а) Пределната склонност към потребление да е висока

б) Търсенето на пари да е силно чувствително от лихвения процент

в) Пределната склонност към спестяване да е висока

г) Инвестициите да са силно чувствителни от лихвения процент

28. В една икономика е установено равнище на дохода и лихвения процент, при което стоковият и паричният пазар са в равновесие. Същевременно правителството започва да провежда експанзионистична фискална политика, която се съчетава с парична експанзия от страна на централната банка. Наблюдаваната ситуация е пример за:

- а) кейнсиански ефект от провеждането на макроикономическа политика
- б) провеждане на акомодираща макроикономическа политика
- в) провеждане на макроикономическа политика по правила
- г) препоръчвания от неокласиците начин за съчетаване на фискална и парична политика

29. Посочете невярното твърдение.

а) Според Кейнс класическата дихотомия на парите е частен случай, при който промените в скоростта на парично обращение водят до нарастване на инфлацията в същата степен, в която се увеличава паричното предлагане.

б) Класическата дихотомия на парите отразява ситуация, при която промените в паричното търсене и паричното предлагане не предизвикват ефект върху дохода и реалния лихвен процент.

в) При постоянна скорост на парично обращение, увеличаването на паричното предлагане ще предизвика само инфлация.

г) Според неокласиците класическата дихотомия на парите е основание за отказ от провеждане на експанзионистична макроикономическа политика в дългосрочен план.

30. Производствената функция на макроикономическо равнище, която включва зависимостта между производството и производствените фактори – труд и капитал и тяхната обща факторна производителност, не се използва за определянето на:

- а) производствения разрыв
- б) дохода в кейнсианската теория
- в) дохода в неокласическата теория на заетостта и производството
- г) потенциалния БВП

Речник на основните икономически термини²⁷

Английски език	Български език	Френски език	Немски език
Absolute advantage вж. също <i>Comparative...</i>	Абсолютно предимство	avantage (<i>m</i>) absolu	absoluter Kostenvorteil (<i>m</i>) [-e]
Aggregate demand	Съвкупно търсене	demande (<i>f</i>) globale	gesamtwirtschaftliche Nachfrage / aggregierte Nachfrage / Gesamtnachfrage (<i>f</i>) [-n]
Aggregate demand curve	Крива на съвкупното търсене	courbe (<i>f</i>) de demande globale	aggregierte Nachfragekurve (<i>f</i>) [-n]
Aggregate expenditure	Съвкупни разходи	dépense (<i>f</i>) globale	aggregierte Gesamtkosten [kein Sg]
Aggregate output	Съвкупен обем производство	volume (<i>m</i>) de la production globale	gesamtwirtschaftliche Produktionsmenge (<i>f</i>) [-n]
Aggregate production	Съвкупно производство	production (<i>f</i>) globale	gesamtwirtschaftliche Produktion (<i>f</i>) [-en]
Aggregate supply	Съвкупно предлагане	offre (<i>f</i>) globale	gesamtwirtschaftliches Angebot / Gesamtangebot / aggregiertes Angebot (<i>n</i>) [-e]
Aggregate supply curve	Крива на съвкупното предлагане	courbe (<i>f</i>) d'offre globale	aggregierte Angebotskurve (<i>f</i>) [-n]
Appreciation (of currency) вж. също <i>Depreciation</i>	Поскъпване стойността на валутата	appréciation (<i>f</i>) (d'une monnaie, d'une devise)	Aufwertung (<i>f</i>) [-en]
Asset вж. също <i>Liabilities</i>	Актив	actif (<i>m</i>)	Aktiva [kein Sg]
Autonomous consumption	Автономно потребление	consommation (<i>f</i>) autonome	autonomer Konsum (<i>m</i>) [kein Pl]
Autonomous investment	Автономни инвестиции	investissement (<i>m</i>) autonome	autonome Investition (<i>f</i>) [-en]
Balance of payments	Платежен баланс	balance (<i>f</i>) des paiements	Zahlungsbilanz (<i>f</i>) [-en]

²⁷ Подбраните икономически термини се базират на първия преведен учебник от английски език за целите на обучението по макроикономика в Стопанския факултет с автор Дейвид Коландър (Colander, D. (1993), Macroeconomics). Преводът на понятията на френски и немски език е извършен от дългогодишните асистенти по дисциплината „Макроикономика I“ във факултета – Лидия Кабатлийска-Андонова и Михаил Ангелов. Редакция на превода на понятията е направена от доц. д-р Гергана Фъркова-Ангелова (немски език) и гл. ас. д-р Магдалена Маркова (френски език) от Факултета по класически и нови филологии на СУ „Св. Климент Охридски“.

Balance sheet	Баланс	bilan (<i>m</i>)	Bilanz (<i>f</i>) [-en]
Bank account	Банкова сметка	compte (<i>m</i>) bancaire	Bankkonto (<i>n</i>) [-konten, selten: -s und -konti]
Base interest rate	Сконттов лихвен процент	taux (<i>m</i>) d'escompte	Basiszinssatz (<i>m</i>) [-sätze]
Benefits and costs	Ползи и разходи	coûts (<i>m pl</i>) – bénéfices (<i>m pl</i>)	Nutzen (<i>m</i>) [-] und Kosten [nur <i>Pl</i>]
Boom = Prosperity вж. също другите фази на икономическия цикъл	Пик	boom (<i>m</i>)	Hochkonjunktur (<i>f</i>) [-en] / Boom (<i>m</i>) [-s] (Aussprache: [bu:m])
Broad money вж. също <i>Narrow...</i>	Широки пари	monnaie (<i>f</i>) au sens large ; agrégat (<i>m</i>) / masse (<i>f</i>) monétaire au sens large	weit abgegrenzte Geldmenge (<i>f</i>) [-n]
Business = Enterprise вж. също <i>Household</i>	Предприятие	entreprise (<i>f</i>)	Unternehmen (<i>n</i>) [-]
Business cycle	Икономически цикъл	cycle (<i>m</i>) économique	Konjunkturzyklus (<i>m</i>) [-zyklen]
Business inventories	Оборотни средства на предприятие	stock (<i>m</i>) / inventaire (<i>m</i>)	Inventar (<i>n</i>) [-e]
Call option вж. също <i>Put...</i>	Кол опция (дава правото да се купи актив на определена цена)	option (<i>f</i>) d'achat	Kaufoption / Call-Option (<i>f</i>) [-en] / Call (<i>m</i>) [-s] (Aussprache: [kɔ:l])
Capacity utilization	Норма на използване на производствените мощности	utilisation (<i>f</i>) de la capacité / des capacités de production	Kapazitätsauslastung (<i>f</i>) [-en]
Capital вж. също <i>Labour</i>	Капитал	capital (<i>m</i>)	Kapital (<i>n</i>) [-e / -ien]
Capital consumption	Изхбяване на капитала	consommation (<i>f</i>) de capital	Abschreibung (<i>f</i>) [-en]
Capital market	Капиталов пазар	marché (<i>m</i>) de capitaux	Kapitalmarkt (<i>m</i>) [-märkte]
Capital market equilibrium	Равновесие на капиталовия пазар	équilibre (<i>m</i>) du marché de capitaux	Kapitalmarktgleichgewicht (<i>n</i>) [-e]
Cash	Налични пари	cash (<i>m</i>) / comptant (<i>m</i>) / espèces (<i>f pl</i>) / liquide (<i>m</i>) / liquidité (<i>f</i>) / numéraire (<i>m</i>) / trésorerie (<i>f</i>)	Bargeld (<i>n</i>)
Central bank	Централна банка	banque (<i>f</i>) centrale	Zentralbank (<i>f</i>) [-en]

Closed economy вж. също <i>Open...</i> , <i>Mixed...</i>	Затворена икономика/ автаркия	économie (f) fermée / autarcie (f) / autosuffisance (f)	geschlossene Volkswirtschaft (f) [-en]
Comparative advantage вж. също <i>Absolute...</i>	Сравнително предимство	avantage (m) comparatif	komparativer Kostenvorteil (m) [-e]
Compensation to employees вж. също <i>Employment</i> , <i>Wage</i>	Компенсация на наетите (трудова възнаграждение)	revenu (m) du travail, salaire (m) / rémunération (f)	Arbeitsentgelt (n) [-e]
Consumer	Потребител	consommateur (m), consommatrice (f)	Verbraucher (m) [-]
Consumer price index (CPI) вж. също <i>Harmonised CPI</i>	Индекс на потребителските цени	indice (m) des prix à la consommation (IPC)	Verbraucherpreisindex (HVPI) (m) [-indizes]
Consumption вж. също <i>Marginal propensity to consume</i>	Потребление	consommation (f)	Verbrauch (m) [Verbräuche]
Contractual fiscal/ monetary policy вж. също другите видове	Рестриктивна (ограничителна) фискална/ парична политика	politique (f) fiscale / monétaire restrictive	restriktive / kontraktive Fiskalpolitik / Geld(markt) politik (f) [-en]
Corporate income tax	Корпоративен данък	impôt (m) sur les sociétés / ~ sur les bénéfices des sociétés	Körperschaft(s)steuer (f) [-n]
Cost of production	Разходи за производство (себестойност)	coût (m) de production	Produktionskosten [nur PI]
Cost-push inflation вж. също <i>Demand-pull...</i>	Инфлация на разходите	inflation (f) par les coûts	Kostendruckinflation (f) [-en]
Countercyclical fiscal/monetary policy вж. също другите видове	Антициклична фискална/ парична политика	politique (f) fiscale / monétaire contracyclique	antizyklische Fiskalpolitik / Geld(markt)politik (f) [-en]
Crowding in effect	Стимулиращ (добавъчен) ефект	effet (m) d'éviction inversé / ~ d'entraînement / ~ d'attraction	Crowding-in / Verstärkungseffekt (m) [-e]
Crowding out effect	Ефект на изтласкването	effet (m) d'éviction	Crowding-out / Verdrängungseffekt (m) [-e]
Currency	Парична единица, валута	devise (f) / monnaie (f)	Währung (f) [-en]
Current account	Текуща сметка	compte (m) courant	Leistungsbilanz (f) [-en]

Cyclical unemployment вж. също другите видове	Циклична безработица	chômage (<i>m</i>) conjoncturel / ~ cyclique	konjunkturelle Arbeitslosigkeit (<i>f</i>) [<i>kein Pl</i>]
Debt rescheduling	Разсрочване на дълг	rééchelonnement (<i>m</i>) d'une dette	Umschuldung (<i>f</i>) [-en] / Schuldumwandlung (<i>f</i>) [-en]
Debt service	Обслужване на дълг	service (<i>m</i>) d'une dette	Schuldendienst (<i>m</i>) [-e]
Default	Пресрочване на плащане по дълг	défaut (<i>m</i>) (de paiement)	Schuldnerverzug (<i>m</i>) [-verzûge]
Demand вж. също Supply	Търсене	demande (<i>f</i>)	Nachfrage (<i>f</i>) [-n]
Demand curve	Крива на търсенето	courbe (<i>f</i>) de demande	Nachfragekurve (<i>f</i>) [-n]
Demand deposit вж. също другите видове	Безсрочен депозит	dépôt (<i>m</i>) à vue / compte (<i>m</i>) de dépôt à vue	Buchgeld / Giralgeld (<i>n</i>) (Aussprache: [ʒi'ka:l.gelt]) / Sichteinlage (<i>f</i>) [-n]
Demand-pull inflation вж. също Cost-push...	Инфлация на търсенето	inflation (<i>f</i>) par la demande	Nachfragesoginflation (<i>f</i>) [-en] (nachfragebedingte Inflation)
Demand shock	Шокове на търсенето	choc (<i>m</i>) lié à la demande	Nachfrageschock (<i>m</i>) [-s]
Deposit account	Влогова сметка, депозит	compte (<i>m</i>) de dépôt / dépôt (<i>m</i>)	Sparkonto, (<i>n</i>) [-konten, <i>selten</i> : -s und -konti] / Bankeinlage (<i>f</i>) [-n] / Depositum (<i>n</i>) [Depositen]
Depreciation	Амортизация, изхабяване	amortissement (<i>m</i>)	Abschreibung (<i>f</i>) [-en]
Depreciation (of currency) вж. също Appreciation...	Обезценка на валутата	dépréciation (<i>f</i>) (d'une monnaie)	Abwertung (<i>f</i>) [-en]
Depression вж. също другите фази на икономическия цикъл	Депресия	dépression (<i>f</i>) (économique)	Depression (<i>f</i>) [-en] / Konjunkturtief (<i>n</i>) [-s]
Direct proportionality вж. също Inverse...	Правопропорционална зависимост	proportionnalité (<i>f</i>) directe	direkte Proportionalität (<i>f</i>) [-en]
Discount	Сkonto (възнаграждение, което се дава на кредитора за използването на дадения от него заем на заемополучателя)	escompte (<i>m</i>)	Diskont (<i>m</i>) [-e]
Discount rate	Скентов процент	taux (<i>m</i>) d'escompte	Diskontsatz (<i>m</i>) [-sätze]

Discretionary fiscal/monetary policy вж. също другите видове	Дискреционна фискална/ парична политика (политика на свободно вземане на решения/ прилагана по преценка)	politique (f) fiscale / monétaire discrétionnaire	diskretionäre Fiskalpolitik / Geld(markt)politik (f) [-en]
Disposable income	Разполагаем доход	revenu (m) disponible	verfügbares Einkommen (n) [-]
Dissavings	Отрицателни спестявания	désépargne (f)	negative Ersparnis (f) [-se] (meist Pl)
Domestic demand	Вътрешно търсене	demande (f) intérieure / ~ interne	Binnennachfrage / Inlandsnachfrage (f) [-n]
Durable consumer goods = Durables вж. също Nondurable consumer goods	Стоки за дълготрайна употреба	biens (m) de consommation durables	Gebrauchsgut (n) [-güter]
Earnings	Печалба	gain (m) / bénéfice (m)	Gewinn (m) [-e]
Economic growth	Икономически растеж	croissance (f) économique	Wirtschaftswachstum (n) [kein Pl]
Endogenous variable вж. също Exogenous...	Ендогенна променлива	variable (f) endogène	endogene Variable (f) [-n]
Enterprise = Business вж. също Household	Предприятие	entreprise (f)	Unternehmen (n) [-]
Excess demand	Свръхтърсене	demande (f) excédentaire	Nachfrageüberschuss (m) [-überschüsse] / Überschussnachfrage (f) [-n]
Excess supply	Свръхпредлагане	offre (f) excédentaire	Angebotsüberschuss (m) [-überschüsse] / Überschussangebot (n) [-e]
Exogenous variable вж. също Endogenous...	Екзогенна променлива	variable (f) exogène	exogene Variable (f) [-n]
Expansion = Improvement вж. също другите фази на икономическия цикъл	Оживление	expansion (f) / reprise (f) / croissance (f) / développement (m) économique	Expansion (f) [-en] / Aufschwung (m) [Aufschwünge] / Erholung (f) [kein Pl]
Expansionary fiscal/monetary policy вж. също другите видове	Експанзионистична фискална/парична политика	politique (f) fiscale / monétaire expansionniste	expansive Fiskalpolitik / Geld(markt)politik (f) [-en]

Face value = Par ... = Nominal ...	Номинална стойност	valeur (f) nominale	Nennwert / Nominalwert (m) [-e]
Factor market	Факторен пазар	marché (m) de facteurs / ~ de facteurs de production	Faktormarkt / Produktionsfaktormarkt (m) [-märkte]
Factor of production	Производствен фактор, фактор за производство	facteur (m) de production	Produktionsfaktor (m) [-en]
Financial sector	Финансов/паричен сектор	secteur (m) financier	Finanzsektor (m) [-en]
Fiscal policy вж. също различните видове	Фискална политика	politique (f) fiscale	Fiskalpolitik (f) [-en]
Fixed assets	Дълготрайни материални активи	immobilisations (f pl) / actifs (m pl) immobilisés	Sachanlage (f) [-n]
Fixed (= Pegged) exchange rate вж. също другите видове	Фиксиран валутен курс	taux (m) de change fixe	fester / fixer Wechselkurs (m) [-e]
Fixed investment	Инвестиции/ капиталовложения в дълготрайни активи	investissement (m) en immobilisations (corporelles)	Investition (f) [-en] in Sachanlagen вж. също <i>Fixed assets</i>
Flexible exchange rate вж. също другите видове	Гъвкав/променлив валутен курс	taux (m) de change flexible	flexibler / freier Wechselkurs (m) [-e]
Floating exchange rate	Плаващ валутен курс	taux (m) de change flottant	Floating (n) (Aussprache: [ˈflɔʊtɪŋ])
Flow	Поток	flux (m)	Flow (m) [-s] (Aussprache: [flɔʊ]) / Strom (m) [Ströme]
Frictional unemployment вж. също другите видове	Фрикционна (текуща) безработица	chômage (m) frictionnel	friktionelle Arbeitslosigkeit (f) [<i>kein PI</i>]
Full employment вж. също <i>Unemployment</i> (различни видове)	Пълна заетост	plein emploi (m)	Vollbeschäftigung (f) [-en]
Future value вж. също <i>Present...</i>	Бъдеща стойност	valeur (f) future	zukünftiger Wert / Zukunftswert (m) [-e]
Futures	Фючърс (договор за покупка на определена стока или услуга в бъдещето по предварително договорена цена)	contrat (m) à terme	Future (m) [-s] (Aussprache: [ˈfjuːtʃɜ])

General equilibrium вж. също <i>Partial...</i>	Общо равновесие	équilibre (<i>m</i>) général	allgemeines Gleichgewicht (<i>n</i>) [-e]
Gold standard	Златен стандарт	étalon-or (<i>m</i>)	Goldstandard (<i>m</i>)
Goods market	Стоков пазар	marché (<i>m</i>) des biens	Gütermarkt (<i>m</i>) [-märkte]
Government bond	Държавна облигация	obligation (<i>f</i>) d'Etat	Staatsanleihe (<i>f</i>) [-n] / Staatsschuldverschreibung (<i>f</i>) [-en] / Staatsobligation (<i>f</i>) [-en]
Government budget	Държавен бюджет	budget (<i>m</i>) de l'État	öffentlicher Haushalt / Staatshaushalt (<i>m</i>) [-e] // Haushaltsplan (<i>m</i>) [-pläne] / Etat (<i>m</i>) [-s] (Aussprache: [e'ta:]) / Budget (<i>n</i>) [-e] (Aussprache: [by'dʒe:])
Government budget deficit	Бюджетен дефицит	déficit (<i>m</i>) du budget de l'Etat	(Staats-)Haushaltsdefizit / Budgetdefizit (<i>n</i>) [-e] (Aussprache: [by'dʒe:(')de:fitsit]) / negativer (Staats-)Haushaltssaldo (<i>m</i>) [-salden / -saldos / -saldi]
Government budget surplus	Бюджетен излишък	excédent (<i>m</i>) du budget de l'Etat	(Staats-) Haushaltsüberschuss / Budgetüberschuss (<i>m</i>) [-überschüsse] (Aussprache: [by'dʒe:(')y:bv̥.fʊs]) / positiver (Staats-) Haushaltssaldo (<i>m</i>) [-salden / -saldos / -saldi]
Government (= Public) spending/ expenditure	Бюджетни разходи	dépenses (<i>fp</i>) publiques (de l'Etat)	öffentliche Ausgaben / Staatsausgabe (<i>f</i>) [-n]
Gross domestic product (GDP)	Брутен вътрешен продукт	produit (<i>m</i>) intérieur brut (PIB)	Bruttoinlandsprodukt (BIP) (<i>n</i>) [-e]
GDP deflator	Дефлатор на БВП	déflateur (<i>m</i>) du PIB	BIP-Deflator (<i>m</i>) [-en]
Gross national income (GNI) [<i>преду</i> Gross National Product (GNP)]	Брутен национален продукт	revenu (<i>m</i>) national brut [<i>anciennement</i> produit national brut]	Bruttonationaleinkommen (BNE) (<i>n</i>) [-] (Bruttosozialprodukt (BSP) (<i>n</i>) [-e])
Harmonised index of consumer prices (HICP) вж. също <i>CPI</i>	Хармонизиран индекс на потребителските цени (ХИПЦ)	indice (<i>m</i>) des prix à la consommation harmonisé (IPCH)	harmonisierter Verbraucherpreisindex (HVPI) (<i>m</i>) [-indizes]

Household вж. също <i>Enterprise</i>	Домакинство	ménage (<i>m</i>)	Haushalt (<i>m</i>) [-e]
Income	Доход	revenu (<i>m</i>)	Einkommen (<i>n</i>) [-]
Income tax	Данък общ доход	impôt (<i>m</i>) sur le revenu	Einkommen(s)steuer (<i>f</i>) [-n]
Individual demand вж. също <i>Market...</i>	Индивидуално търсене	demande (<i>f</i>) individuelle	individuelle Nachfrage (<i>f</i>) [-n]
Individual supply вж. също <i>Market...</i>	Индивидуално предлагане	offre (<i>f</i>) individuelle	individuelles Angebot (<i>n</i>) [-e]
Inflation rate	Темп/процент/норма на инфлация	taux (<i>m</i>) d'inflation	Inflationsrate (<i>f</i>) [-n]
Inflationary gap вж. също <i>Recessionary gap</i>	Инфлационен разрыв	écart (<i>m</i>) inflationniste	inflationistische Lücke (<i>f</i>) [-n]
Input вж. също <i>Output</i>	Производствен ресурс	intrans (<i>m</i>) / entrée (<i>f</i>) / facteur (<i>m</i>) de production	Produktionsfaktor (<i>m</i>) [-en] / Input (<i>m/n</i>)
Interest payments	Плащания по лихви	versement (<i>m</i>) / paiement (<i>m</i>) d'intérêts	Zinszahlung (<i>f</i>) [-en]
Interest rate	Лихвен процент	taux (<i>m</i>) d'intérêt	Zinssatz (<i>m</i>) [-sätze]
Intermediate products/goods	Междинни продукти (междинно потребление)	biens (<i>m pl</i>) intermédiaires	Halbfabrikat (<i>n</i>) [-e] / Halbfertigprodukt (<i>n</i>) [-e] / unfertiges Erzeugnis (<i>n</i>) [-se] / unfertige Leistung (<i>f</i>) [-en]
Inventories	Стокови запаси	stock (<i>m</i>) / inventaire (<i>m</i>)	Umlaufvermögen (<i>n</i>) [-] / Inventar (<i>n</i>) [-e]
Inverse proportionality вж. също <i>Direct...</i>	Обратнопропорционална зависимост	proportionnalité (<i>f</i>) inverse	indirekte / inverse / umgekehrte / reziproke Proportionalität (<i>f</i>) [-en]
Investment bank	Инвестиционна банка	banque (<i>f</i>) d'investissement	Investitionsbank (<i>f</i>) [-en]
Investment demand	Инвестиционно търсене	demande (<i>f</i>) d'investissement	Investitionsnachfrage (<i>f</i>) [-n]
Investment supply	Инвестиционно предлагане	offre (<i>f</i>) d'investissement	Investitionsangebot (<i>n</i>) [-e]
Keynesian multiplier	Кейнсиански мултипликатор	multiplieur (<i>m</i>) keynésien	keynesianischer Multiplikator (<i>m</i>) [-en]
Labour вж. също <i>Capital; Wage; Work force</i>	Труд	travail (<i>m</i>)	Arbeit (<i>f</i>) [-en]

Labour market	Пазар на труда	marché (<i>m</i>) du travail	Arbeitsmarkt (<i>m</i>) [-märkte]
Law of demand	Закон на търсенето	loi (<i>f</i>) de la demande	Gesetz (<i>n</i>) [-] der Nachfrage (<i>f</i>) [-n]
Law of supply	Закон за предлагането	loi (<i>f</i>) de l'offre	Gesetz (<i>n</i>) [-] des Angebots (<i>n</i>) [-e]
Liabilities вж. също <i>Asset</i>	Пасиви	passif (<i>m</i>)	Passiva [<i>kein</i> Sg] / Verbindlichkeit (<i>f</i>) [-en] (nur Teil der Passivseite!)
Liquidity	Ликвидност	liquidité (<i>f</i>)	Liquidität (<i>f</i>) [<i>kein</i> Pl]
Loose policy = Expansionary...	Експанзионистична политика	politique (<i>f</i>) laxiste / ~ expansionniste	lockere / expansive [...]
Macroeconomic aggregates	Макроикономически агрегати	agrégat (<i>m</i>) macroéconomique	makroökonomisches Aggregat (<i>n</i>) [-e]
Macroeconomic equilibrium	Макроикономическо равновесие	équilibre (<i>m</i>) macroéconomique	makroökonomisches Gleichgewicht (<i>n</i>) [-e]
Managed floating exchange rate вж. също другите видове	Управлявано плаващ валутен курс	taux (<i>m</i>) de change flottant administré / ~ géré / ~ contrôlé / ~ dirigé	Managed Floating = Dirty / schmutziges ~ (<i>n</i>) (Aussprache: ['mentʃt / 'dœ:ʒti 'flɔʊtiŋ])
Marginal propensity to consume вж. също <i>Consumer, Consumption</i>	Пределна склонност към потребление	propension (<i>f</i>) marginale à consommer	marginale Konsumquote (<i>f</i>) [-n] / ~ Konsumneigung (<i>f</i>) [-en] // Grenzrate (<i>f</i>) [-n] / Grenzneigung (<i>f</i>) [-en] zum Konsum (<i>m</i>) [<i>kein</i> Pl]
Marginal propensity to save	Пределна склонност към спестяване	propension (<i>f</i>) marginale à épargner	marginale Sparquote (<i>f</i>) [-n] / Sparneigung (<i>f</i>) [-en] // Grenzrate (<i>f</i>) [-n] / Grenzneigung (<i>f</i>) [-en] zum Sparen (<i>n</i>) [<i>kein</i> Pl]
Market demand вж. също <i>Individual...</i>	Пазарно търсене	demande (<i>f</i>) du marché	Marktnachfrage (<i>f</i>) [-n]
Market supply вж. също <i>Individual...</i>	Пазарно предлагане	offre (<i>f</i>) du marché	Marktangebot (<i>n</i>) [-e]
Maturity	Падеж	échéance (<i>f</i>) / maturité (<i>f</i>)	Fälligkeit (<i>f</i>) [-en]
Maturity date	Дата на падеж	échéance (<i>f</i>) ; date (<i>f</i>) d'échéance / ~ de maturité	Fälligkeitsdatum (<i>n</i>) [-daten]
Medium of exchange	Средство за размяна, обращение	moyen (<i>m</i>) d'échange	Zahlungsmittel (<i>n</i>) [-] / ≈ Tauschmittel (<i>n</i>) [-] / ≈ Tauschware (<i>f</i>) [-n] (eine der primären Geldfunktionen: 1)

Mixed economy вж. също <i>Closed, Open...</i>	Смесена икономика (затворена икономика с правителствена намеса)	économie (f) mixte	gelenkte Volkswirtschaft / gemischte Wirtschaft (f) [-en]
Monetary base	Парична база	base (f) monétaire ; monnaie (f) banque centrale / ~ fiduciaire	monetäre Basis / Geldbasis (f) [Basen]
Monetary growth (money creation / issuance)	Растеж на паричната база	croissance (f) de la masse monétaire	Geldschöpfung (f) [-en]
Monetary policy вж. също различните видове	Парична политика	politique (f) monétaire	Geld(markt)politik (f) [-en]
Monetary rule	Монетарно правило	règle (f) monétaire	Geldregel (f) [-n]
Monetary sector	Паричен сектор	secteur (m) monétaire	Geldsektor (m) [-en]
Money demand	Търсене на пари	demande (f) de monnaie	Geldnachfrage (f) [-n]
Money illusion	Парична илюзия	illusion (f) monétaire	Geldwertillusion (f) [-en]
Money multiplier	Паричен мултипликатор	multiplicateur (m) monétaire	Geldschöpfungsmultiplika- tor (m) [-en]
Money supply	Парично предлагане	offre (f) de monnaie	Geldangebot (n) [-e]
Mutual fund	Взаимен фонд	fonds (m) commun de placement / ~ mutuel	gemeinsamer Fonds (m) [-] (Aussprache: Sg [fɔ̃ː]; Pl [fɔ̃ːs])
Narrow money вж. също <i>Broad...</i>	Тесни пари (само паричен агрегат M1)	monnaie (f) au sens étroit / strict ; agrégat (m) / masse (f) monétaire au sens étroit / strict	engefasste / enge Geldmenge (f) [-n]
Natural rate of unemployment вж. също другите видове	Естествена норма на безработица	taux (m) de chômage naturel	natürliche Arbeitslosenquote (f) [-n]
Net exports	Нетен износ	exportation (f) nette	Außenbeitrag (m) [-beiträge] / Nettoexport (m) [-e]
Net worth	Нетна балансова стойност	valeur (f) nette ; avoir (m) net	Reinvermögen / Nettovermögen (n) [-]
Neutrality of money	Неутралност на парите	neutralité (f) de la monnaie	Neutralität (f) [-en] des Geldes (n)
Nominal economic variable вж. също <i>Real...</i>	Номинална икономическа променлива	variable (f) économique nominale	nominale Größe (f) [-n]

Nondurable consumer goods = Consumables вж. също <i>Durable consumer goods</i>	Стоки за краткотрайна употреба	biens (<i>m pl</i>) de consommation non durables / ~ périssables	Verbrauchsgut / Konsumgut (<i>n</i>) [-güter]
Non-tariff barriers (to trade) вж. също <i>Tariff...</i>	Нетарифни търговски ограничения	barrières (<i>f pl</i>) / obstacles (<i>m pl</i>) non tarifaires	nichttarifäres Handelshemmnis (<i>n</i>) [-se]
Okun's law	Закон на Оукън	loi (<i>f</i>) d'Okun	okunsches / Okuns Gesetz (<i>n</i>) [-e]
Open economy вж. също <i>Closed, Mixed...</i>	Отворена икономика	économie (<i>f</i>) ouverte	offene Volkswirtschaft (<i>f</i>) [-en]
Open market operations	Операции на открития пазар	opérations (<i>f pl</i>) d'open market	Offenmarktpolitik (<i>f</i>) [-en]
Opportunity costs	Алтернативна цена	coûts (<i>m pl</i>) d'opportunité	Opportunitätskosten [<i>nur Plural</i>]
Option вж. също <i>Call ... и Put ...</i>	Опция (дава правото на притежателя си да купи или да продаде определен актив на определена цена в рамките на определен срок)	option (<i>f</i>)	Option (<i>f</i>) [-en]
Output вж. също <i>Input</i>	Обем произведена продукция, производство	produit (<i>m</i>) / résultat (<i>m</i>) ; rendement (<i>m</i>) / production (<i>f</i>) ; volume (<i>m</i>) de la production	Output (<i>m/n</i>) (Aussprache: ['aʊptʊt]) / Ausstoß (<i>m</i>) [Ausstöße] / Produktionsmenge (<i>f</i>) [-n]
Par value = Face ... = Nominal ...	Номинална стойност	valeur (<i>f</i>) nominale	Nennwert / Nominalwert (<i>m</i>) [-e]
Paradox of thrift	Парадокс на спестовността	paradoxe (<i>m</i>) de l'épargne	Sparparadoxon (<i>n</i>) [-paradoxa]
Partial equilibrium вж. също <i>General...</i>	Частично равновесие	équilibre (<i>m</i>) partiel	partielles Gleichgewicht (<i>n</i>) [-e]
Pegged (= Fixed) exchange rate вж. също другите видове	Фиксиран валутен курс	taux (<i>m</i>) de change fixe	fester / fixer Wechselkurs (<i>m</i>) [-e]
Personal income tax	Данък върху доходите на физическите лица	impôt (<i>m</i>) sur le revenu (des personnes physiques)	Einkommen(s)steuer (<i>f</i>) [-n]
Phillips curve	Крива на Филипс	courbe (<i>f</i>) de Phillips	Phillips-Kurve / Phillipskurve (<i>f</i>) [-n]

Potential GDP	Потенциален БВП	PIB potentiel	Produktionspotenzial (<i>n</i>) [-e]
Potential income	Потенциален доход	niveau (<i>m</i>) du revenu potentiel	potenzielles Einkommensniveau (<i>n</i>) [-s] (Aussprache: ['aŋkɔmənsni('vo:)]
Present value вж. също <i>Future...</i>	Настояща стойност	valeur (<i>f</i>) actuelle / ~ actualisée	Gegenwartswert (<i>m</i>) [-e]
Price level	Ценово равнище	niveau (<i>m</i>) des prix	Preisniveau (<i>n</i>) [-s] (Aussprache: ['praɪsni('vo:)]
Price-taker	Икономически агент, за когото цената се задава от пазара	preneur (<i>m</i>) de prix	Preisnehmer (<i>m</i>) [-]
Primary sector вж. също другите видове	Първичен сектор	secteur (<i>m</i>) primaire	Urproduktion (<i>f</i>) [-en] / primärer Sektor (<i>m</i>) [-en]
Principal	Главница (основна сума на дълг)	principal (<i>m</i>)	Kreditsumme (<i>f</i>) [-n] / Schuldbetrag (<i>m</i>) [-träge]
Private sector вж. също <i>Public...</i>	Реален/частен сектор	secteur (<i>m</i>) privé	privater Sektor (<i>m</i>) [-en]
Procyclical fiscal/ monetary policy вж. също другите видове	Проциклична фискална / парична политика	politique (<i>f</i>) fiscale/ monétaire procyclique / conjoncturelle	prozyklische Fiskalpolitik / Geld(markt)politik (<i>f</i>) [-en]
Production(-) possibility frontier/curve/ boundary = Transformation ~	Граница на производствените възможности	limite (<i>f</i>) des capacités de production	Transformationskurve / Produktionsmöglichkeitenkurve (<i>f</i>) [-n] / Kapazitätslinie (<i>f</i>) [-n]
Productive capacity	Производствена мощност	capacité (<i>f</i>) de production	Produktionskapazität (<i>f</i>) [-en]
Productivity	Производителност	productivité (<i>f</i>)	Produktivität (<i>f</i>) [kein Pl]
Public sector вж. също <i>Private...</i>	Публичен/държавен/ фискален/правителствен сектор	secteur (<i>m</i>) public	öffentlicher Sektor / Staatssektor (<i>m</i>) [-en]
Public (= Government) spending	Публични разходи	dépenses (<i>f pl</i>) publiques (~ de l'Etat)	öffentliche Ausgaben / Staatsausgabe (<i>f</i>) [-n]
Purchasing power parity	Паритет на покупателната способност	parité (<i>f</i>) de pouvoir d'achat	Kaufkraftparität (<i>f</i>) [-en]
Put option вж. също <i>Call...</i>	Пут опция (право да се продаде актив на определена цена)	option (<i>f</i>) de vente	Verkaufsoption / Put-Option (<i>f</i>) [-en] / Put (<i>m/n</i>) [-s]

Quantity demanded	Търсено количество	quantité (<i>f</i>) demandée	nachgefragte Menge (<i>f</i>) [-n]
Quantity of demand	Количество търсене	quantité (<i>f</i>) de la demande	Nachfragemenge (<i>f</i>) [-n]
Quantity of supply	Количество предлагане	quantité (<i>f</i>) de l'offre	Angebotsmenge (<i>f</i>) [-n]
Quantity supplied	Предлагано количество	quantité (<i>f</i>) offerte	angebotene Menge (<i>f</i>) [-n]
Quantity theory of money	Количествена теория на парите	théorie (<i>f</i>) quantitative de la monnaie	Quantitätstheorie (des Geldes) / Geldmengentheorie (<i>f</i>) [-n]
Quota	Квота	quota (<i>m</i>)	Quote (<i>f</i>) [-n] / Anteil (<i>m</i>) [-e]
Rational expectations	Рационални очаквания	attentes (<i>f/pl</i>) rationnelles	rationale Erwartung (<i>f</i>) [-en]
Real economic variable вж. също <i>Nominal...</i>	Реална икономическа променлива	variable (<i>f</i>) économique réelle	reale Größe (<i>f</i>) [-n]
Real equilibrium wage rate	Равновесна реална работна заплата	salaire (<i>m</i>) réel d'équilibre	realer Gleichgewichtslohnsatz (<i>m</i>) [-sätze]
Real money demand	Реално търсене на пари	demande (<i>f</i>) de monnaie réelle	reale Geldnachfrage (<i>f</i>) [-n]
Real money supply	Реално предлагане на пари	offre (<i>f</i>) de monnaie réelle	reales Geldangebot (<i>n</i>) [-e]
Nominal money demand	Номинално търсене на пари	demande (<i>f</i>) de monnaie nominale	nominale Geldnachfrage (<i>f</i>) [-n]
Nominal money supply	Номинално предлагане на пари	offre (<i>f</i>) de monnaie nominale	nominales Geldangebot (<i>n</i>) [-e]
Real output	Реален обем продукция	production (<i>f</i>) réelle	reale Produktionsmenge (<i>f</i>) [-n]
Receipt	Разписка Приход/постъпление	acquit (<i>m</i>) / quittance (<i>f</i>) / récépissé (<i>m</i>) / reçu (<i>m</i>) / ticket (<i>m</i>); encaissement (<i>m</i>) / entrée (<i>f</i>)	Quittung (<i>f</i>) [-en]
Recession вж. също другите фази на икономическия цикъл	Рецесия	récession (<i>f</i>)	Rezession (<i>f</i>) [-en] / Abschwung (<i>m</i>) [Abschwünge]
Recessionary gap вж. също <i>Inflationary gap</i>	Рецесионен (дефлационен) разрыв	écart (<i>m</i>) récessionniste	deflatorische Lücke (<i>f</i>) [-n]
Relative price	Относителна цена	prix (<i>m</i>) relatif	relativer Preis (<i>m</i>) [-e]

Required reserve	Задължителни минимални резерви	réserves (<i>f pl</i>) obligatoires	Mindestreserve (<i>f</i>) [-n]
Revenue	Приход	recettes (<i>f pl</i>) / revenu (<i>m</i>)	Erlös (<i>m</i>) [-e]
Ricardian equivalence	Еквивалентност на Рикардо	équivalence (<i>f</i>) ricardienne	Ricardianische Äquivalenz (<i>f</i>) [-en] / Äquivalenztheorem (<i>n</i>) [-e]
Savings deposits вж. също другите видове	Спестовни влогове	dépôts (<i>m pl</i>) d'épargne	Spareinlage (<i>f</i>) [-n] / Sparguthaben (<i>n</i>) [-]
Savings function	Функция на спестяванията	fonction (<i>f</i>) d'épargne	Sparfunktion (<i>f</i>) [-en]
Say's Law	Закон на Сей	loi (<i>f</i>) des débouchés de Say	say(')sches Gesetz (<i>n</i>) [-e] / ~ Theorem (<i>n</i>) [-e]
Secondary sector вж. също другите видове	Вторичен сектор	secteur (<i>m</i>) secondaire	industrieller / sekundärer Sektor (<i>m</i>) [-en]
seigniorage/ seigneurage	Сеньораж	seigneurage (<i>m</i>)	Seigniorage (<i>f</i>) [<i>kein Pl</i>] (Aussprache: [zenjo'va:ʒ(ə)])
Selling price	Продажна цена	prix (<i>m</i>) de vente	Verkaufspreis (<i>m</i>) [-e]
Shadow economy	Сива (скрита) икономика	économie (<i>f</i>) informelle / ~ grise	Schattenwirtschaft (<i>f</i>) [-n] / grauer Markt (<i>m</i>) [Märkte] / Schleichhandel (<i>m</i>) [<i>kein Pl</i>]
Shortage of money	Паричен дефицит	manque (<i>m</i>) de fonds / ~ d'argent	Geldknappheit (<i>f</i>) [-en]
Spread	Спред (разлика между себестойност и пазарна цена)	écart (<i>m</i>)	Spread (<i>m</i>) [-s] (Aussprache: [spret]) ≈ Spanne (<i>f</i>) [-n]
Stable equilibrium	Стабилно равновесие	équilibre (<i>m</i>) stable	stabiles Gleichgewicht (<i>n</i>) [-e]
Standard of living	Жизнен стандарт	niveau (<i>m</i>) de vie	Lebensstandard (<i>m</i>) [-s]
Steady growth	Устойчив растеж (растеж с постоянен темп)	croissance (<i>f</i>) soutenue	stetiges / kontinuierliches Wachstum (<i>n</i>) [<i>kein Pl</i>]
Steady-state growth	Стационарно състояние на икономиката	économie (<i>f</i>) (à l'état) stationnaire	stationäres / Steady-State-Wachstum (<i>n</i>) [<i>kein Pl</i>] (Aussprache: ['stedi(')stɛit(')vakstu:m])
Stock = Share	Акция	action (<i>f</i>)	Aktie (<i>f</i>) [-n]
Stock exchange	Фондова борса	bourse (<i>f</i>) (des valeurs) / place (<i>f</i>) (boursière)	Wertpapierbörse / Effektenbörse (<i>f</i>) [-n]
Stock market	Пазар на акции	marché (<i>m</i>) des actions / ~des valeurs	Aktienmarkt (<i>m</i>) [-märkte]

Store of value	Средство за натрупване/ запазване на стойността	réserve (f) de valeur	Wertaufbewahrungsmittel (n) [-] (eine der primären Geldfunktionen: 2)
Structural unemployment вж. също другите видове	Структурна безработица	chômage (m) structurel	strukturelle Arbeitslosigkeit (f) [kein Pl]
Supply вж. също Demand	Предлагане	offre (f)	Angebot (n) [-e]
Supply curve	Крива на предлагането	courbe (f) d'offre	Angebotskurve (f) [-n]
Supply shock	Шокове на предлагането	choc (m) de l'offre	Angebotsschock (m) [-s]
Swap	Суап (договор за размяна на бъдещи плащания)	swap (m)	Swap (m) [-s] (Aussprache: [svɔp] / [swɔp])
Tariff вж. също Voluntary restraint agreement	Мито	droit (m) de douane	Zoll (m) [Zölle]
Tariff barriers вж. също Non-tariff...	Тарифни ограничения	barrières (f pl) tarifaires	tarifäres Handelshemmnis (n) [-se] / Zollbarriere (f) [-n] / Zollschranke (f) [-n]
Tariff rates	Митническа тарифа	tarif (m) douanier	Zolltarif (m) [-e]
Tax rate	Данъчна ставка	taux (m) d'imposition	Steuertarif (m) [-e]
Technology	Технология	technologie (f)	Technologie (f) [-n]
Tertiary sector вж. също другите видове	Третичен сектор	secteur (m) tertiaire	Dienstleistungssektor / tertiärer Sektor (m) [-en]
Tight monetary policy = Contractionary...	Затягаща/Рестриктивна парична политика	politique (f) monétaire restrictive	restriktive / kontraktive [...]
Time deposit вж. също другите видове	Срочен влог, депозит	dépôt (m) à terme / compte (m) de dépôt à terme	Termingeld (n) / Termineinlage (f) [-n] / Termindepositum (n) [-depositen] / Festgeld (n) (befristete Einlagen)
Total factor productivity	Обща факторна производителност	productivité (f) globale des facteurs	totale Faktorproduktivität (f) [kein Pl]
Total output	Общо производство/ продукция	production (f) totale	Gesamtproduktion (f) [-en]
Trade balance	Търговски баланс/ търговско салдо	balance (f) commerciale	Handelsbilanz (f) [-en]
Trade deficit	Търговски дефицит	déficit (m) commercial	Handelsbilanzdefizit (n) [-e]
Trade surplus	Търговски излишък	excédent (m) commercial	Handelsbilanzüberschuss (m) [-überschüsse]
Transaction cost	Трансакционни разходи	coût (m) de transaction	Transaktionskosten [nur Pl]

Transfer payment	Трансферни плащания	transferts (<i>m pl</i>)	Transferleistung (<i>f</i>) [-en]
Traveler's check/ cheque	Пътнически чек	chèque (<i>m</i>) de voyage	Reisescheck (<i>m</i>) [-s]
the Treasury: (1) United States Department of the Treasury; (2) Her Majesty's (HM) Treasury / the Exchequer	Министерство на финансите на САЩ/... на Великобритания	Le Trésor : (1) Le Département du Trésor des États-Unis ; (2) Le Trésor de sa Majesté (au Royaume-Uni) / L'Échiquier	Treasury (≈ Schatzkammer (<i>f</i>) [-n]): (1) Finanzministerium der Vereinigten Staaten; (2) Finanz- und Wirtschaftsministerium des Vereinigten Königreichs (<i>n</i>) [-ministerien]
Treasury bill	Съкровищен бон	billet (<i>m</i>) du Trésor américain	Treasury bill / Schatzwechsel (<i>m</i>) [-]
Treasury bond	Държавна ценна книга	Bon du Trésor ; obligation (<i>f</i>) assimilable du Trésor (de l'Etat français)	Treasury bond (<i>m</i>) [-s] / marktfähige Staatsschuldverschreibung / Staatsanleihe (in den USA)
Unemployment rate	Коефициент/норма на безработица	taux (<i>m</i>) de chômage	Arbeitslosenquote (<i>f</i>) [-n]
Unit of account	Разчетна единица	unité (<i>f</i>) de compte	Recheneinheit (<i>f</i>) [-en] (eine der primären Geldfunktionen: 3) Geld als ein Wertmaßstab)
Unit of value	Мярка на стойност	unité (<i>f</i>) de valeur	Wertmesseinheit (<i>f</i>) [-en] (eine der primären Geldfunktionen: 3) Geld als ein Wertmaßstab)
Value	Стойност	valeur (<i>f</i>)	Wert (<i>m</i>) [-e]
Velocity of money	Скорост на парично обращение	vitesse (<i>f</i>) de circulation de la monnaie	Geldumlaufgeschwindigkeit (<i>f</i>) [-en] / Umschlagshäufigkeit (<i>f</i>) [-en] des Geldes (<i>n</i>)
Voluntary restraint agreement/export restraint/export restriction вж. също <i>Tariff</i>	Доброволни митнически ограничения	restriction (<i>f</i>) volontaire à l'exportation / autolimitation (<i>f</i>) à l'exportation	freiwillige Exportbeschränkung (<i>f</i>) [-en]
Wage вж. <i>Compensation to employees, Labour</i>	Надница, работна заплата	salaire (<i>m</i>)	Zeitlohn / Stundenlohn (<i>m</i>) [-löhne]
Wage labour	Наемен труд	travail (<i>m</i>) salarié	Lohnarbeit (<i>f</i>) [-en]
Wage rigidity	Негъвкавост (ригидност) на работните заплати	rigidité (<i>f</i>) des salaires	Lohnrigidität (<i>f</i>) [-en]

Work force вж. също <i>Employment,</i> <i>Labour</i>	Работна сила	main (<i>f</i>) d'œuvre / force (<i>f</i>) de travail / personnel (<i>m</i>) / effectifs (<i>m pl</i>)	Arbeitskraft (<i>f</i>) [-kräfte]
Yield	Доходност, доход	rendement (<i>m</i>) / produit (<i>m</i>)	Rendite (<i>f</i>) [-n]

Литература

- Ганев, К.** (2015). Бизнес цикли (Теории и модели). СУ „Св. Климент Охридски“, Стопански факултет.
- Ненова, М., Н. Мичева** (1997). Финансовата политика в България в условията на преход към пазарна икономика. Издание на Българската народна банка.
- Ралева, Ст.** (2013). Инфлация и икономически растеж (теория, методология, емпирика/). Изд. комплекс – УНСС.
- Рангелова, Р.** (2003) Международни икономически сравнения (методология и анализ). София, Изд. Некст.
- Рангелова, Р.** (2008). Критика на концепцията и измерителя за общата факторна производителност. – *Икономическа мисъл*, 3/2008.
- Barro, R.** (2008). *Macroeconomics: A Modern Approach*. Thomson South-Western.
- Baumol, W., A. Blinder, J. Solow** (2019). *Economics (Principles and Policy)*. South-Western College Pub., Fourteenth Edition.
- Blanchard, O.** (2017). *Macroeconomics*. Pearson Prentice Hall, Seventh Edition.
- Blanchard, O., S. Fischer** (1989). *Lectures on Macroeconomics*. The MIT Press.
- Burda, M., C. Wyplosz** (2017). *Macroeconomics (A European Text)*. Oxford University Press, Seventh Edition.
- Chobanov, G.** (2009). Walras Law and Flow of Funds Analysis in an Open Economic System. Sofia Conferences on Social and Economic Development in Europe (pp. 25 – 37), Volume 2, Peter Lang Verlag, Frankfurt am Main.
- Dornbusch, R., S. Fischer, R. Startz** (2018). *Macroeconomics*. McGraw-Hill International Edition, Thirteenth Edition.
- Hall, R., J. Taylor** (1997). *Macroeconomics*. W.W. Norton & Company, New York
- International Monetary Fund (2016), *Balance of Payments and International Investment Position Manual*, Sixth Edition.
- Keynes, J. M.** (1936). *The General Theory of Employment. Interest and Money*, Cambridge University Press.
- Keynes, J. M.** (1926). *Essays in Biography*. New York, Norton, 1951.
- Mankiw, G.** (2019). *Macroeconomics*. Tenth Edition, Worth Publishers.
- McCallum, B.** (1989). *Monetary Economics. Theory and Policy*. Macmillan Publishing Company, New York.
- Mishkin, F.** (2013). *The Economics of Money, Banking, and Financial Markets*. Pearson Addison Wesley, Tenth Edition.
- Regulation (EU) No 549/2013** of the European Parliament and of the Council of 21 May 2013 on the European system of national and regional accounts in the European Union.
- Sachs, J., F. Larrain** (1993). *Macroeconomics in the Global Economy*. Harvester Wheatsheaf.
- Samuelson, P., W. Nordhaus** (2010). *Economics*. McGraw-Hill/Irwin.
- Snowdon, B., H. Vane** (2005). *Modern Macroeconomics (Its Origins, Development and Current State)*. Edward Elgar Publishing Limited.

Димитър Златинов

Макроикономическа теория и политика

Учебно помагало

Българска

Първо издание

Рецензенти

доц. д-р *Стела Ралева*

доц. д-р *Калоян Ганев*

Редактор

Елеонора Николова

Художник на корицата

Владимир Матов

Формат 70x100/16

Печатни коли 13

Университетско издателство „Св. Климент Охридски“

www.unipress.bg

Доц. Димитър Златинов е доктор по икономика (2015 г.), преподавател в катедра „Икономика“ в Стопанския факултет на Софийския университет „Св. Климент Охридски“ и изследовател в Института за икономически изследвания при БАН. Лектор е по микроикономика, макроикономика, международна икономика и икономическа политика в Софийския университет.

Специализирал е в Австрия към Международния валутен фонд и в Люксембург към Европейската сметна палата. През 2014 г. е участник в Петата юбилейна среща с лауреати на наградата по икономика в памет на Алфред Нобел в Линдау, Германия. Работил е в Българската народна банка в периода 2010 – 2016 г.

До момента е участвал в 15 международни, национални и университетски научноизследователски проекти. Автор е на над 60 публикации в страната и чужбина, свързани с изследване на цикличното развитие на икономиката, моделирането на макроикономическите процеси, взаимодействието на макроикономическите политики и пазара на труда.

Учебното помагало „Макроикономическа теория и политика“ е предназначено за студентите от Стопанския факултет на Софийския университет „Св. Климент Охридски“ в бакалавърска и магистърска степен, които изучават макроикономика на уводно равнище. Включени са пет теми, които по систематизиран начин са насочени към терминологично въвеждане на понятия от областта на макроикономиката, обуславяне на връзките и зависимостите между тях, очертаване на ролята на макроикономическата политика и представяне на кейнсианския и неокласическия подход за моделиране и изследване на макроикономическите процеси. Разработените задания за практическа работа позволяват на студентите да се запознаят с водещи макроикономически концепции и теории, изследване на ефектите от тях в краткосрочен и дългосрочен план, развиване на умения за анализиране на динамиката на основни макроикономически показатели и последиците от провеждането на определена макроикономическа политика.

ISBN 978-954-07-5311-9

9 789540 753119

www.unipress.bg

